

Tarja Ranta

Dialogisuus kuntoutuksessa osallisuutta vahvistavana tekijänä
nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Fysioterapeutti YAMK

Kuntoutuksen tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

08.04.2017

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Tarja Ranta Dialogisuus kuntoutuksessa osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa 94 sivua + 10 liitettä 02.04.2017
Tutkinto	Fysioterapeutti (YAMK)
Koulutusohjelma	Kuntoutuksen tutkinto-ohjelma
Ohjaaja(t)	Yliopettaja Elisa Mäkinen Yliopettaja Salla Sipari
<p>Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli selvittää dialogisuutta kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa. Dialogisuus kuntoutuksessa ilmenee ajattelutapana kohdata nuori ja olla hänen kanssaan vuorovaikutuksessa. Kehittämistyö toteutettiin Terapia-Myyrässä, kahden lasten ja nuorten fysioterapeutin yhteisvastaanotolla, jossa sen tuloksia tullaan hyödyntämään.</p> <p>Tutkimuksellinen kehittämistyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto työhön hankittiin neljän nuoren teemahaastattelulla. Haastatteluiden induktiivisella sisällönanalysillä selvitettiin dialogisuutta kuntoutuksessa edistävät ja rajoittavat tekijät nuoren näkökulmasta ja deduktiivisella analyysillä selvitettiin miten dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa. Deduktiivisen analyysin tuloksia tarkennettiin sisällön erittelyllä.</p> <p>Tulosten mukaan dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa. Tämä tapahtuu voimavaroja, elintasoja, itsensä toteuttamista ja tekemistä sekä yhteisyys-, ystävyys-suhteita ja kuulumista vahvistamalla. Tulosten mukaan tämä tapahtuu erityisesti nuoren voimavarojen ja toimijuuden vahvistumisen kautta.</p> <p>Kehittämistyön tuotoksena tehtiin kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa. Kuvaus tehtiin yhteiskehittelyllä kahden nuoren kanssa. Tulokset ovat hyödynnettävissä nuorten kuntoutuksen kehittämisessä vaatien kuitenkin syvällistä perehtymistä dialogisuuteen, joka on ajattelutapa toimia toisen ihmisen kohtaamisessa, ei niinkään suoraan siirrettävissä oleva menetelmä.</p>	
Avainsanat	nuori, kuntoutus, kuntoutumisvalmius, kuntoutuminen, osallisuus, dialogisuus

Author(s) Title Number of Pages Date	Tarja Ranta Being Dialogical in Rehabilitation as Strengthening the Participation in Youth's Own Important Matters 94 pages + 10 appendices 02 April 2017
Degree	Master of Health Care
Degree Programme	Rehabilitation
Instructor(s)	Elisa Mäkinen, PhD Principal Lecturer Salla Sipari, PhD Principal Lecturer
<p>The purpose of this developmental research work was to analyse the dialogical approach in rehabilitation from the perspectives of young people in order to reinforce their inclusion in matters that are important to them. The dialogical approach in rehabilitation is manifested in an attitude for encountering young people and interacting with them. The development work was carried out at Terapia-Myyrä, at the co-practice of two children's and young people's physiotherapists, where the results will be utilised.</p> <p>The developmental research work was carried out as qualitative research. The material was acquired by thematic interviews with four young persons. Inductive content analysis of the interviews was used to identify the factors that promote or limit the dialogical approach in rehabilitation from the perspective of young people, and deductive analysis was employed to investigate how the dialogical approach in rehabilitation reinforces inclusion of young people in matters that are important to them. The results of the deductive analysis were expanded on by means of a content analysis.</p> <p>According to the results, the dialogical approach in rehabilitation reinforces inclusion in matters that are important to young people. This takes place by increasing resources, raising the standard of living, and reinforcing self-expression and doing, social engagement, friendships and inclusion. According to the results, this occurs particularly via improving the resources and human agency of young people.</p> <p>As an output of the development work, a description was created of the dialogical approach in rehabilitation as a factor reinforcing inclusion of young people in matters that are important to them. The description was prepared as co-creation with two young people. The results can be utilised to develop rehabilitation of young people, requiring, however, a thorough understanding of the dialogical approach, which is an attitude for encountering other people rather than a method that can be directly transferred.</p>	
Keywords	young people, rehabilitation, readiness for rehabilitation, inclusion, dialogical approach

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Nuoren kuntoutus	4
2.1 Nuoruus elämänvaiheena	4
2.2 Nuoren kuntoutus ja kuntoutuminen	7
3 Osallisuuden ulottuvuudet	11
3.1 Nuoren osallisuus	11
3.2 Osallisuus nuorelle itselle tärkeissä asioissa	16
4 Dialogisuus kuntoutuksessa	27
4.1 Dialogisuus vuorovaikutuksessa	27
4.2 Dialogisuus kuntoutuksessa ja kuntoutumisvalmiuksien lisäämisessä	29
4.3 Dialogisuus ja osallisuus kuntoutumista tukevana tekijänä	36
5 Toimintaympäristön kuvaus	40
6 Tavoite, tarkoitus ja kehittämistehtävät	41
7 Menetelmälliset ratkaisut	42
7.1 Tutkimuksellinen lähestymistapa	42
7.2 Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen	43
7.3 Tiedontuottajien valinta ja kuvaus	44
7.4 Aineiston kerääminen	46
7.5 Aineiston analysointi	48
8 Tulokset	51
8.1 Dialogisuutta tukevat tekijät nuoren kuntoutuksessa	51
8.2 Dialogisuutta rajoittavat tekijät nuoren kuntoutuksessa	57
8.3 Dialogisuus kuntoutuksessa osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa	64
8.4 Kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa, joka vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa	69
9 Pohdinta	71
9.1 Tulosten tarkastelu	72
9.2 Kehittämistyön eteneminen ja menetelmällisten ratkaisujen arviointi	79
9.3 Kehittämistyön eettisyys	81
9.4 Kehittämistyön hyödynnettävyys	83
9.5 Lopuksi	84

Lähteet

Liitteet

Liite 1. Tiedote haastateltaville nuorille

Liite 2. Sopimus haastatteluun osallistumisesta

Liite 3. Teemahaastattelurunko

Liite 4. Aiheen kuvitus haastattelujen tueksi

Liite 5. Näyte aineistolähtöisestä sisällön analyysistä

Liite 6. Näyte teorialähtöisestä sisällönanalyysistä

Liite 7. Sisällönerittely / kvantifiointi, kehittämistehtävä kolme

Liite 8. Yhteiskehittelyssä kirjatut asiat, kuva

Liite 9. Kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Liite 10. Kuvaus tuloksista

1 Johdanto

Nuorison ja tulevaisuuden ajatellaan liittyvän toisiinsa; nuoret ovat edelläkävijöitä ja nuoret rakentavat tulevaisuuttamme. Maailman tulevaisuuden näyttäessä epävarmalta, valtaosa nuorista suhtautuu omaan tulevaisuuteensa valoisasti tuoreimman nuorisobarometrin mukaan. (Myllyniemi 2017:5-6.) Kuitenkin viime vuosina on julkisuudessa paljon puhuttu nuorten uupumisesta, toivottomuudesta ja ennenaikaisista eläkkeelle jäämisistä. Professori Salmela-Aron sanoin Suomella ei ole varaa menettää näitä tulevaisuuden toivoja. (H.S. 23.11.2016; Salmela-Aro 2014.)

Pitkittäisseurantatutkimuksessa vuonna 1987 syntyneistä lapsista suurin osa voikin hyvin nuorena aikuisena. Merkittävällä osalla heistä on kuitenkin osallisuutta rajoittavaa hyvinvoinnin vajetta. Viidesosa tästä ikäluokasta on käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluita tai psyykenlääkkeitä ennen aikuisikää. Viidesosalla ei ole toisen asteen koulutusta ja joka neljännellä tämän ikäluokan henkilöllä on toimeentulo-ongelmia ja / tai rikoksia taustallaan. Hyvinvointi eriytyy ja hyvinvoinnin vajeet kasautuvat sekä periytyvät ylisukupolisesti kouluttamattomuuden, toimeentulo-ongelmien ja rikollisuuden kietoutuessa yhteen. (Gissler – Paananen - Ristikari 2013:17-18.) 25 ikävuoteen mennessä Kelan järjestämää kuntoutusta on saanut jo 6,2 % tämän ikäluokan nuorista (Autti-Rämö – Gissler – Merikukka ym. 2015:32).

Nuoruutta voidaan pitää siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen, jolloin nuori kehittyy fyysisesti aikuiseksi, hänen tulisi oppia keskeiset yhteisössä tarvittavat taidot ja valmiudet, itsenäistyä, etsiä ja valita myöhemmät itselle sopivat aikuisuuden roolit ja positiot sekä muodostaa käsitys omasta itsestään tämän tapahtumakulun pohjalta (Nurmi 2008: 256). Kaikilla siirtymävaihe ei kuitenkaan suju hyvin ja Suomessa olikin esimerkiksi vuonna 2013 yli 30 000 pelkän peruskoulun suorittanutta 15-24-vuotiasta, jotka eivät olleet suorittamassa varusmiespalvelusta, opiskelleet tai käyneet töissä. Tämän lisäksi yli viisitoistatuhatta 16-24-vuotiasta oli eläkkeellä vamman, mielenterveys- tai pitkäaikais sairauden johdosta. (YLE.fi 5.9.2013.)

Osallisuus on nostettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi torjua sekä ehkäistä syrjäytymistä ja sen edistäminen on osa Suomen hallituksen ja Euroopan Unionin tavoitteita. Osallisuudesta puhutaan yhtä aikaa sekä tavoitteena että keinona, joilla lisätään ja edistetään yhteiskunnan tasa-arvoa ja sosiaalista yhteisöllisyyttä. (Karjalainen - Raivio 2013: 12.)

Suomessa osallisuus on poliittisena tavoitteena huomioitu lainsäädännössä ja sen eteen tehdään työtä valtion ja kunnan tasolla. Kaikkien nuorten osallisuus on valtion lailla takaama ja vahvistama. Kuntatasolla kuitenkin päätetään, mikä on kuulemisen ja osallistumisen turvaamisen riittävä määrä ja se saattaa vaihdella sattumanvaraisesti kunnittain. (Gellin – Gretsshell - Jokinen ym. 2012a: 21.)

Hallitusohjelman visiossa Suomi on vuonna 2025 uudistuva, välittävä ja turvallinen maa, jossa jokainen nuori voi kokea olevansa tärkeä. Yhteiskunnassa vallitsee luottamus ja Suomessa on eettisesti kestävä tasapaino yksilön velvoitteiden ja yhteiskunnan vastuiden välillä. Monen sukupolven Suomessa jokaisesta pidetään huolta ja autetaan ajoissa, mitä tukee vahva yhteenkuuluvuuden tunne. Jokaisella on vapaus ja vastuu rakentaa omaa, perheensä ja läheistensä elämää. (Hallitusohjelma 2015:7.)

Menestyvän yhteiskunnan perustana pidetään toimintakyistä, osaavaa ja hyvinvoivaa väestöä. Jotta terveyden edistämiseen ja huono-osaisuuden poistamiseksi käytetyt taloudelliset resurssit eivät jäisi vain palveluiden pyörittämiseksi, on niillä kyettävä tuottamaan aidosti jokaiselle nuorelle kokemusta tunnustettuna ja osallisena olemisesta. (Isola – Suominen 2016: 175.) Hyvinvointipalveluilla on tärkeä rooli tavoiteltaessa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden ja osallistumisen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden vahvistamista (Kokkonen – Matthies – Närhi 2013:35). Yksilötasolla osallisuuden kokeminen on nuoren yksilöllinen kokemus, jonka kokeminen ei liity ensisijaisesti erityisyyteen tai kuntoutuksen tarpeeseen vaan henkilöön, nuoreen itseensä (Kivistö 2011: 157).

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015 määritteli osallisuuden ja asiakaslähtöisyyden keskeisiksi periaatteiksi, jotka tarkoittavat muun muassa nuorten kuulemista ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä itseä koskevassa päätöksenteossa, palveluissa ja niiden kehittämisessä. Osallisuus yhteiskunnassa tarkoittaa ohjelman mukaan nuoren mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. (KASTE 2012:19-20.)

Nuoren kuntoutus ja kuntoutuminen ovat jatkuvaa sosiaalista vuorovaikutusta nuoren ja hänen ympäristönsä välillä. Kuntoutuminen on vuorovaikutussuhteissa olemista, uudenlaisen minäkuvan ja suhteen luomista ympäristöön. Kuntoutuksessa yhdistyvät kuntoutustoimenpiteet ja sen yhteydessä tapahtuvan dialogin vaikutukset. (Vilkkumaa 2008: 147; Kilpeläinen – Romakkaniemi 2013: 29-30.)

Nuoren aito kohtaaminen, hänen odotustensa kuuleminen ja niihin vastaaminen sekä hänen osallistumisensa mahdollistaminen mielletään keskeisiksi kuntoutusmyöntyvyyteen ja asiakastyytyväisyyteen pyrittäessä. Kuntoutuksen ja kuntoutumisen näkeminen nuoren elämäntarinan osana ja nuori itse oman elämänsä käsikirjoittajana ja päähenkilönä kaipaa edelleen vahvistamista. Sillä voidaan tukea nuoren mahdollisuutta kokea elämäntarinansa eteenpäin menevänä tai uudelleen jatkuvana, arvokkaana ja merkityksellisenä. Kuntoutuksen ekologinen ajattelu korostaa nuoren asiantuntijuutta sekä omistajuutta omasta tilanteestaan, joissa häntä tulee kuulla, kunnioittaa ja vahvistaa. (Aaltonen 2014: 174, 190.)

Kuntoutustyössä vuorovaikutusosaamisen kehittäminen on yksi ammatillisen osaamisen vaativimmista osa-alueista, joka käsittää kaikki kommunikoinnin ja suhteiden luomisen taidot. Dialogisuus kuntoutuksen vuorovaikutuksessa on asenteellista rohkeutta astua nuoren kanssa samalle tietämättömyyden alueelle, mikä mahdollistaa yhdessä uusien oivalluksien ja nuoren mahdollisuuksien löytämisen. Nuoren halukkuus tehdä muutoksia elämässään, kuntoutumisvalmius, edellyttää tunnetta siitä, että elämässä on jatkuvuutta, ennustettavuutta ja tunnetta siitä, että omaan elämänkulkuunsa voi vaikuttaa. (Mönkkönen 2007: 28, 142-144.)

Kuntoutuksen vuorovaikutuskäytäntöihin kohdentuvassa tutkimuksessa voidaan tuoda näkyväksi ammatillisiin käytäntöihin merkittävästi vaikuttava inhimillinen ulottuvuus, toisen ihmisen kasvokkain kohtaaminen. Tietoisuus näiden tilanteiden vuorovaikutuksen hienosyisistä merkityksistä voi parhaassa tapauksessa saada aikaan ammattikäytäntöjen toimivuuden pohtimisen, tarvittaessa jopa muuttamisen. (Aaltonen 2014: 190.)

Tässä kehittämistyössä selvitettiin dialogisuutta kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa. Aineisto työhön hankittiin nuoria haastatteleamalla sekä yhteiskehittelyllä. Kehittämistyön tuotoksena tehtiin kuvaus nuoren osallisuutta vahvistavasta dialogisuudesta kuntoutuksessa. Työn tuotosta tullaan hyödyntämään Terapia-Myyrässä, kehittämistyön toimintaympäristössä, vuorovaikutuksen kehittämiseksi nuorten kanssa työskenneltäessä sekä rekrytoitaessa uusia terapeutteja.

2 Nuoren kuntoutus

2.1 Nuoruus elämänvaiheena

Nuori käsitteenä on moniulotteinen: ikinuori, nuori aikuinen, nuori ihminen ja varhaisnuori saavat erilaisissa yhteyksissä erilaisia merkityksiä johtuen siitä, ettei Suomen kielessä ole määritelmää, joka olisi nuoren ja vanhan välissä. Erilaisten kehitysvaiheiden määrittely vuosiin perustuvina ikäjakoina, erityisesti nuoruuden, on melkein pä mahdotonta ja lähes aina sidoksissa kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin. (Malinen 2011: 102-103.) Nuorisolaissa 27.1.2006/72 nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiaasta (Finlex). Nuorisobarometrissä nuorella tarkoitetaan 15-29 vuotiaasta, mutta nuoret jaetaan kolmeen ikäluokkaan: 15-19 vuotiaat, 20-24 vuotiaat ja 25-29 vuotiaat (Myllyniemi 2015: 12). Elämänkulun jäsennyksessä lapsuus ja nuoruus sijoittuvat 0-22 vuoden ikään. Nuoruuden katsotaan loppuvan elämänvaiheena 22 vuoden iässä, mutta siirtymävaihe varhaisaikuisuuteen alkaa jo n. 17 vuoden tienoilla. Nuoruuden voidaan taas katsoa alkavan puberteetista, mikä voi määrittelijästä riippuen tarkoittaa n. 12-14 vuoden ikää. (Martin 2016: 30.)

Nuoruuden tutkijat puolestaan korostavat, ettei nuorista voida puhua yhtenäisenä, sosiaalisesti tai kulttuurisesti eheänä ryhmänä, vaan nuoret ovat yksilöitä ja nuoruus moniulotteista (Nivala – Saastamoinen 2010:10). Kulttuurista eroa korostaa myös maahanmuuttajataustaisten nuorten elämänkulun ero verrattuna kantasuomalaisten nuorten elämään. Maahanmuuttajan lähtömaassa voi olla tapana hyvin nuorena naimisiinmeno ja lasten saanti, eikä nuoruuden käsitettä välttämättä tunneta sellaisena kuin Suomessa lainkaan. (Räty 2002: 169.)

Nuoruuden kehityksellisenä tehtävänä on saavuttaa itse hankittu autonomia, itsenäisyys sekä muodostaa käsitys itsestään, identiteetti. Näiden kehitystehtävien onnistuminen edellyttää nuorelta osallistumista ja osallisuutta elämän eri tilanteisiin. (Salminen 2014: 174.) Elämänkaarella nuoruus on ristiriitaisten mielikuvien sävyttämä lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuva vaihe, jossa nuoret ovat kehityksellisesti aloittaneet irrottautumisensa lapsuutensa malleista, kodista sekä vanhemmista (Hoikkala 2007: 11; Nivala – Saastamoinen:2010:10). Nuoruudessa maailma ja elämä koetaan yhtä aikaa unelmia ja avoimia mahdollisuuksia täynnä olevaksi, odotusten ja vapauden ajaksi, toisaalta kaotiseksi ja uhkien sävyttämäksi. Nuori ei ole vielä valmis, muttei enää vailla vastuutakaan.

(Nivala – Saastamoinen 2010:10.) Nuoruutta voidaan määritellä ja lähestyä monella eri tavalla (taulukko 1), joita on esitelty seuraavassa:

Taulukko 1. Nuoruuden määritelmiä. (Nivala – Saastamoinen 2010: 11-12.)

KALENTERI-IKÄ	lapsuuden ja aikuisuuden väli
BIOLOGINEN KEHITYSVAIHE	murrosikä
PSYKOLOGINEN KEHITYSVAIHE	psykososiaaliset ja –dynaamiset kehitystehtävät
INSTITUTIONAALINEN	koulutus, työelämän ennakointi, irrottautuminen perheestä, ei vielä kiinnittymistä omaan
JURIDINEN	juridinen alaikäisyys, päättyy 18 vuotiaana täysi-ikäisyyteen
YHTEISKUNNALLISESTI	valmistautumista yhteiskunnallisiin tehtäviin; työhön, vanhemmuuteen, kansalaisuuteen
SOSIAALISESTI	kaveriporukat, tiiviit ystävyysuhteet ennen vakinaista parisuhdetta
TOIMINNAN LUONNE	kokeiluja, rajojen rikkomista, lyhyitä sitoutumisia
KULTTUURISET TUNNUSMERKIT	erottautuminen lapsuudesta ja aikuisuudesta, kiinnittyminen nuorisokulttuuriin
KOKEMUKSELLISUUS	nuorekkuus, huolettomuus, ei-aikuisuutta

Nuoruutta kuvaa kahden lomittaisen tapahtumakulun eteneminen. Ensinnäkin nuori ohjaa omaa elämäänsä tekemällä erilaisia valintoja ja toimimalla niiden mukaisesti siinä määrin kuin hänen ikäsidonnainen kehitysympäristönsä sen mahdollistaa. Yhteiskunta ja kulttuuriset tekijät luovat erilaisia haasteita ja rajoituksia näille valinnoille ja nuoren aiemmat ratkaisut ohjaavat sekä vaikuttavat myöhempisiin mahdollisuuksiin. Tämän lisäksi nuoren omat yksilölliset tekijät rajoittavat hänen oman elämänsä ohjausta ja valintoja. Toisaalta vastatessaan erilaisiin haasteisiin, tehdessään valintoja ja ratkaisuja sekä saadessaan niistä palautetta, nuori muodostaa käsitystä omasta itsestään, minäkuvaa. (Nurmi 2008: 263-264.)

Kahden kulttuurin välissä kasvavista maahanmuuttaja nuorista suomalainen nuoruus ja nuorisokulttuuri voivat tuntua hämmentäviltä ja heidän voi olla vaikea samaistua suomalaisiin nuoriin. Nuoruudessa kiteytyy oman identiteetin etsiminen ja se voi olla erityisen haastavaa maahanmuuttajanuorelle, jolla voi olla vanhempien kulttuuriin ja suomalai-

seen kulttuuriin liittyvät identiteetit, joita hän joutuu yhdistämään tai vaihtamaan niitä tilanteen mukaan. Maahanmuuttajanuori joutuu usein yksin ilman vanhempien tukea etsimään ympäröivään yhteiskuntaan siteitä, joiden kautta hän voi tuntea kuuluvansa johonkin. (Räty 2002: 169.) Monikulttuuristen nuorten mielestä kannattaa yrittää olla niin suomalainen kuin mahdollista, koska suomalaistapaisena pääsee osaksi paikkakunnan kulttuuria, jolloin myös vapaa-ajantoiminta voi mahdollistua. Myös etninen erilaisuus on nuorille kivulias olotila ja suhde, joka pakottaa yrittämään olla niin suomalainen kuin se valitsevissa olosuhteissa on mahdollista. (Anttila – Harinen – Honkasalo n.d.: 51.)

Nuoret, joilla on jokin pitkäaikaissairaus; kohtaavat samat nuoruusiän itsenäistymiseen ja seksuaaliseen kehitykseen liittyvät kehitykselliset haasteet kuin muutkin nuoret, mutta sen lisäksi somaattiseen pitkäaikaissairauteen liittyy suurentunut psykososiaalisten ongelmien kehittymisen riski. Pitkäaikaissairauden ja nuoruusiän kehityksen välillä on vastavuoroinen suhde sairauden vaikuttaessa nuoruusiän psyykkiseen ja fyysiseen kehitykseen. (Makkonen – Pynnönen 2007: 225.)

Vammaiset nuoret voivat kohdata siirtymävaiheen aikana erityisiä haasteita sosiaalisissa, ammatillisissa sekä vapaa-ajan rooleissa ja vaiheen läpikäymiseen vaikuttavat yksilölliset, yhteisö- ja yhteiskuntatason tekijät. Yksilölliset tekijät vaikuttavat koulutus- ja työuraan, sosiaaliin suhteisiin, vapaa-aikaan ja elämäntapoihin liittyviin valintoihin ja roolimutoksiin sekä nuoren itsemääräämisen lisääntymiseen. Näiden kannalta nuoren yksilöllinen kehittyminen, hänen pystyvyytensä ja voimavaransa sekä tarpeensa ovat merkityksellisiä. Lisäksi nuorten aikuistumiseen vaikuttavat yhteisölliset ja yhteiskunnalliset tekijät joko mahdollistaen tai rajoittaen sosiaalisten roolien omaksumisen nuoren osallistumisen ilmentyminä. Vammaisten nuorten kohdalla aikuistumisen eri alueiden roolisiirtymiin ja osallistumiseen vaikuttavat yksilötekijöiden lisäksi myös heidän vanhempiensa ja läheistensä voimavarat sekä heiltä saatu sosiaalinen tuki. (Martin 2016: 60-61.)

Vaikeasti cp-vammaiset nuoret haluavat ensisijaisesti olla nuoria, liikkua nuorten paikoissa ja unelmoida tavanomaisista nuorille kuuluvista asioista. He haluavat itsenäisyyttä, osallisuutta ja tasa-arvoa ja haaveilevat tulevaisuudesta, mahdollisimman suuresta itsenäisyydestä kommunikoinnissa, liikkumisessa, omista asioista huolehtimisessa, sosiaalisen elämän toteuttamisessa ja yhteisön tasa-arvoisena jäsenenä olemisessä. (Lähteenmäki 2013: 173.)

2.2 Nuoren kuntoutus

Nuoren kuntoutuksen tehtävänä on tukea itsenäistymiskehitystä ja osallistumismahdollisuuksia (Kiviranta – Koskinen – Munck – Tuulio-Henrikson 2016:134). Tavoitteena kuntoutuksella on nuoren kuntoutuminen. Nuorten elämäntilanteet ovat erilaisia ja niissä korostuvat nuorten moninaisuus, kuntoutustarpeiden vaihtelevuus sekä monimuotoisuus ja erilaiset arvot. (Koukkari 2010: 28.)

Kuntoutuksen työntekijöiden asenteilla on suuri merkitys siihen, miten nuori kokee toimijuutensa mahdollistuvan. Ammattilaisten käytännöissä ja vuorovaikutuksessa tulisi arvostaa erilaisuutta ainutlaatuisuutena. Nuoren toimijuuden toteutumista edistää ammattihenkilöiden halukkuus ja kyky uskoa nuorta ja toimia tämän sanoman perusteella. Nuoren toimijuuden kannalta on myös merkittävää, että hän kokee omien mielipiteidensä vaikuttavan ammattihenkilöiden toimintaan ja jopa instituutioiden rakenteellisiin muutoksiin. Toimijuuden toteutumista edistää valinnan mahdollisuus, ammattihenkilöiden suhtautuminen nuoreen ensisijaisesti yksilöinä sekä keskittyminen nuoren vahvuuksiin ja tämän parhaan vaatiminen. Ammattilaisten usko nuoren kykyihin auttaa tätä voimaantumaan niin, että tämä voi tehdä omaan elämäänsä liittyviä valintoja, jolloin ammattilaisten tulee nähdä myös nuoren muu elämä yhtä tärkeänä kuin oma tarjoamansa palvelu. (Olli 2014: 153-155.)

Kuntoutuksella voidaan auttaa nuorta muuttamaan toimintamallejaan niin, että hän selviytyy arkiympäristössään haasteistaan huolimatta ja löytää omat voimavaransa (Peltomaa 2005:99). Nuoren elämäntilanteeseen vaikuttaminen onnistuu vain, jos nuori itse havahtuu näkemään muutoksentarpeen elämäntavoissaan. Oman tilanteen muutostarpeen oivaltaminen edellyttää yksisuuntaisen luennoinnin ja kouluttamisen sijaan vuorovaikutteista dialogia. (Purjo 2008: 28.)

Huostaan otettujen nuorten sekä turvapaikanhakija tyttöjen kokemukset tiedonsaamisesta ja osallisuuden rajoittamisesta kertovat suurista puutteista sekä tiedonsiirrossa että nuoren oikeuksissa saada itseään koskevaa tietoa. Laitospaikkaan sijoitetuilta nuorilta ei välttämättä salata tarkoituksellisesti tietoa vaan yksiköiden henkilökunta ei tiedä itsekään turvapaikka- tai huostaanotto prosessin vaiheista sen enempää. Erityisesti lastensuojelun piirissä olevilla nuorilla huostaanoton toteuttamisen alkuvaiheessa puutteellinen tiedon saaminen ja liioitellut toimenpiteet aiheuttavat heissä hermostuneisuutta ja

leimautumisen pelkoa. Monet nuorten suojelun kannalta perustellut käytännöt kuten eristäminen, esineiden haltuunotto sekä yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittaminen tuntuvat nuoren näkökannalta aliarvioinnilta, osallisuuden ja positiivisen toimijuuden vienniltä. Myös asumisyksikön fyysinen eristyneisyys voi lisätä nuorten tunnetta siitä, että he ovat yhteiskunnan ulkopuolella. (Kaukko – Parkkila 2014: 113- 119.)

Laitoksissa asuvien nuorten entisten sosiaalisten verkostojen katoaminen voi paradoksaalisesti vähentää nuoren perusedellytyksiä inhimilliseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Asumisyksikön sisäiset vertaissuhteet voivat olla joko rajoitettuja tai haastavia, joten nuorella on vain vähäisiä mahdollisuuksia luoda uusia ihmissuhteita ja rakentaa uudenlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Nuoren jouduttua toistuvasti selviämään ilman iänmukaista tukea aikuisilta, tuen saaminen tässä hetkessä on erityisen tärkeää. Nuorten vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen voisi olla mahdollisuus kehittää lastensuojelun kuntoutuskäytäntöjä, mikä voisi olla voimaannuttava ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäävä kokemus kummallekin osapuolelle. Turvapaikanhakija ja huostaan otetuilla nuorilla on kuitenkin myös voimavaroja. He ovat joutuneet ja oppineet huolehtimaan itsestään jo varhain. (Kaukko – Parkkila 2014: 119-120.)

Suojelun ja osallistamisen välillä tasapainoilu on näiden nuorten kanssa haaste myös kuntoutuksen näkökulmasta. On syytä pohtia onko kasvatuksen tavoite turvata helppo ja sujuva arki asumisyksikössä vai tukea nuorta osallistamisen ja toimijuuden kehittymisen kautta pärjäämään yhteiskunnassa. Nuoren tarpeiden huomioiminen sekä osallistaminen heidän omista lähtökohdistaan on yksi keino vähentää leimautumista ja parantaa laitostajan hyvinvointia sekä tulevaa elämää yhteiskunnan jäsenenä. (Kaukko – Parkkila 2014: 120.)

Pitkäaikaissairaus tai vamma ja niihin liittyvät diagnoosit voivat nuoresta tuntua leimaavilta ja siten osallisuutta rajoittavilta tekijöiltä. Nuori voi pyrkiä mahdollisuuksien mukaan peittelemään ympäristöltään sairautensa tai vamman, jopa omalta perheeltään, saadessaan diagnoosin myöhemmin itsenäisesti terveydenhuollon piirissä ollessaan. Erityisesti kehitysvamma- tai mielenterveysdiagnoosi koetaan toiseutta lisäävänä. Pelko leimatuksi tulemisesta ja häpeä voivat olla myös este avun hakemiselle. Joillekin diagnoosin saaminen voi olla helpotuskin, kun omille pahan olon tuntemuksille tai vaikeuksille saa selityksen. Nuoret kokevat diagnoosin määrittelevän heitä sellaisiksi mitä he eivät koe olevansa tai halua olla. Heillä ei kuitenkaan ole juurikaan vaihtoehtoja tarvitessaan tukea mm. arjen hallintaan, asunnon, työ- tai opiskelupaikan saamiseen, Tuen saaminen on

usein sidoksissa diagnoosiin. (Appelqvist-Schmidlechner – Wessman 2014: 81; Patrikainen 2014: 173.)

Nuorten mielenterveyskuntoutujien mielestä nuoria tulisi saada enemmän kokemusasiantuntijoiksi palveluja kehitettäessä ja suunniteltaessa. Tarvitaan uusia käytäntöjä ja nuorten oman äänen kuulumista, jotta apua, tukea ja hoitoa tarvitsevat ylipäänsä hakeutuisivat yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin. Diagnoosistaan huolimatta nuoret haluavat tulla kohdatuiksi kuin muutkin ikäisensä. (Appelqvist-Schmidlechner – Wessman 2014: 83.)

Marjatta Martinin (2016) väitöstutkimuksen yhtenä keskeisenä kehittämistarpeena korostui palvelukokemusten perusteella kuntoutujana olevan nuoren kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Kun nuorta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan jo kuntoutuksen suunnitteluvaiheessa, niin hänen tavoitteensa ja tarpeensa tulevat paremmin huomioituksi myös kuntoutuksen toteutuksessa. (Martin 2016: 198.)

Nuoren kuntoutuksen tulee olla asiakaslähtöistä, nuoren tarpeet ja lähtökohdat huomioivaa sekä hänen yksilöllisyyttään kunnioittavaa. Asiakaslähtöisyydestä on syytä erottaa asiakaskeskeisyys, jossa voi esim. vastuu nuoren kuntoutukseen liittyvistä asioista hämärtyä, voidaan pidättäytyä ottamasta kantaa tai kuntoutuksen työntekijällä voi olla liian neutraali asenne. Nuoren kuntoutuksessa tieto rakentuu dialogisesti yhdessä vuorovaikutuksessa ja nuori voi olla omaan elämäänsä aktiivisesti vaikuttava toimija. Nuori ja kuntoutustyöntekijä ovat kiinnostuneita tutkailemaan toistensa esittämiä näkökulmia ja heillä on yhteistä rohkeutta uusien ideoiden kehittelyyn. Kuntoutustyöntekijän liika tietäminen tai ymmärtäminen saattavat olla esteenä dialogiselle kuntoutussuhteelle. (Mönkönen 2007: 185.)

Vuorovaikutustilanteissa nuoren toimijuus toteutuu silloin, kun hänen tarpeensa vaikuttaa viestimisellään otetaan huomioon ja siihen vastataan. Keskeistä nuoren toimijuutta tukevassa kommunikoinnissa on kuntoutustyöntekijän halu luoda suhde nuoreen ja kyky olla joustava. Tämä edellyttää dialogisen kommunikaatiotavan ottamista käytäntöön ja perinteisten valtasuhteiden muutosta. Dialogisen kommunikaation perustana on oletamus, että nuoren toiminnalla on merkitys ja ennakko-oletusten välttäminen siitä, että kuntoutuksen työntekijä voisi tietää mitä jokin asia nuorelle merkitsee. (Olli 2014: 152-154.)

Nuoren aliarvostaminen voi johtaa nuoren toiminnan tarkoituksen väärinymmärtämiseen, mikä useimmiten johtuu kuntoutustyöntekijän puutteellisista kommunikointitaidoista. Joskus työntekijät saattavat olla kyvyttömiä ja haluttomia arvioimaan omaa toimintaansa ja sen vaikutusta nuoren kommunikointiin. Tällöin työntekijä helposti tulkitsee ristiriidat virheellisesti vain nuoresta johtuviksi. Nuoren toimijuutta tuettaessa on tärkeää nähdä kommunikointiongelmien tilanteesta ja työntekijän omista taidoista riippuviksi. (Olli 2014: 156.)

Kuntoutustyössä nuoren subjektiivisuuden tukeminen, sen millaiseksi nuori ihmisenä itsensä käsittää ihmisenä, on osa vuorovaikutusta. Vaikka kuntoutustyöntekijä oppisi olemaan dialogisessa suhteessa nuoren kanssa, ei tämä välttämättä johda muutokseen nuoren elämässä. Nuoren kuntoutumista suunniteltaessa on selvitettävä, millaisiin muutoksiin nuori on valmis sitoutumaan. Tämä vaatii muun osaamisen rinnalla kuntoutustyöntekijältä ymmärrystä nuoren toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. (Mönkkönen 2007: 142.)

Paras asiantuntija nuoren elämäntilanteen ja elinympäristön, toimintakulttuurin, arjen sekä tarpeiden osalta on nuori ja tarvittaessa hänen perheensä. Siksi he ovat avainasemassa kuntoutuksessa. Yhteisölliseen asiantuntijuuteen voivat liittyä nuoren ja perheen tarpeiden lähtökohdista heille merkitykselliset henkilöt. Kuntoutuksen ammattilaisten tavalla kohdata nuori ja hänen perheensä on suuri merkitys. Asiantuntija voi tehdä nuoresta passiivisen intervention kohteen tai mahdollistaa hänen aktiivisen toimijuutensa ja osallistumisen. (Jeglinsky – Sipari 2015:47-49.) Nuoren kuntoutuksessa tavoitteiden asettaminen kuten myös kuntoutuksen toteuttaminen edellyttää nuoren kehityksen ymmärtämistä yksilön ja yhteisön muutosprosessina niin, että nuoren toimijuuden ohella kaikkien nuoren kuntoutukseen osallistuvien toimijuutta tarkastellaan eri näkökulmissaan (Launiainen – Sipari 2011:50).

3 Osallisuuden ulottuvuudet

3.1 Nuoren osallisuus

Osallisuus käsitteenä on varsin epämääräinen ja sitä käytetään eräänlaisena kattomääritelmänä, jonka alle voidaan kerätä erilaisia lähestymistapoja ja näkökulmia käsitteeseen. Osallisuudesta puhutaan toisaalta hyvin yleisenä arvona, toisaalta se ymmärretään toimintana – ihmisten osallistumisena. Osallisuus tavoiteltavana arvona on yleisesti tunnustettua, mutta sen konkretisointi ja sen lisäämiseen tähtäävien toimenpiteiden sekä toimien kehittäminen on kuitenkin hankalaa, jos ei määritelmä ole selkeä. (Karjalainen - Raivio 2013: 12-13.) Useimmat osallisuuden määritelmät voidaan Anu Gretschelin mukaan johtaa Arnsteinin ennemminkin osallistumista kuvaavan 8-portaisen asteikon sovelluksina (Gretschel 2002a: 81).

Osallisuus käsitteenä ei taivu suoraan suomenkielestä muille kielille. Esimerkiksi englannin participation tarkoittaa osallisuuden lisäksi myös osallistumista. Osallisuuden teoreettista määrittelyä ei pysty suoraan siirtämään vieraskielisistä määritelmistä ja määrittelyyn liittyy väistämättä jotain kulttuurisidonnaista ja kotoperäistä, meillä Suomeen kytkeytyvää. (Gretschel – Kiilakoski – Nivala 2012: 15.) Kulttuuriset erot nykyajan pienenevässä ja yhdenmukaistuvassa maailmassa tuovat esiin monia haasteita, mutta myös mahdollisuuksia. Kulttuurinen vuorovaikutus eriarvoisuuden keskellä luo tilaa innovaatioille ja rakentamiselle kaikessa haavoittuvuudessaan. Eri ihmisryhmien hyväksyminen yhteiskunnan aidoiksi jäseniksi, joilla on oikeus tulla huomioituksi ja tunnustetuiksi sekä oikeus pitää omat tapansa ja uskonsa on osa yhteiskunnan moninaistumista. Ihminen tulee nähdä yksilönä moninaisine kytköksineen ja yhteyksineen, joiden tärkeysjärjestyksen he voivat itse päättää ja kantaa vastuun valinnoistaan. (Sen 2005: 55-56, 152-153; Sen 2009: 180.)

Kansalaisuus ja osallisuus ovat käsitteinä hyvin lähellä toisiaan. Kansalaisuus voidaan määrittellä laajasti jäsenyydeksi yhteisössä sekä kuulumiseksi yhteiskuntaan. Se on luonteeltaan poliittinen ja pyrkii yhteisten asioiden hallitsemiseen ja hoitamiseen yhteistoiminnalla. Käytännön tasolla se toteutuu osallistumisen sekä osallisuuden kautta ja nuori kasvaa kansalaiseksi osallistumalla. Osallisuus sen sijaan voi toteutua missä yhteisössä tahansa; perheessä, harrastuksissa, koulussa, työpaikalla jne. Kansalaisuus on myös osallisuutta tai sen mahdollistamista yhteiskunnassa. Se turvaa jokaiselle tietyt oikeudet ja edellyttää häneltä velvollisuuksia, jotka muuttuvat toiminnalliseksi rooliksi kansalaisen

toimiessa yhteiskunnassa. (Gretschel – Kiilakoski – Nivala 2012: 18-19; Nivala – Saastamoinen 2010:94; Niemi 2010:86.) Demokraattisen yhteiskunnan perusarvona voidaan pitää jokaisen nuoren oikeutta osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä yhteiskunnan kehitykseen (Vesikansa 2002: 12).

Yksittäisen ihmisen omaa elämää ja osallisuutta koskevia päätöksiä saattaa osin tiedostamattomastikin ohjata poliittiset päätökset, joilla voidaan valtion taholta pyrkiä vaikuttamaan tulonsiirroilla ja erilaisilla lailla, jotta julkinen talous ja kilpailukyky voidaan jatkossakin säilyttää veronmaksajien turvin. Toisaalta myös kulttuuri ja arvot vaikuttavat, kun ihminen tekee päätöksiä oman elämänsä suhteen ja kiinnittymistään yhteisöihin ja yhteiskuntaan. (Isola 2013: 55-59.)

Nuoren osallisuudessa on pohjimmiltaan kyse myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Yhteiskunnallisesti ja institutionaalisesti kyse ei yleisesti ottaen ole siitä etteikö tiedettäisi miten pitäisi toimia vaan siitä, toimitaanko niin kuin pitäisi. (Pajulammi 2014: 453.) YK:n yleismaailmallinen Ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1948, lapsenoikeuksien yleissopimus vuodelta 1989, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus vuodelta 2006 sekä Suomen perustuslain 2 §, 14 § ja 21 § mm. antavat nuoren osallisuudelle oikeudenmukaisuuden ja laillisen perustan. Lisäksi YK on ollut mukana tekemässä useita muita ihmisoikeussopimuksia, jotka takaavat nuoren osallisuuden oikeudenmukaisuuden. Perustuslain 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. (Suomen YK-liitto n.d.; Finlex n.d.)

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017 – 2019 pyrkii yhteiskunnallisella tasolla vaikuttamaan lainsäädännön ja ohjeistuksien avulla yhteiskunnan rakenteisiin ja asenneilmapiiriin jokaisen yhdenvertaisen osallisuuden mahdollistajina. Toimintaohjelman painopisteet ovat perus- ja ihmisoikeuskasvatus sekä -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus, perusoikeudet ja digitalisaatio. Siinä on tuotu esiin kunkin painopistealueiden vahvuuksia ja heikkouksia sekä toisaalta uhkia ja mahdollisuuksia. Näitä ovat esim. yhdenvertaisuuden lisääminen ja toisaalta vihapuheisiin kasvattamalla vaikuttaminen, digitalisoituminen esim. opetuksen uusien muotojen mahdollistajana ja toisaalta heikommassa asemassa olevien palveluiden pariin heikentävänä tekijänä, heikommassa asemassa olevien työllistymisen ja toimeentulon tukeminen, maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvä ihmisoikeuskasvatus, saamelaisten perinteisen elinkeinon turvaaminen ja oikeus asioida omalla kielellään. Ohjelman pohjana ovat hallitusohjelman 2015 mukaisesti mahdollisesti haavoittuvassa asemassa tai syrjinnän vaarassa olevista

ryhmistä muun muassa lapset ja nuoret, ikäihmiset, vammaiset henkilöt, monimuotoiset perheet sekä maahanmuuttajanuoret ja kouluttamattomat, kotona olevat maahanmuuttajanaiset. (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 9 / 2017 16.2.2017: 15-18.)

Yksilötasolla osallisuus on nuoren ja yhteisön suhdetta kuvaava käsite, joka on perustavanlaatuisista olemista, kuulumista ja omakohtaista tunnetta, joka syntyy yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa. Se ilmenee muuttuneena kanssaeläjänä olemisena ja sisäisenä voimantunteen lisääntymisenä, jota yhdistettynä nuoren kompetenssiin voidaan kuvata käsitteellä ”empowerment” eli ”voimaantuminen” tai ”valtaistuminen”.(Nivala – Ryyänen 2013:23; Gretschel 2011: 9; Jantunen 2008:74.)

Osallisuuden reunaehdoja ei voida määritellä ylhäältä käsin, kuten perinteisissä ennemminkin osallistumista kuvaavissa tikapuu- ja porrasmalleissa on tehty. Se muotoutuu ihmisten yhteiselämässä toiminnallisesti ja pitää sisällään myös vastarintojen mahdollisuuden. (Nivala – Ryyänen 2013: 24.) Lapset ja nuoret oppivat sääntöjä rikkomalla ja kottelemalla vastuuta sekä omaan osallisuuteensa liittyviä merkityksiä ja seurauksia (Espinoso –Ochaita 1997: 287).

Yhteisö on ihmisten välisten suhteiden kokonaisuus – sosiaalista järjestelmää ja yhteisöllisyyttä, pysyvää tai pitkäkestoista kuulumista johonkin ihmissuhdeverkkoon, joka voi olla esim. perhe, sukulaisuus, ystävyys, työ-, harrastus- tai uskonnollinen yhteisö. (Lindfors 2007: 21.) Nuorella on luontainen tarve kohdata muita ja olla osa yhteisöä sekä kokea itsensä siten välitetyksi. Yksinäinen nuori voi kokea olevansa jopa turha tai tarpeeton ja arvoton niin lähiyhteisössään kuin yhteiskunnassakin. Yksinäisyys on vaikeasti haastettava ja vakavasti hyvinvointia heikentävä ilmiö, joka kytkeytyy laajemmin yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin ja kohdistuu erityisesti heikommassa asemassa oleviin jättäen heitä hyvinvoinnin ulkopuolelle. Erityisesti ympäristön fyysiset, psyykkiset ja / tai sosiaaliset esteet voivat lisätä yksinäisyyden kokemusta heikommassa asemassa olevilla. (Rönkä – Särkelä-Kukko 2015:303.)

Osallisuuden voidaan nähdä rakentuvan ulkoisestikin havaittavana osallistumisena, ainutkertaisen kokemuksen kautta suhteessa muuhun elämismaailmaan ja kokemuksena mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämään sekä vuorovaikutuksellisenä sosiaalisena rakentumisena puheessa ja teksteissä (Kivistö 2014: 248.) Sitä voidaan tarkastella myös nuoren ja yhteisöjen sekä nuoren ja yhteiskunnan välisenä suhteena. Johonkin yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunne ja kokemus omasta merkityksestä osana sitä

on osa nuoren hyvinvoinnin perusrakennusaineita (Nivala – Ryyänen 2013:10). Nuoren osallisuudessa painottuvat erityisesti hänen omat yhteys- ja kiinnittymispyrkimyksensä (Mattila-Aalto 2010: 172).

Albert Banduran sosiokognitiiviseen teoriaan perustuen toimijuus on nuoren päämäärätietoisuutta, oman elämän säätelyä ja vaikuttamista elämänolosuhteisiinsa. Nuori on itseohjautuva, ennakoiva ja omaa toimintaansa arvioiva aktiivinen toimija, joka vaikuttaa elinympäristöönsä ja elämänsä kulkuun. (Martin 2016: 44; Bandura 1999:21.)

Banduran mukaan toimijuudessa on kyse neljästä ominaisuudesta. Ensimmäinen näistä on intentionaalisuus. Nuoren toiminta on tavoitteellista, hän asettaa itselle päämääriä sekä tekee strategioita niiden saavuttamiseksi. Useimmiten nuoren pyrkimyksiin liittyy myös muita toimijoita, joten nuoren on muokattava omaa etuaan sopimaan muiden toimijoiden kanssa yhdessä asetettuun päämäärään pääsemiseksi. Toiseksi nuori ennakoi, joka tarkoittaa enemmän kuin tavoitteiden tulevaisuus suuntautuneisuutta. Nuori asettaa itselle tavoitteita ja ennakoi päämääriin todennäköisimmin päästävien strategioiden valintaa, mikä ohjaa hänen pyrkimyksiään ja motivoi sitoutumaan. Hän myös pyrkii välttämään itselle epäedullista toimintaa. Kolmas ominaisuus nuoren toimijuudessa Banduran teorian mukaan on itseohjautuvuus. Nuori on kykeneväinen motivoitumaan ja muovamaan toimintaa sekä säätelemään sen toteutusta. Neljäntenä toimijuuden ominaisuuksena nuori arvioi omaa toimintaansa, valitsemiaan tapoja saavuttaa tavoitteensa sekä tarvittaessa muokkaa toimintaansa. Nuoren on pystyttävä arvioimaan mahdollisuuksiin, ennakoimaan erilaisten tapahtumien ja valitsemiensa strategioiden vaikutuksia, yhdistämään sosiaaliset ja rakenteelliset mahdollisuudet sekä rajoitukset ja muokkaamaan toimintaansa sen pohjalta. Nuoren käsitykset omasta pystyvyydestään mahdollistavat haluttujen päämäärien tavoittelun sekä epäedullisten välttelyn. (Bandura 2006: 164-168.)

Toimijuus on itsessään arvokas jokaiselle nuorelle, myös vammaiselle, kuuluva oikeus. Nuoren, niin vammaisen kuin ei-vammaisenkin nuoren toimijuuden tukemisella on merkittäviä seurauksia niin nuoren kuin yhteiskunnankin kannalta. Nuorelle se merkitsee oman elämän kannalta mielekkäiden ratkaisujen tekemistä, itseluottamuksen lisääntymistä, elämänhallinnan kasvua ja kokemusta arvostetuksi tulemisesta, merkityksellisyydestä. Nuoren toimijuuden tukeminen voi lisätä kokemusta yhteisöön kuulumisesta, monipuolistaa hänen sosiaalisia suhteitaan sekä lisätä integroitumista yhteiskuntaan ehkäisemällä syrjäytymistä omia vaikutusmahdollisuuksia lisäämällä. (Olli 2014: 152-153.)

Erik Allardt'n klassisen jaottelun mukaan hyvinvointi muodostuu elintason (having), yhteisyyssuhteiden (loving) ja itsensä toteuttamisen (being) kokonaisuudesta (Allardt 1976: 38). Nuoren osallisuus kuulumisena erilaisiin yhteisöihin turvaa perustarpeiden kuten ruoan, juoman, lämmön ja turvallisuuden tarpeiden tyydyttymisen (having). Omiin yhteisöihin kuulumisen sekä osallistuminen niiden toimintaan ja elämään täyttää nuoren ihmissuhteisiin (loving) liittyviä tarpeita. Toimiminen yhteisöjen jäsenenä ja nuoren mahdollisuudet vaikuttaa, täyttävät itsensä toteuttamisen, itsensä arvokkaaksi kokemisen ja itselle mielekkään toiminnan tarpeita (being). Nuoren osallisuuden toteutuminen ja siihen liittyvä hyvinvointi edellyttää näiden kaikkien hyvinvointitulottuvuuksien huomioimista ja edistämistä. (Gretschel – Kiilakoski – Nivala 2012:17, Allardt 1976: 38-49.)

Martha Nussbaumin ja Amartya Senin näkemykset inhimillisistä toimintamahdollisuuksista korostavat tavoitteena kokonaisvaltaista hyvää elämää nuoren toimintamahdollisuuksien toteutuessa. Lähtökohtana ovat oikeudenmukaisuus ja yksilön mahdollisuudet resurssien hyödyntämiseen, mitä nuori oikeasti pystyy tekemään ja olemaan. Nuoret tarvitsevat erilaisia resursseja turvaamaan toimintamahdollisuuksiaan, joita ovat mm. perustarpeet, kuten ravinto ja hyvä terveys sekä aktiiviset toiminnot kuten sananvapaus ja yhteisön päätöksentekoon osallistuminen. Jokainen nuori nähdään vapaana ja arvokkaana yksilönä, itsensä ja elämänsä suhteen aktiivisena toimijana, joka itse luo elämänsä yhdessä muiden kanssa. (Särkelä-Kukko 2014:37.) Inhimillisistä toimintamahdollisuuksista ensisijaisia ovat Nussbaumin mukaan elämä, ruumiillinen terveys ja koskemattomuus, aistit, mielikuvitus ja ajattelu, tunteet, käytännön järki, liittyminen, leikki, muut lajit sekä aineellinen ja poliittinen ympäristön kontrollointi. Ne ovat yksilön hyvinvoinnille tärkeitä sosiaalisia tavoitteita, joiden avulla edistetään myös tasa-arvoa ja yhteiskunnan eheyttä oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. (Nussbaum 2000: 78-80 ; Särkelä-Kukko 2014:37; Kopperi: 2001: 212; Sen 2009: 228-234.)

Nuoren osallisuus on myös keskeinen terveyttä ja hyvinvointia tukeva tekijä, jota vahvistavat tekijät ovat myös terveyden tasa-arvon kannalta merkityksellisiä tekijöitä. Fyysinen terveys vahvistaa osallisuutta hyvän perusterveyden ja elämäntapojen tuomilla mahdollisuuksilla, kuten esim. liikunta, lepo ja ravinto. Psykykinen terveys vahvistaa osallisuutta esim. myönteisellä itsetunnolla, tarkoituksenmukaisella tunteiden ilmaisukyvyllä, kyvyllä ymmärtää muiden tunteita ja muiden tunnetiloja sekä ratkaista arjessa ja elämässä eteen tulevia ongelmia. Tätä tukevat hyvän itsetunnon lisäksi elämänhallintataidot sekä sosiaaliset taidot. Sosiaalinen terveys vahvistaa osallisuutta johonkin yhteisöön kuulumisen

tunteena, kykyä tulla toimeen omassa yhteisössä, sääntöjen tunnistamisena, itsensä tarpeelliseksi kokemisena ja valintojen tekemisen mahdollisuuden kokemisena. Tämä edellyttää sosiaalisia suhteita, hyviä sosiaalisia taitoja sekä omien tunteiden ja kokemusten oikeanlaista suhteutusta muiden kokemuksiin. Yhteiskunnallinen terveys vahvistaa osallisuutta turvallisuuden tunteella, kokemuksella perustarpeiden täyttymisestä ja kuulumisen tunteesta yhteiskuntaan, jonka jäsen on. Myönteinen kokemus hyvinvointi- ja peruspalveluista, kuten esimerkiksi terveyspalveluista ja riittävästä toimeentulosta yhteiskunnallisen terveyden osana, on myös osallisuutta vahvistava tekijä. (Aalto-Kallio - Koskinen-Ollonqvist – Nikula - Rouvinen-Wilenius 2012:56-57; Rouvinen-Wilenius 2014: 54-55.)

Vaikka nuoret elävät vahvasti juuri tässä hetkessä, nuoren osallisuudessa ei ole kyse hetkellisestä osallisuuselämyksestä, vaan hänen täytyy niin halutessaan saada osallistua toimintaan ideoinnista toteutukseen ja arviointiin saakka. Olennaista tässä on vuorovaikutus paitsi osallistujien kesken, mutta myös suhteessa toiminnan mahdollistajiin. Osallisuus toteutuu, kun nuorelle syntyy toiminnassa voimaantuneen subjektin asema, joka on pätevä toiminnan kaikissa vaiheissa ja säilyy toiminnan loppuun asti. Toiminnan tulosten näkeminen ja mahdollisuus niiden arviointiin on nuoren osallisuutta tukevaa. (Nivala – Ryyänen 2013.)

3.2 Osallisuus nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Osallisuus on ilmiö, joka voi toteutua nuoren suhteena tai kokemuksena suhteessa moneen erilaisiin ilmiöihin perheessä, koululuokassa, kaveriporukassa, kunnassa, yhteiskunnassa jne. Osallisuutta voidaan lähestyä ja edistää monella eri tasolla. Osallisuuden laatua arvioitaessa on tärkeää kysyä nuorelta itseltään, miltä hänestä eri yhteisöissä tuntuu ja tarkastella objektiivisesti oltiinko nuorelle valmiita jakamaan todellista valtaa, jolloin voidaan pyrkiä tekemään näkyväksi mahdolliset näennäisosallisuudet. (Gretschel – Kii-lakoski – Nivala 2012: 16.)

Ihmisen vahvuuksia korostavassa psykologiassa ihmissuhteet on yhdistetty onnellisuuden, pienempään sairastuvuuteen ja pidempään eliniän odotteeseen (Berscheid 2006: 51-53). Myös nuorisobarometrin 2014 mukaan sosiaalisilla suhteilla on vahva yhteys siihen kuinka tyytyväinen nuori on elämäänsä. Ystävien merkitys nuorille on itseisarvoinen ja nämä parantavat hyvinvointia sekä lisäävät sosiaalista ja kulttuurista pääomaa sekä

kuvastavat tyytyväisyyttä suhteessa heidän vapaa-aikaansa. Nuoret kokevat eniten huolta taloudellisen selviämisen sekä työ- ja opiskelupaikan suhteen sekä siitä, että elämässä menestyminen riippuu entistä vähemmän heistä itsestään. Nuoren mahdollisuus saavuttaa sellaisia hyödykkeitä, jotka ovat edellytyksenä nuoren osallistumiselle yleisesti hyväksytyyn ja haluttuun elämänapaan, vaikuttaa oman taloudellisen tilanteen kokemiin. (Korhonen 2015: 210- 218.)

Nuoren hyvinvointi- ja tuloerot sekä rakenteellinen köyhyys synnyttävät toiseuden kokemuksia, jotka kumpuavat hyvinvoinnin puutteesta, kulutuksesta, eriarvoisuudesta, syrjäytymisestä ja mahdollisuuksista osallistua. Vanhempien köyhyys rajoittaa nuoren osallisuuden kehittymistä, jos nuorella ei ole mahdollisuus osallistua rahaa vaativiin vapaaajan menoihin. Laitosympäristössä asuville nuorille rajoitetun osallisuuden kokemus voi kehittyä yhteiskunnan sekä siellä olevien ihmisten ulkopuolelle jäämisestä. Laitosolosuhteissa asuvan nuoren voi olla haasteellista kokea osallisuutta asumisyksikön muiden nuorten kanssa tai jopa omissa asioissaan ja toiseuden kokemus voi olla vahvasti omaakohtainen. (Kekkonen – Känkänen – Muranen – Wrede-Jäntti 2014: 9 ; Lemetyinen 2014: 105-111, Kauko – Parkkila 2014: 113-120.)

Kuvaamalla itseään ja toisiaan vertaisryhmän jäsenenä nuoret tuottavat erilaisia asemia, jotka mahdollistavat erilaisia osallisuuden positioita vertaisryhmässä. He yhtä aikaa tuottavat arvioita ja viestittävät mihin haluavat kuulua ja mistä haluavat olla osallisia, mutta myös ylläpitävät luokitteluihin liittyviä erontekoja ja tuottavat sillä osattomuutta muille nuorille. Nuorten keskinäinen sosiaalinen kontrolli voi olla huolehtivaa ja sosiaalisesti tueksi tulkittavaa, mutta toisaalta myös häiritsevää ja syrjäyttävää. Nuoren vertaisryhmistä saama sosiaalinen pääoma merkityksellistyy emotionaalisina resursseina. (Korkiamäki 2013: 120-125.) Nuorten itsensä kuvaamana osallisuuden vastakohtana ulkopuolisuus voi olla vaihtoehdottomuutta, omaa valintaa, yksinäisyyttä, yksin olemista tai yhteisyyttä. Ulkopuolelle jääminen ei kuitenkaan ole aina alistumista vaan erottautuminen voi olla myös henkilökohtainen valinta ja valtavirrasta erottautuminen ryhmäidentiteettiin liittyvä ratkaisu. (Korkiamäki 2014: 41, Kekkonen ym. 2014: 9.)

Nuoruudessa, josta puhutaan myös yksilön uutena syntymänä, muut saman ikäiset ja maailma aukeavat nuorelle ennen näkemättömällä tavalla. Yhteisöt tarjoavat nuorelle uusia jäsenyyksiä ja kuulumisen verkostoja, joissa nuoret elävät tässä ja nyt, intensiivisesti tai ei. Nuorten yhteisöissä voi aikuistumista harjoitella kollektiivisesti, mutta usein

tiedostamattaan myös kohdata niitä odotuksia, joita yhteiskunta nuorille asettaa. On tärkeää ymmärtää nuoren subjektiksi kehittymisen merkittävä vaihe, jolloin he imevät yhteiskuntansa ja kulttuurinsa vaikutteita. Tässä vaiheessa sosiaaliset sidokset ovat löyhempiä kuin muissa elämänkaaren vaiheissa tai ainakin dynaamisemmassa liikkeessä. Näiden asioiden merkitystä on hyvä miettiä myös kuntoutuksessa luottamuksen kehittymisen kannalta. (Hoikkala 2007: 11-12.)

Peruskoulu kerää yhteen suuren osan koko ikäryhmästä lasten ja nuorten taustoista välittämättä. Suomalaista peruskoulua voidaan kasvatuksellisesti kuvata jossain määrin tasa-arvoisuudella. Peruskoulun jälkeen nuoret eriytyvät erilaisten valintojen ja mahdollisuuksien mukaan. (Hyvärinen – Riitaoja – Särkelä 2014: 63.) Koulumaailma sisältää moninaisia osallisuuden areenoja. Nuoren osallisuutta edistämällä pyritään tukemaan hänen minäkuvaansa ja toimintakykyään sekä toisaalta kouluyhteisön tilan kautta tuetaan osallisuuden mahdollistumista. (Gellin – Herranen – Junttila-Witikka ym. 2012: 147.)

Peruskoulun voidaan ajatella olevan ainutlaatuinen, lähtökohtaisesti tasa-arvoinen, jossa kuitenkin lasten ja nuorten kesken on samanaikaisesti läsnä moninaisia samanlaisuuden, erilaisuuden sekä toiseuden erotteluja ja kokemuksia. Sosiaalisia erotteluja tuottavat mm. sukupuoli, ihonväri, kansallisuus, uskonto ja yhteiskuntaluokka. Erottelut ovat yleensä nuorten keskuudessa hyvin hienojakoisia arvojärjestyksiä meidän ja muiden välillä. Merkityksellisiä asioita nuorten keskuudessa erottelujen pohjaksi voivat olla myös mm. pukeutuminen, musiikkimaku, harrastukset ja arvomaailma sekä koulumenestyminen. (Hyvärinen – Riitaoja – Särkelä 2014: 63-69.)

Peruskoulun tasa-arvoon perustuvan kasvatuksellisen ajattelun vastakohtaksi Isola ja Suominen (2016) kohdistavat huomion peruskoulujen eriarvoistumisen kasvamiseen asuinalueiden tuloerojen mukaan tapahtuvan eriytymisen myötä. Tämä vähentää arkipäiväisiä tasavertaisia kohtaamisia erilaisten nuorten kesken vähentäen edellytyksiä yhteisymmärryksen ja vertaisuuden kokemusten syntymiseen sekä sitä kautta keskinäisen solidaarisuuden kehittymistä. Alueellisen eriarvoisuuden vaikutusten vähentäminen varhaiskasvatuksesta ja peruskoulusta lähtien on perusteltua, kun erot eivät ole vielä ehtineet kasvaa tuntuviksi eikä lasten ja nuorten eriarvoisuus itseään ruokkivaksi polkuriippuvuudeksi. Tällainen varhainen eriarvoistumisen torjuminen edellyttää muutoksia yhteiskunnan rakenteissa ja asenneilmapiirissä, joihin voidaan vaikuttaa mm. määrätietoisella asuntopolitiikalla, jossa kaavoituksella ja rakentamisella huolehditaan alueiden arvostustason mahdollisimman tasapuolisesta kehittämisestä pyrkimällä hyödyntämään

markkinamekanismia ja valinnanvapautta tasa-arvoistavampaan suuntaan. Valinnanmahdollisuudella tulisi tukea erityisesti köyhimpien alueiden lapsien ja nuoria, ei lisätä hyvä- ja huono-osaisuuden eroja. (Isola – Suominen 2016: 192-194.)

Ulkomaalaistaustaisten nuorten osuus on kasvanut Suomessa nopeasti viime vuosina. Vuonna 2011 alle 18-vuotiaista jo 13 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia. Ulkomailla syntyneet nuoret kohtaavat kantaväestöön verraten enemmän haasteita monella elämänalueella. Maahanmuuton vaikutukset ovat erityisen stressaavia niille nuorille, joiden on ollut pakko lähteä pois kotimaastaan sekä niille, joiden lähtö- ja tulomaiden kulttuurierot ovat suuret. Maahanmuuttajataustaisten nuorten ryhmässä on enemmän koulupudokkaita kuin kantaväestöön kuuluvien nuorten joukossa ja esim. pääkaupunkiseudulla on enemmän maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten huostaanottoja suhteutettuna kantaväestöön. Tämän nuorisoryhmän osallisuuden ja hyvinvoinnin tukemiseen tarvitaan tutkimusta sekä laajan kulttuurisen kirjon vuoksi yksilöllisten tukimuotojen kehittämistä. (Alitolppa-Niitamo ym: 2013: 226-228.)

Peruskoulun erityisopetuksen suhde osallisuuteen ja ulkopuolisuuteen suhteessa muuhun koulumaailmaan on ristiriitainen. Erityisopetuksen käytäntöjen avulla työskennellään yhtäältä koulutuksen tasa-arvoisuuden eteen, mutta toisaalta tasataan lasten ja nuorten välisten oppimismahdollisuuksien eroja. Erityisopetusta pidetään usein leimaavana, mikä koetaan vahvasti negatiivisena, toisaalta juuri lapset ja nuoret itse sekä vanhemmat voivat kokea sen myös positiivisena mahdollistajana. Nuoret kokevat erityisluokan pääpiirteittäin positiivisena, erityisesti sosiaalisten suhteiden ja vertaisuuteen perustuvan hyvän yhteishengen osalta, erilaisuutta hyväksyvänä ympäristönä. Yleisopetus sen sijaan voidaan kokea sosiaalisesti ja akateemisesti vaativana sekä suvaitsemattomana ympäristönä, kun lapsella tai nuorella on erityisen tuen tarvetta koulunkäynnissään. Erityisluokka koetaan myös toisaalta ulkopuolisuuden tunnetta lisäävänä suhteessa muuhun kouluyhteisöön, usein jo pelkästään fyysisesti erillään olevien tilojen takia, mikä tuli esille Erityisluokka elämäkulussa – aineistosta. (Helakorpi – Mietola – Niemi 2014: 161–168.)

Peruskoulussa pidetään edelleen vahvasti yllä oletusarvoista heteronormatiivisuutta luonnollistamalla heteroseksuaaliset suhteet sekä vaikenemalla seksuaalisesta ja sukupuoleen liittyvästä moninaisuudesta. Niille, jotka eivät sovi tähän heteronormatiiviseen järjestykseen aiheutuu monia poikkeavuuden ja eriarvoisuuden kokemuksia. (Hyvärinen – Riitaoja – Särkelä 2014: 69-70.) Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat homot, lesbot ja biseksuaalit sekä sukupuoli vähemmistöihin, transihmisiin ja intersukupuolisiin kuuluvat

nuoret ovat erityisen alttiita syrjinnälle ja kiusaamiselle sekä häirinnälle ja voivat tutkimusten mukaan keskimäärin huonommin kuin sukupuolienemmistöön kuuluvat cissukupuoliset ja heteroseksuaaliset nuoret. Transnuorten mukaan koulussa ei saa mitään tietoa transihmisyydestä ja moni nuori kasvaa luullen olevansa ainoa maailmassa, joka kokee syntymässä määritellyn sukupuolensa vääräksi. Sateenkaarinnuorten hyvinvointia lisää kaikissa elämänvaiheissa erityisesti kotoa saatu tuki. (Suhonen 2014: 178-183.)

Martha Nussbaum esittää ruumiillisen terveyden ja koskemattomuuden yhdeksi inhimillisten perusvalmiuksien tärkeimmäksi asiaksi tuodessaan esiin esimerkkinä tyttöjen sukupuolielinten silpomisen. Silpomista ei voi sallia, koska se vie tytöiltä peruuttamattomasti mahdollisuuden valita toteuttaako ihmiselle ominaista seksuaalista kanssakäymistä vai valitsee esimerkiksi selibaatin ja on siten rajusti nuoren osallisuutta rikkovaa. (Kopperi 2001: 212-213.)

Kaikilla nuorilla, mukaan lukien vammaisilla ja pitkäaikaissairailta sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla tulee olla oikeus omaan ruumiiseensa ja identiteettiin sekä turvallisuuteen. Nuorten tulee voida kasvaa turvallisessa ympäristössä, jossa heillä on oikeus saada tietoa itsestään ja itseään koskevista asioista, myös seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvistä, jolloin heillä on mahdollisuus rakentaa minäkuvaansa. (Suhonen 2014: 184-185.)

Avoimuuden ja vanhempien nuoreen kohdistaman käyttäytymisen ohjaamisen yhteydet itsetuntoon, positiiviseen mielenterveyteen sekä seksuaalisesta identiteetistä tunnettuun ylpeyteen ovat merkittäviä. Mitä enemmän nuorta pyritään ohjaamaan vastoin omaa seksuaalista identiteettiään perinteisten sukupuolinormien mukaiseen käyttäytymiseen, sitä heikompia ovat hänen itsetuntonsa ja mielenterveytensä ja sitä harvemmin hän tuntee ylpeyttä seksuaalisesta identiteetistään. (Alanko 2014: 187-193.)

Ammattilaiset saattavat ajatella, ettei vammaisen nuori edes tarvitse seksuaalikasvatusta. Vammaista nuorta voidaan yrittää suojella pettymyksiltä rajoittamalla oikeutta seksuaalisuuteen, seurusteluun ja vanhemmuuteen myös tarpeettomasti. Rajoitukset voivat olla konkreettista rajoittamista ja estämistä tai asenteellista. (Urmonen n.d.: 6-7.) Ympäristö voi edistää tai rajoittaa vammaisen nuoren romanttisia ja seksuaalisia unelmia sekä seurustelusuhteita. Lähi-ihmisten tulisi asennoitua positiivisesti vammaisten nuorten yhdessäoloon ja seurustelumahdollisuuksiin tukemalla sekä pyrkimällä auttamaan järjestämään nuorille kahdenkeskisiä hetkiä. (Lähteenmäki 2013: 173.)

Kuluttamisella ei enää nyky-yhteiskunnassa ilmenetä vain omistamista, vaan se on myös keino itsensä kokemiseen, ilmaistamiseen ja jopa luovuuteen. Kuluttaminen on yksi keskeisimmistä nuoren rooleista nyky-yhteiskunnassa, joka ilmentää yhtä aikaa henkilökohtaisten valintojen tekemistä, identiteetin ja minäkuvan luomista, muotivaatteita, tavaroita ja merkkejä. Sillä on merkittävä rooli osallistumisen, yhteisöllisyyden, sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä identiteetin rakentamisen kannalta ja sillä voidaan ilmaista konkreettisesti mielipiteitä. (Lundbom 2002: 115; Malinen 2011: 120.) Viimeisimmän nuorisobarometrin mukaan nuorten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen sekä onnellisuuteen liittyvät odotukset sisältävät enimmäkseen fyysisten perustarpeiden tyydyttämiseen liittyviä odotuksia, mutta myös materiaalisia päämääriä kuvastaen nykyisiä sosiaalisia normeja. Nuoret saavat materiaalisista päämääristä voimaa arkeensa. (Konkka – Salonen: 2017:144.)

Nuoruuteen kuuluu luonnostaan vapaa-ajan viettäminen toisten nuorten kanssa, jolloin rahaa tarvitaan pelaamiseen, ulkona syömiseen, ”shoppailuun”, elokuvissa ja muissa tapahtumissa käymiseen jne. Perheen tai nuoren oma köyhyys voi siten aiheuttaa nuorelle syrjäytymisen tai eriarvoisuuden kokemuksia. Tämä voi ilmetä ruoan vähyytenä tai puuttumisena, vaatteiden vähyytenä, terveyden hoidon laiminlyömisinä, taloudellisen tilanteen aiheuttamana pakkomuuttona, kodin puutteellisena tai vähäisenä kalustamisena jne. Eniten 13-18 vuotiaat kokivat toiseutta puutteellisista elinoloista, eriarvoisuudesta sekä kuluttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksien puutteesta. (Lemetyinen 2014: 106 -109.) Kuluttaminen vaatii aina taloudellisia resursseja ja on siksi merkittävästi nuorten tasa-arvoa horjuttava osallistumisen ja osallisuuden muoto (Wilska 2014: 123).

Vastakohtana edelliselle kaupallisen nuorisokulttuurin kautta voidaan kuluttamisvalinnoilla myös tietoisesti kasvattaa omaa ja vertaisryhmän toiseutta erilaisuutena ja erottamisena suhteessa itseen. Toiseus ei aina ole negatiivista vallan käyttöä ylhäältä alaspäin hallitsevista rakenteista kohti marginaalisempia ilmiöitä vaan voi tapahtua myös käänteisesti, kuten Riitta Hänninen (2014) on lumilautailukulttuuria avaavassa väitöskirjassaan tuonut esiin. (Hänninen 2014: 86.)

Viimeisen parin vuosikymmenen aikana nuorten osallisuuden uutta ilmenemismuotoa on kuvattu postmodernin yhteiskunnan ”naulakkoyhteisöllisyytenä”. jonka Wilska (2014) esittää sosiologi Zygmunt Baumanin luomana terminä. Käsitteellä kuvataan jonkin tietyn asian tai tapahtuman ympärille kehittyvää intensiivistä yhteisöllisyyttä ja speaktaakkelinomaista draamaa. Tapahtumaan osallistujat ripustavat identiteettinsä hetkeksi ikään kuin

takin naulakkoon, mutta tapahtuman loputtua ottavat sen naulakosta ja vaihtavat sujuvasti yleisöä sekä yhteisöä. Nuorten kuluttamiseen liittyy tyypillisesti tällaisia intensiivisiä, nopeasti loppuvia draamoja. (Wilska 2014:123.)

Nuorten osallisuuden kenttänä netti on laajoja ja koko ajan uusiutuvia yhteisöjä kokoava. Tytöistä suurin osa on erilaisissa some yhteisöissä tai seuraa muiden päivityksiä, pienempi osa päivittää säännöllisesti itse. Pojista enemmistö on erilaisten peliyhteisöjen jäseniä tai pelaa nettipelejä kuin seuraa somesta muiden päivityksiä. Yllättäen kuitenkin säännöllinen some seuraaminen on yleisempää kaupunki ja taajama-alueiden nuorilla kuin maaseudulla asuvilla, joissa voitaisiin kuvitella pitkiä välimatkoja korvattavan netin avulla. (Myllyniemi 2014: 35-36.)

Nuoren toimijuus ei ole yksiselitteistä. Yhteiskunta edellyttää tietynlaista elämänhallintaa ja nuori voi siksi esim. koulu yhteisössä vaikuttaa passiiviselta, mutta olla muissa elämäntilanteissa hyvinkin aktiivinen toimija kuten Malinen (2011) on tuonut esiin graffitimaalauksesta väitöskirjassaan. Taidelukio voi mahdollistaa näiden nuorten toimijuuden kehittymisen ja toisaalta yhteiskunta tuomita heidät syrjäytyjinä. Graffitintekijöissä on aktiivisesti omaan yhteisöönsä suhtautuvia nuoria, jotka pyrkivät tekemään itselle merkityksellisestä asiasta yhteiskunnallisesti hyväksyttävää. Tuohon toimijuuteen liittyvää turhautumista syntyy, mikäli yhteiskunnasta ei löydy ymmärrystä tai kiinnostusta esimerkiksi luvallisten paikkojen järjestämiselle. (Malinen 2011:116.) Nuoren on tehtävä valintoja, kuinka tärkeinä pitää kussakin tilanteessa erilaisia sitoumuksiaan ja arvostuksiaan. Nuori kuuluu yhtä aikaa erilaisiin kategorioihin ja hänen on itse päätettävä kuinka tärkeänä pitää eri identiteettejään suhteessa muihin. (Sen 2009: 42-43.)

Esteetön toimintaympäristö mahdollistaa nuoren toimimisen ilman, että hänen oman toimintakykynsä tai ominaisuutensa vaikuttavat toimintamahdollisuuksiin. Nuoren osallisuuden kokemuksen mahdollistumiselle esteettömyys on oleellinen näkökulma arjen toimintamahdollisuuksiin, sosiaalisiin suhteisiin, osallisuuteen yhteisössä ja itseään koskevaan päätökseen tekoon. (Särkelä-Kukko 2014:40.) Susanna Lähteenmäen (2013) väitöskirjassa puhe- ja cp-vammaiset nuoret korostivat Itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta päättää oman arjen kulusta itsenäisyyttä ja osallisuutta vahvistavana tekijänä. Päivittäisessä elämässä heille oli tärkeää, että he saivat päättää vuorokauteen liittyvistä toimista ja vapaa-ajan kulusta tuetusta asumisesta huolimatta. Tätä tuki mm. kommunikation ja liikkumisen apuvälineet, joiden toimivuus ja yksilöllinen sopivuus mahdollistavat nuoren toimimisen arjessa. (Lähteenmäki 2013: 113-114.)

Kehitysvammaisilla nuorilla tulee olla muiden nuorten tavoin yhtäläinen oikeus sisällöltään rikkaaseen ja täyteen elämään sekä työhön. Kehitysvammaiset nuoret saavat kasvaa perheessä ja käydä koulua tasavertaisesti, mutta siirryttäessä toiselle asteelle opiskelemaan koulutusvaihtoehdot ovat vähäiset, mikä korostaa eriarvoisuutta suhteessa valinnanmahdollisuuksiin muilla ikäisillään nuorilla. Kehitysvammaisten nuorten oikeus on myös olla tasavertaisena työyhteisön jäsenenä ja lähteminen aamuisin työhön tukee heidän osallisuuttaan. (Äikäs 2012: 129.)

Elämänhallinta on selviytymistä laajempi käsite, johon sisältyy erilaisten selviytymismekanismien lisäksi myös itsensä toteuttamisen mahdollisuus, kokemus autonomisesta toimimisesta sekä tuen ja hyväksynnän saaminen muilta. Elämänhallinta on nuoren ulkoista ja sisäistä hallintaa, mihin kuuluu kyky hallita ulkoisia resursseja, sopeutumista, tavoitteiden toteuttamista sekä odottamattomiin tekijöihin reagoimista. Autonomia ja itsensä määrääminen kuvastavat elämänhallintaa nuoren mahdollisuutena ja kyvykkyytenä määrätä omasta toiminnastaan sekä tehdä ratkaisuja itseään koskevissa asioissa. Tähän sisältyy nuoren mahdollisuus omien tunteidensa, kokemustensa ja pyrkimystensä ilmaisuun, oman elämänsä jäsenyyteen ja elämänkulkunsa ohjailuun sekä vapaus tehdä valintoja. (Särkelä 2009: 13, Martin 2016: 57.)

Nuoren osallisuuden kokemukset ja kuulumisen tunne ovat riippuvaisia nuoren voimavaroista, jotka voivat vaihdella elämäntilanteen mukaan. Aina nuorella ei ole mahdollisuuksia, kykyjä tai jaksamista niin, että osallisuuden tunne pääsisi rakentumaan. Voi olla, ettei nuori usko tai luota omiin voimavarioihinsa tai tunnista niitä. (Särkelä-Kukko 2014: 39.) Yhteiskunta ei välttämättä myöskään tunnista nuoren voimavaroja, kuten edellämainitussa graffitimaalareita koskevassa tutkimuksessa tuli hyvin esiin (Malinen 2011:116; Särkelä-Kukko 2014: 39).

Nuoren elämä koostuu elintason, kuulumisen ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien kokonaisuudesta, jota nuoren voimavarat ja yhteiskunnan rakenteet sekä asenneilmapiiri tukevat. Nuoren voimavarojen ytimen muodostavat hyvät sosiaaliset suhteet. Perhe, ystävät ja muut nuorelle tärkeät ihmiset ovat tärkeä resurssi, jonka avulla nuorella on mahdollisuus tyydyttää muita tarpeita. Sosiaalisissa suhteissa nuori voi kehittää kykyään ilmaista tunteitaan tarkoituksenmukaisesti sekä ymmärrystään ja asettumista toisen asemaan. Nuoren voimavaroja rakentaa hänen myönteinen itsetuntonsa, kyky arvostaa itseään ja omaa toimintaansa. Luottaessaan elämänhallintataitoihinsa nuori kokee voi-

vansa vaikuttaa omaan toimintaansa ja hyvinvointiinsa sekä rakentaa myönteistä itse-tuntoa arjen kokemustensa pohjalta. (Alanko 2014:187-193; Lähteenmäki 2013:113-114; Martin 2016:56-57; Särkelä-Kukko 2014:37-41; Suhonen 2014:178-185.)

Osallisuuden ulottuvuutena nuoren elintason turvaamisessa korostuvat perusoikeudet ja perustarpeiden tyydyttäminen. Näitä ovat mm. oikeus elämään, ihmisoikeudet, fyysinen ja psyykinen terveys sekä koskemattomuus, hyvinvointi, riittävä toimeentulo, asuminen, ympäristön aineellinen kontrolli, valinnanvapaus ja fyysinen esteettömyys. (Aalto-Kallio ym. 2012:56-57; Alanko 2014:187-193; Allardt 1976:38; Kaste 2012:19-20; Kopperi 2001:212-213; Lemetyinen 2014:106-109; Lundbom 2002:115; Lähteenmäki 2013:113-114; Nusbaum 2000:78-80; Rönkä – Särkelä-Kukko 2015:303; Rouvinen-Wilenius 2014:54-55; Äikäs 2012:129.)

Kuuluminen osana nuoren yhteisyyssuhteita korostaa osallisuuden ulottuvuutta nuoren ystävyys- ja yhteisyyssuhteiden näkökulmasta. Se kuvaa nuoren tarvetta olla osa erilaisia yhteisöjä. Kuuluminen oikeuttaa toimijuuden ja subjektiivisuuden toteuttamiseen niin lähi-suhteissa kuin muissakin yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Oman identiteetin muodostamisessa omien vertaisryhmien hakeminen ja löytäminen, seksuaalisen minäkäsityksen muodostaminen, kiinnittymiset ja irtautumiset, oman merkityksellisyyden ymmärtäminen ja löytäminen, kulttuuristen tekijöiden yhdistäminen, omien tunteiden tunnistaminen ja käyttöönotto, muiden lajien merkitys ja psyykinen esteettömyys muodostavat yhteisyyssuhteiden ja kuulumisen verkoston nuoren osallisuuden kokemuksena. (Alanko 2014:187-189; Alitolppa-Niitamo ym. 2013:223-228; Allardt 1976:38; Bandura 1999:21, 2006:164-168; Helakorpi – Mietola – Niemi 2014:161-168; Hyvärinen – Riitaoja - Särkelä 2014:63-69; Hänninen 2014:86; Korkiamäki 2014:41; Kekkonen ym. 2014:9; Lindfors 2007:21; Lundbom 2002:115; Lähteenmäki 2013:173; Malinen 2011:116; Mattila-Aalto 2010:172; Nivala-Ryynänen 2010:24; Olli 2014:152-153; Särkelä-Kukko 2014:4; Sen 2009:42-43; Urmonen n.d:6-7.)

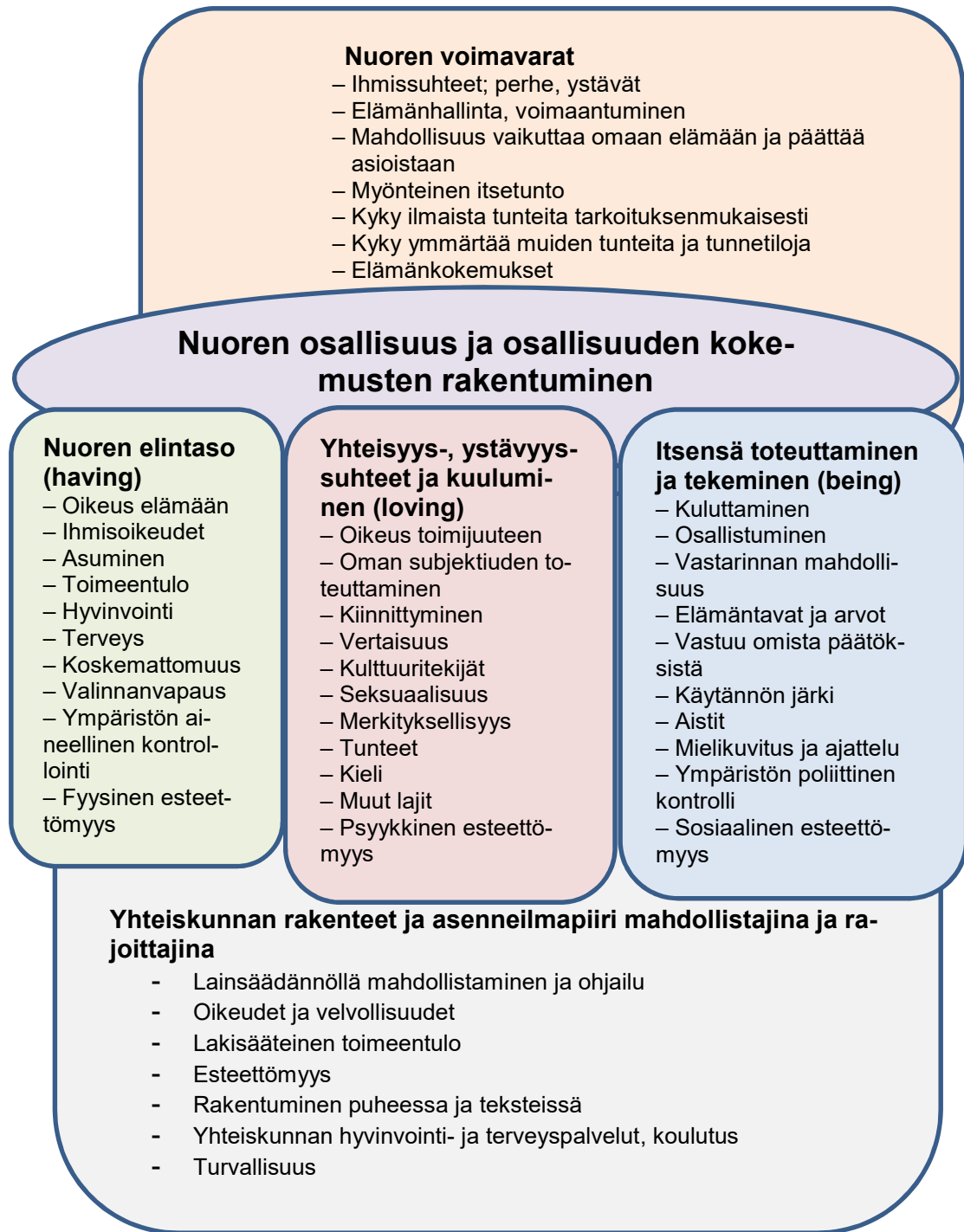
Osallisuuden ulottuvuutena itsensä toteuttaminen on nuoren sisäisten mahdollisuuksien tunnistamista ja käyttöä. Toteuttaessaan itseään nuori luo persoonaansa, muokkaa arvojaan ja peilaa toimintaansa niihin, osallistuu kansalaisena, kehittää käytännön järjeä ja ajatteluaan ottaessaan vastuuta tekemisistään sekä arvioidessaan syy-seuraussuhteita. Itsensä toteuttamiseen vaikuttavat myös sosiaalinen esteettömyys, mielikuvitus ja ajattelu, kansalaistoimintaan osallistuminen, mahdollisuudet vapaa-ajantoimintaan sekä

vaikuttamismahdollisuudet mm. ympäristön poliittisen kontrollin muodossa. Osallistamalla nuori voi toteuttaa itseään, vaikuttaa omaan elämäänsä ja itselleen tärkeisiin asioihin. Nuoren elämäntavat, arvot ja jopa luovuus voivat ilmetä kuluttamisena, joka on myös yhtä aikaa oleellinen nuoren osallistumista mahdollistava ja rajoittava tekijä. Tekeminen osallisuuden ulottuvuutena voi olla mitä tahansa nuorelle merkityksellistä toimintaa. Oleellinen osallisuutta tukeva tekijä nuoren itsensä toteuttamisen ja tekemisen muotona on vastarinnan mahdollisuus. (Allardt 1976:38; Espinosa – Ochaita 1997:287; Kekkonen ym. 2014:9; Kivistö 2014:172; Lemetyinen 2014:105-111; Nivala – Ryyänen 2013:24; Särkelä-Kukko 2014:41-44.)

Nuorten osallisuudelle, osallistumiselle sekä vaikuttamismahdollisuuksille ja rakenteiden uudistamiselle luodaan perustaa jo lainsäädännössä. Yhteiskunnan rakenteet ja asenneilmapiiri luovat mahdollisuuksia ja rajoituksia nuoren osallisuudelle. Yhteiskunta oikeuttaa, mutta myös tuottaa velvollisuuksia nuorelle. Yhteiskunta pyrkii turvamaan nuoren hyvinvointia lakisääteisellä toimeentulolla, esteettömyydellä, tasa-arvoisia mahdollisuuksia luomalla mm. peruskoulun, yhteiskunnan hyvinvointi ja terveystalveilla, asennekasvatuksella ja vihapuheisiin puuttamalla, yleistä turvallisuutta ylläpitämällä jne. (Finlex n.d.; Isola 2013:55-59; Isola – Suominen 2016:192-194; KASTE 2012:19-20; Kivistö 2014:248; Kopperi 2001:212; Nussbaum 2000:78; Sen 2009:228-234; Oikeusministeriö 9/2017:15-18; Suomen hallitusohjelma 2015; Suomen YK-liitto n.d.; Särkelä-Kukko 2014:27-28.)

Nuoren osallisuuden ulottuvuudet (kuvio 1.) vaikuttavat toisiinsa vahvistaen ja mahdollistaen nuoren osallisuuden kokemuksen rakentumisen. Nuori rakentaa osallisuuttaan aktiivisesti yksin ja yhdessä muiden kanssa. Nuoren osallisuuden kokemukset rakentuvat pienistä asioista arjessa: kuulluksi ja huomioduksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista, omaan elämään linkittyviin asioihin vaikuttamisesta ja omista asioista päättämisestä, keskusteluista ja kohtaamisista. (Särkelä-Kukko 2014: 36.)

Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) on edellä mainittuja asioita koottu osallisuuden eri ulottuvuuksista nuoren osallisuuden kokemuksen rakentumiseksi.

Kuvio 1. Nuoren osallisuuden ulottuvuudet (mm. Aalto-Kallio ym. 2012, Allardt 1976, Bandura 1999, 2006, Espinosa – Ochaíta 1997, Finlex, Gretshel – Kiilakoski – Nivala 2012, Isola 2013, Kekkonen ym. 2014, Kivistö 2014, Kopperi 2001, Korkiamäki 2013, Lindfors 2007, Lähteenmäki 2013, Martin 2016, Mattila-Aalto 2010, Nivala-Ryynänen 2013, Nussbaum 2000, Oikeusministeriö 2017, Olli 2014, Pajulampi 2014, Raivio-Karjalainen 2013, Rouvinen-Wilenius 2014, Rönkä – Särkelä-Kukko 2015, Sen 2005, 2009, Suominen – Isola 2016, Särkelä-Kukko 2012, 2014, Urmonen n.d., YK, Äikäs 2012).

Osallisuuden kokemuksen rakentumiseen nuoren kannalta vaikuttaa oleellisesti se, onko hänellä itsellään valtaa tai mahdollisuuksia tehdä häneltä odotettuja asioita. Jos aktivoiminen ja osallistaminen tapahtuu kuntoutusjärjestelmän taholta, jää näkökulma helposti

rakenteen näkökulmaksi, johon nuoren elämäntarina ei välttämättä täysin sovi. Osallisuuden ongelmat ovat tällöin yhteydessä vallan puutteeseen nuoren omassa elämässä, palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Nuoren osallisuus voi myös vaihdella elämänkulun eri vaiheissa, eikä hän välttämättä aina pysty täyttämään yhteiskunnan ja eri yhteisöjen vaatimuksia. Jokaisella nuorella tulisi olla oikeus olla huolenpidon kohteena ja yhteiskunnan jäsenenä silloin, kun hänellä ei ole voimavaroja muuhun. Toisaalta on myös nuoria jotka eivät halua osallistua tai olla osallisena. Kuntoutusjärjestelmän tehtävänä on tunnistaa, onko nuori valinnut osattomuuden tietoisesti vai onko se tilanne johon hän on ajautunut. (Särkelä-Kukko 2014:47-48.)

Nuoren osallisuus ja osallisuuden kokemukset ovat kytköksissä hänen henkilökohtaiseen elämismaailmaansa, identiteettiinsä ja verkostoihinsa (Särkelä-Kukko 2012:5). Vanhempien ja aikuisten oppimat taidot ja tiedot eivät välttämättä päde alati muuttuvassa nyky-yhteiskunnassa. Aikuisten auktoriteetti ei enää rakennu asioiden tietämiselle ja opettamiselle samaan tapaan kuin ennen. Heidän voi myös olla vaikea hahmottaa nuorten elämän todellisia merkityksiä. (Malinen 2011: 110-116.) Osallisuutta tuottava kumppanuus syntyy vuorovaikutuksessa nuoren ja aikuisen välillä (Pulli: 2010: 172). Osallisuusajattelun toteutumisen kehittyminen edellyttää nuorten ja aikuisten vuorovaikutussuhteiden tasa-arvoistamista ja dialogisuutta (Gretschel 2002b: 8).

4 Dialogisuus kuntoutuksessa

4.1 Dialogisuus vuorovaikutuksessa

Dialogisuus meissä syntyy jo kohdussa ollessamme yhteytenä äitiimme. Syntymän jälkeen dialogisuus jatkuu lapsen ja äidin välillä katseen ja ihokosketuksen kautta ruumiillisena kokemuksena eikä siten aina vaadi sanoja. Synnymme dialogiin, sosiaalisiksi olennoiksi ja elämämme on dialogissa olemista elämänkaaremme loppuun asti. (Haarakangas 2008: 24.) Se, että koemme tullemme kuulluksi, on yhtä tärkeä elämän perusedellytys kuin hengitys (Arnkil – Seikkula 2014: 127).

Keskustelu ja keskusteleminen ovat käsitteitä, joilla ilmaistaan puhekumppanien puhetta keskenään. Keskustelussa käsitellään yhteistä teemaa, johon osanottajat tuovat erilaisia näkökulmia omista lähtökohdistaan. Yhteinen teema saa osallistujien näkökulmien

kautta uusia ja erilaisia merkityksiä, moniäänisyyttä, joka on mahdollisuus ja rikkaus. On olennaista, että asioita pohditaan yhdessä ja toisia kuunnellaan sekä kerrotaan mielipiteitä ja otetaan kantaa toisten näkemyksiin. Keskustelun tavoitteena on hakea keskinäistä totuutta, yhteistä ymmärrystä asialle. (Haarakangas 2008: 27.)

Dialoginen keskustelu on kuuntelevaa keskustelua, mikä on vaikea taito. Vaikka kuulisimme toisen puhuvan, emme välttämättä kuuntele mitä hän sanoo. Kuuntelemaan on oltava halukas ja valmis. Toisen ymmärtäminen edellyttää keskittymistä toisen puheen sanomaan. Toisen kuulemiselle on luotava tilaa kehittämällä omaa sisäistä hiljaisuutta tyhjentämällä oma mieli kuuntelemista häiritsevistä ajatuksista. Häiritseviä ajatuksia voi olla esim. omien näkökantojen ilmaisutavan pohtiminen tai edellisten puheenvuorojen pohtiminen. Dialogisuus on myös kuultuun vastaamista ja merkitysten jakamista yhdessä. Se on reflektiivistä pohtivaa asennetta omiin ja toisten käsityksiin, mikä edellyttää valmiutta muuttaa omia käsityksiään. Dialogisuus sallii tilan kaikille osallistua keskusteluun omana itsenään ja ilmaista tasavertaisesti ajatuksiaan sekä tulla kuulluksi. Dialogisuutta on yhteinen pohdinta ja ajattelu, erilaisten merkitysten vertailu sekä yhteisen ymmärryksen etsiminen. Dialogisuus mahdollistaa keskustelun avoimeksi jättämisen eikä kukaan sano viimeistä sanaa lopullisena totuutena. (Haarakangas 2008: 27-35.)

Dialogisuus on kiinnostusta nähdä nuori aidosti toisena ihmisenä, jolla on omia näkemyksiä ja pyrkimyksiä (Arnkil – Eriksson 2005: 37). Dialogiselle keskustelulle ominaista on avoimuus, tässä hetkessä toista ihmistä varten läsnä oleminen ja häntä kiinnostuneesti ja arvostaen kuunnellen. Avoimuuden esteet ovat ensisijaisesti psykologisia. Ihmisten kohtaamisessa tarve korostaa omaa asiantuntijuutta ja hierarkkista asemaa tekee kohtaamisesta jäykkää ja etäännyttää meidät nuoresta. Avoin kohtaaminen edellyttää uskallusta ja itsensä alttiiksi asettamista nuoren edessä, mikä mahdollistaa keskinäisen ymmärryksen etsimisen. Avoin kohtaaminen on nuoren ja hänen asiaansa hoitavan henkilön tasavertaista keskustelua, jossa asiantuntijuus on molemmilla osapuolilla nuoren ollessa oman elämänsä paras asiantuntija. Myös yhteinen ymmärrys siitä, ettei yhteisymmärrystä voi saavuttaa, on dialogisuutta. (Haarakangas 2008: 14, 26-28.)

Dialogisen keskusteluilmapiiirin tunnusmerkkejä ovat 1. Aitous, 2. Avoimuus 3. Turvallisuus, 4. Kiireettömyys, 5. Pakottomuus, 6. Samanarvoisuus, 7. Kiinnostuneisuus, 8. Järettävyys, 9. Joustavuus, 10. Vastuullisuus. Tämä haastaa kuntoutuksen työntekijöitä miettimään miten tilanteesta muotoutuu sellainen, että kaikki voivat puhua avoimesti ja vapaasti, tuntea tulevansa kuulluksi ja miten auttaa luomaan uutta yhteistä ymmärrystä. (Haarakangas 2008: 36-37.)

Dialogeja käyvät kaikki ihmiset keskusteluissaan, kun taas dialogisuudella kuvataan dialogiseen suhteeseen pohjaavaa elämänasennetta. Dialogisuudessa vuorovaikutusta ohjaava ”keskus” tulee ihmisten väliselle vuorovaikutuksen alueelle, mitä Isaacs kutsuu yhdessä ajattelemisen taidoksi. Dialogisuus toteutuu rajalla, ihmisten välisessä kohtaamisessa. Se ei ole vain verbaalista, vaan puhujan on huomioitava keskustelukumppaninsa ilmaisemien sanojen lisäksi kuulijan ruumiin viestit, ilmaisujen sisällöt, äänenpainot, ympäristön luomat olosuhteet ja tunnetekijät. Vastauksen merkitys ymmärryksen rakentajana tulee aivan erilaiseksi dialogisessa keskustelussa. (Arnkil – Seikkula 2009:89–95, Isaacs 2001: 39.)

Perinteisistä behavioristisia käyttäytymisen teorioita muistuttavissa toiminnan psykologian vuorovaikutusteorioissa voidaan tarkastella toiminnan / käyttäytymisen ilmenemistä ärsykkeiden ja reaktioiden välisessä kaavassa. Toiminnan psykologiassa ja dialogisessa filosofiassa ajatellaan vuorovaikutuksen välittyvän tietoisella ja henkilön omat valinnat mahdollistavalla tavalla. Dialogisessa ajattelutavassa ihmisen tunteilla, ajatuksilla, eleillä ja teoilla on kuitenkin merkitystä myös silloin, kun niihin ei liity toimintaa. Tällaisia mielen tiloja voisi olla esim. esteettiset elämykset, toiveet ja tunteet, kuten ilo ja suru. Ne eivät välttämättä näy vastineena ulkoisessa todellisuudessa, mutta niillä on syvä merkitys ihmisen tajunnassa. Toiminnalliset ilmiöt ovat myös eri asioita kuin niiden merkitykset. (Hankamäki 2015: 222.)

Dialogi on yhteiseen oppimiseen pyrkivien ihmisten kohtaamista, joka hajoaa, jos osapuolet eivät ole nöyriä. Dialogisessa kohtaamisessa kukaan ei ole täysin tietämätön eikä kukaan täysin viisas. Dialogia edellyttää uskoa ihmiseen, uskoa tämän kykyyn tehdä ja uudistaa, luoda ja uudelleen luoda, uskoa tämän haluun kehittyä ihmisenä. Paulo Freiren mukaan dialoginen ihminen uskoo toisiin ihmisiin, jo ennen kuin on tavannut nämä kasvokkain. Hän korostaa myös dialogia kriittisenä ajatteluna, joka suhtautuu todellisuuteen prosessina ja muutoksena. (Freire 2016: 98-99.)

4.2 Dialogisuus kuntoutuksessa ja kuntoutumisvalmiuksien lisäämisessä

Arnkil ja Seikkula tuovat esiin Mihail Bahtinin näkemyksen, jonka mukaan opimme tuntemaan itsemme suhteissa: ”näen itseni sinussa silmissäsi” (Arnkil – Seikkula 2014: 123). Hän kuvaa sisäisen ihmisen löytymisen, lähestymisen ja jäsentämisen tapahtuvan puhuttelemalla, dialogisesti. Sisäistä ihmistä voi kuvata vain kuvaamalla hänen kanssa-

käymistään toisten kanssa. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa jäsenyy myös ”ihminen ihmisessä”, niin toisille kuin itsellekin. (Bahtin: 1991: 358.) Vastaus tähän ei ole reflektiivinen, koska emme ehdi muodostaa sille kielellistä ilmaisua, vaan se on välitön kehon toimintaan vaikuttava ilmiö, josta tiedämme olemmeko tulleet kuulluksi ja nähdyksi (Arnkil – Seikkula 2014: 123).

Martin Buber kuvaa ilmiötä ihmisen maailman kaksitahoisuudella hänen kaksitahoisen kommunikaationsa mukaisesti. Ihmisen kommunikaation kaksitahoisuus on seurausta perussanojen kaksitahoisuudesta. Nämä eivät ole yksittäissanoja vaan sanapareja, joista ensimmäinen on Minä-Sinä ja toinen on Minä—Se tai Minä-Hän (kuvio 2). Minä on aina kaksitahoinen ja ihminen määrittyy itsellensä sanaparin kautta joko Minä-Sinä Minä tai Minä-Se Minä. (Buber 1993: 25.) Dialogisessa kansakäymisessä on mahdollista oppia tuntemaan ja ymmärtämään toinen ihminen persoonallisuutena (Laine 1983: 89).

Dialogisissa suhteissa vastaamme aina toisillemme. Bahtinia siteeraten Arnkil ja Seikkula toteavat, ettei ”sanalle ja sitä myöten ihmiselle ole mitään kamalampaa kuin vastauksetta jääminen”. Perusorientaationa kuntoutuksessa on oltava toiselle vastaaminen, mikä ei tarkoita vastauksen antamista, vaan vastaajan välittämää viestiä, että hän on kuullut nuoren ilmaisun ja pitää sitä tärkeänä. Tällainen työskentelytapa mahdollistaa sen, ettei etukäteen tarvitse tietää miten pitäisi vastata missäkin tilanteessa. Oleellisempaa on olla koko ajan läsnä ja vastaamalla luoda asiakkaille tilaa työstää heidän omia psyykkisiä voimavarojaan omista lähtökohdistaan, kun he kokevat tulleen hyväksytyiksi ehdoitta. Tällaisessa vastauksessa asiakas voi kokea tulleen hyväksytyksi eikä esimerkiksi mitätöidyksi sen tähden, ettei hänen ilmaisuaan millään tavalla huomioida. (Arnkil – Seikkula 2014: 126.)

Kuntoutuksessa dialogisesti suhteisiin orientoituva työntekijä vastaa asiakkaille ja perheenjäsenille täysin läsnä olevana ihmisenä osoittaen jakamatonta kiinnostusta kunkin puheenvuoroon. Esim. koulussa tärkeämpää kuin oppitunnin opetustavoitteen saavuttaminen on olla aidosti läsnä nuoren kanssa. Yhdessä elämisen kokemuksesta todennäköisesti syntyvät myös paremmat oppimissuoritukset. Dialogisesti suhteissa työskentelevät pyrkivät vastaamaan asiakkaiden ilmaisuihin ihmisenä ihmisille välittäen aitoa kiinnostusta kunkin sanomisia kohtaan ja välttämällä viestiä, että joku sanoo jotain väärin. Sovittautuminen keskustelun luonnolliseen rytmiin mahdollistaa osallistujille paremmin heidän oman äänensä löytymisen, esimerkiksi kuullessaan toisen toistavan heidän sanomiensa sanoja. Se saa heidät ymmärtämään paremmin, mitä tämä asia merkitsee itselle.

Arkikielellä puhumalla syntyy enemmän mahdollisuuksia omien tunteiden tunnistamiseen. Tämän kaltainen dialoginen kokemus on asioiden haltuun ottamisen perustapah-tuma ja sen edellytys. (Arnkil – Seikkula 2014: 126–127.)

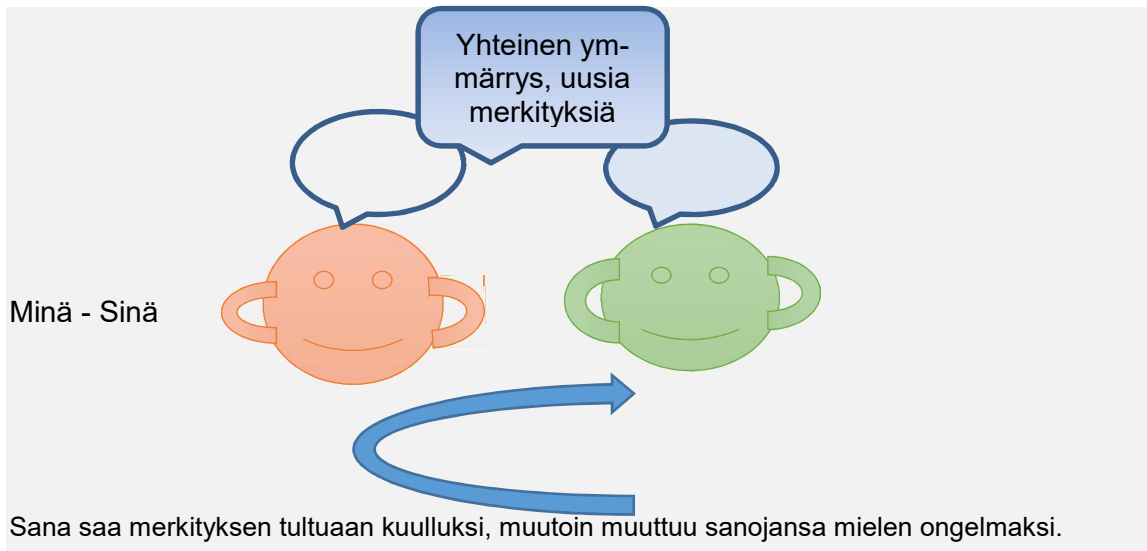
Dialogissa huomio suunnataan johonkin sellaiseen, mitä ei vielä tiedetä ja ymmärretä. Kuullessaan miltä, asia näyttää ja tuntuu toisen näkökulmasta, nuori ja työntekijä rikas-tavat ja muuntavat omia näkemyksiään. (Arnkil - Eriksson 2005: 37.) Dialogisuus on pyr-kimystä yhteisen ymmärryksen rakentamiseen ja taitoa edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua siihen suuntaan. Dialogisuudella kuvataan ihmiskäsitystä ja maailmankuvaa, joi-hin vaikuttavat tapamme kohdata toiset ihmiset. Oleellista siinä on vastavuoroisuus. Kuntoutuksessa dialogisuus muodostuu kohtaamisessa ilmenevistä erilaisista piirteistä sekä vuorovaikutuksellisessa suhteessa että asettumisena suhteessa toiseen ihmiseen. Dialogisuutta tukee empatia mm. empatia, luottamuksellisuus, kunnioitus, avoimuus, kii-reettämyys, kuunteleminen, sekä vastaaminen kuultuun. (Mönkkönen 2007:86–89.)

Empatialla ilmenee toisen ihmisen eläytyvänä ymmärtämisenä ja myötä elona. Empatia on toisen kanssa koettua ja jaettua tunnetta, mutta myös ymmärtämistä sisältäessään älyllisiä tekijöitä, kuten oivalluksen. Kokiessaan empatiaa ihminen tajuaa, mitä toinen ihminen ajattelee, tuntee, kokee ja toimii valitsemallaan tavalla. Empatia on myös ihmi-sen keskeisimpiä hallintakeinoja. Empaattista ihmistä kuvataan suvaitsevaisena, hu-maanina, psyykkisesti tasapainoisena, terveen itsekäsityksen omaavana ja impulssinsa hallitsevana. Empatia tukee positiivista psyykkistä kasvua ja kehitystä. (Kalliopuska 1983: 11–13, 70, 73.)

Kunnioitus on toisen ihmisen rajojen huomioon ottamista ja niiden suojelemista. Kuntou-tuksessa kunnioitus ilmenee toiselle tilan antamisena riittävästi, muttei vetäytymällä syr-jään tai ottamalla välimatkaa, mikä ilmentää ennemminkin etäisyyden ottoa asioihin, joita ei itse halua käsitellä. Kunnioitusta on myös hyväksyntä, että voimme oppia toiselta. Kunnioittava kohtelu saa aikaiseksi sen, että näemme toisen sisimmässä piilevät mah-dollisuudet. Miettimällä mitä voimme oppia toiselta ja kuuntelemalla ihmistä näin, voi tehdä yllättäviäkin havaintoja. Kunnioitusta on, että etsimme jokaisesta ihmisestä par-haita piirteitä ja suhtaudumme häneen mysteerinä, jota ei voi koskaan täydellisesti tulla ymmärtämään. Toinen ihminen on dialogissa osa kokonaisuutta ja myös osa itseämme. (Isaacs 2001: 126–128.)

Asiakassuhteessa dialogisuus on suhteen näkemistä molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena, jossa toimitaan molempien ehdoilla. Parhaimmillaan tämä tarkoittaa sitä,

että molemmat osapuolet oppivat ja voivat muuttaa mielipiteitään tai asenteitaan. Dialogisuutta voidaan siten ajatella sekä kommunikaationa että suhteena. (Mönkkönen 2007:89.) Seuraavassa kuviossa (kuvio 2) on yhdistettynä Buberin näkemys minän rakentumisesta sinän kautta, Bahtinin näkemys vastauksen merkityksestä kuunnelluksi tulemiselle ja Mönkkösen näkemyksestä yhteisen ymmärryksen rakentumisesta kuntoutuksessa.

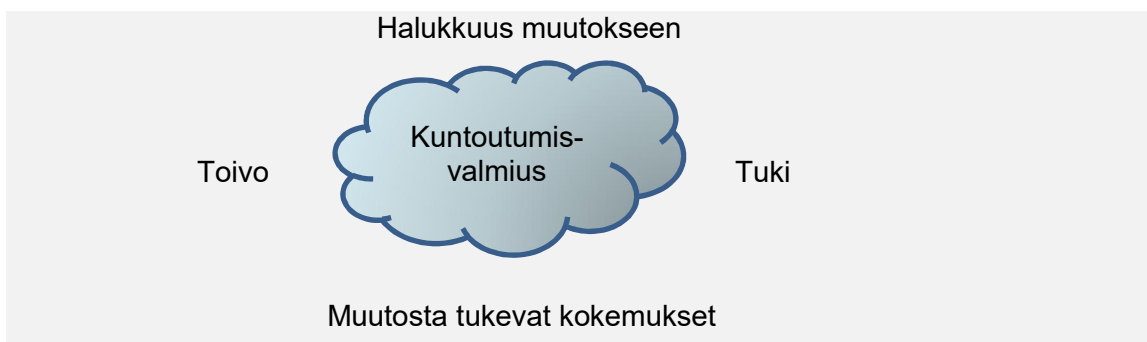
Kuvio 2. Dialogisuus Martin Buberin, Fjodor Dostojevskin ja Kaarina Mönkkösen mukaan. (Buber 1993, Bahtin 1991, Mönkkönen 2007.)

Kuntoutustyössä on nuoren subjektiivisuuden, käsityksen itsestään ihmisenä, tukeminen osa vuorovaikutusta. Vaikka kuntoutustyöntekijä oppisi olemaan dialogisessa suhteessa nuoren kanssa, ei tämä välttämättä johda muutokseen nuoren elämässä. Nuoren kuntoutumista suunniteltaessa on selvitettävä, millaisiin muutoksiin nuori on valmis sitoutumaan. Tämä vaatii muun osaamisen rinnalla kuntoutustyöntekijältä ymmärrystä nuoren toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. (Mönkkönen 2007: 142.)

Kuntoutuksen keskeinen tehtävä on tukea nuoren yksilöllisen kuntoutumisen prosessin etenemistä, mutta kuntoutuspalvelut eivät ole ainoa tapa tukea tätä prosessia, vaan myös muilla nuoren elämään liittyvillä asioilla on, merkitystä kuntoutumisen kannalta. Kuntoutus tukee nuorta löytämään omat unelmansa ja päämääränsä ja luo valmiuksia sille, että hän voisi ne itse saavuttaa. Muut asiat nuoren elämässä saavat äänen vain häntä itseään kuuntelemalla. (Koskisu 2002: 147–148.)

Kuntoutumisvalmius ilmenee nuoren kykyä asettaa omaa elämää koskevia muutostavoitteita sekä päämääriä ja se on luonteeltaan vuorovaikutuksellinen sekä toiminnallinen.

Se ei edellytä kykyä saavuttaa tavoitteita, vaan tarpeen ja halun laatia niitä sekä sitoutua niihin. (Koskisuus 2002; 148Henriksson ym. 2015:15; Hietala-Paalamaa – Narumo – Yrttiaho 2006:13). Kuntoutuksen tehtävänä on tukea nuoren kuntoutumisvalmiuksien kehittymistä omaa elämää koskevien tavoitteiden luomiseksi, keinojen luominen yhdessä tavoitteiden saavuttamiseksi, kuntoutumisen prosessin etenemisen tukeminen sen yksilöllistä ja ainutlaatuista luonnetta kunnioittaen ja ymmärtäen. Nuoren kuntoutumisvalmiuksien ja kuntoutumisen tukemisessa keskeinen elementti on toivo. (Koskisuus 2002: 148–149.) Tässä vaiheessa ei edellytetä kykyä tehdä muutoksia, vaan ainoastaan valmiutta lähteä etenemään sen suuntaisesti itselle riittävässä määrin (Paalamaa-Hietala ym. 2006:14). Seuraavassa kuviossa (kuvio 3) on koottuna kuntoutumisvalmiuksien edellytyksiä.

Kuvio 3. Kuntoutumisvalmiuksien edellytykset. (Paalamaa-Hietala ym. 2006: 13)

Kuntoutumisvalmius muodostuu nuoren 1) valmiudesta sitoutua muutostyöhön 2) kyvystä luopua ja surra menetyksiä, tietoisuudesta itsestä ja ympäristöstä, 3) halusta ja kyvystä asettaa omaa elämää koskevia muutostavoitteita, 4) halusta ja kyvystä asettaa oman roolin tai ympäristön muuttamiseen liittyviä tavoitteita, 5) kyvystä yhteistyösuhteeseen tai kumppanuuteen ja 6) valmiudesta osallistua kuntoutusprosessiin ja muutokseen, johon pyrkimistä ja sitoutumista kuntoutuspalveluilla voidaan tukea. (Henriksson ym.2015:15)

Ihmisen käyttäytymisen merkitykset syntyvät keskusteluun osallistuvien sosiaalisena konstruktiona. Uuden ymmärryksen kehittyminen edellyttää dialogista pohdintaa, mikä vaatii kuntoutuksen ammattilaisilta kykyä synnyttää dialogista keskustelua. (Haarakan-gas-Seikkula 1999: 180–181.) Jokaisessa kuntoutustilanteessa on kohdattava ja ratkaistava jollain tasolla, millainen on nuoren elämää säätelevä minäkäsitys ja miten sitä käytetään kuntoutuksen tukena. (Vilkkumaa 2010). Kuntoutuksessa nuoren tukeminen toteutuu aina vuorovaikutuksessa, jolloin yhteiset kohtaamiset ovat merkityksellisiä nuoren kasvun ja kehityksen kannalta (Launiainen – Sipari 2011:51).

Nuoren elämän risteyskohdat saavat merkityksen toivon ja toivottomuuden kasvualustoina, joiden pohjalta nuori antaa merkityksen elämälleen. Kuntoutuksen työntekijöillä on yhdessä nuoren läheisten kanssa tärkeä tehtävä toivon ylläpitäjinä ja herättäjinä. Toivo on oleellinen tekijä nuoren hyvinvoinnissa. Nykyhetkeen liittyvänä se mahdollistaa hyvinvoinnin ja tekee elämän siedettäväksi sekä merkitykselliseksi vaikeuksista huolimatta. Tulevaisuuteen liittyvä toivo on mahdollisuuksien näkemistä ja luottamusta tulevaisuuteen. Toivon herättämisessä olennaisia elementtejä ovat toisen henkilön aito läsnäolo ja vastavuoroinen suhde. Nämä antavat nuorelle kokemuksen huolenpidosta, avun saamisesta, jakamisesta, luottamuksesta, lämmöstä, lohduttamisesta, rohkaisusta, kestäväydestä, tuesta, keskinäisestä kunnioituksesta, rakkaudesta, yhteenkuuluvuudesta ja omasta tarpeellisuudesta. Vastavuoroiset suhteet läheisten sekä muiden ihmisten kanssa, myös kuntoutuksessa, auttavat nuorta ylläpitämään ja lisäämään toivoa sekä antamaan merkitystä elämälleen. (Lämsä – Kiviniemi 2009: 223–225.)

Kuntoutuksen tehtävänä on tukea nuoren toivon kokemusta, kannatella ja tukea häntä löytämään elämässään seuraavia etappeja. Nämä eivät saa olla liian kaukana tai hahmottomattomia, vaan suhteellisen lyhyellä aikavälillä saavutettavissa olevia ja konkreettisia. Onnistumiset rohkaisevat nuorta hakeutumaan uusiin haasteellisiin tilanteisiin ja saamaan niistä lisää onnistumisen kokemuksia. Se mahdollistaa suuntaamisen myös kaukaisiin haaveisiin onnistuneiden pienten askelten kautta. (Lämsä – Kiviniemi 2009: 232.)

Dialogisen työskentelyssä tärkeimpiä varusteita ovat uteliaisuus, ihmettely ja alttius uuden oppimiselle. Dialoginen puhe on hetkellistä ja poikkeaa Buberin mukaan arkipuheesta, koska on luonteeltaan tunnustuksellista, jolloin nuori kertoo itsestään tai asioistaan jotain sellaista mitä ei muuten kertoisi. Jotain mitä pitää tärkeänä ja arvokkaana itsessään tai läheisissään sekä omassa tai läheistensä elämässä. Tällainen vuorovaikutus edellyttää nuoren ja työntekijän välillä vallitsevaa luottamusta. Dialoginen suhde avautuu kuitenkin myös kolmanteen osapuoleen, sillä nuoren elämään sisältyvät kaikki hänen ihmissuhteensa. Dialoginen kuntoutus ei kohdistu nuoreen vaan se on ennemminkin luonteeltaan prosessi, jossa kohtaavat erilaiset ihmiset, maailmankuvat ja oletukset. Parhaimmillaan se on kumppanuutta. (Hankamäki 2015: 226–227.)

Nuorten kanssa tehtävä kuntoutustyö sisältää myös sosiaalista vaikuttamista, johon liittyy väistämättä valtaa ja vastuuta. Dialogiseen Buberilaiseen Minä-Sinä suhteeseen kuuluu myös ihmissuhteiden tapaan vastuuta toisesta. (Mönkkönen 1999: 28.) Filosofi Emmanuel Levinasin mukaan hyvyyteen ja toiseuden kohtaamiseen liittyy olennaisesti

vastuu nuoresta, huolimatta siitä hyväksyykö vai kieltäytyykö tämä siitä, tai tiedetäänkö miten nuori ottaa sen vastaan vai ei tai voidaanko nuoren hyväksi tehdä jotakin konkreettista tai ei. Hyvyys on Levinasin mukaan asettumista olemisessa siten, että toinen on tärkeämpi kuin minä itse, mikä dialogisessa kuntoutuksessa voi tarkoittaa esim. yhteistyötä sopimuksista tai vuorovaikutuksen rajoista ja mahdollisuuksista. (Europaeus 2001: 169; Mönkkönen 1999: 28.)

Keroputaan sairaalassa on jo yli kolmenkymmenen vuoden ajan kehitetty, käytetty ja koulutettu avoimen dialogin mallia psykiatrisessa hoidossa ja kuntoutuksessa. Tämän hoitomallin myötä viisi- ja kymmenvuotis seurannassa todettiin, että lähes 80 prosenttia potilaista palasi työelämään tai jatkoi opiskelua ja hoidon kustannusten pitkäaikaisvaikutukset laskivat. Hoitomallista ollaan oltu hyvin kiinnostuneita myös ulkomailla ja useita kokeiluja sekä koulutuksia on menossa Pohjois-Amerikassa, Euroopassa ja Aasiassa. (H.S. 23.1.2016.)

Avoimen dialogin mallia on kokeiltu myös muissa konteksteissa kuin psykiatriassa. Holmesland (2015) tutki mallin käyttöä nuorten sosiaalisissa verkostotapaamisissa terveydenhuolto-, sosiaali- ja opetusalan ammattilaisten kokemusten pohjalta. Tutkimuksen pohjalta dialogisen lähestymistavan edistäminen on mahdollista myös muille kuin terapeuteille, jos ammattilaiset pystyvät irtautumaan ammattirooleistaan. Dialogisen lähestymistavan edistäminen edellyttää tietoa perheen kielen merkityksistä, nuoren henkilökohtaisten kokemusten huomioimista ja hyväksymistä, tarkkaavaista kuuntelemista ja tunteisiin paneutumista. Oleellista on kiinnittää huomiota tunteisiin liittyviin sanavalintoihin sekä vaikeaselkoisempaan ja sanattomaan viestintään. Ammattilaisten toisiinsa muuttaminen refleksiivisin kysymyksin, toistensa kommentteihin vastaaminen ja aiheiden käsitteleminen perusteellisesti antoi tilaa dialogille. (Holmesland 2015: 62–64.)

Holmeslandin tutkimuksessa kävi myös ilmi, miten haasteellista ammattilaisille on irtautua rooleistaan yhteistyön luomiseksi, epäselvien roolien hyväksyminen, yhteistyömotivaatio, epävarmuuden sietokyky, mukautumishalu, ajankäyttö, aiheissa viipyminen sekä toisistaan eroavien odotusten yhteensovittaminen. (Holmesland 2015: 64.)

Moniammatillisessa kuntoutuksen yhteistyössä on pohjimmiltaan kyse ihmisen toimimisesta ihmisen kanssa, kohtaamisesta. Kuntoutusalan kehittyvässä toimintakulttuurissa työntekijöiden on kyettävä muuttamaan yhteistoimintakäsityksiään ja soveltamaan niitä

erilaisissa konteksteissa. (Jeglinsky, Ira – Kukkonen, Tarja 2016: 399.) Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys edellyttää moniammatillisuutta sekä nuoren kuntoutumisen edetessä ja elämäntilanteen muuttuessa kuntoutuksen vastaamista muuttuviin tarpeisiin. (Romakanniemi 2011: 241.)

4.3 Dialogisuus ja osallisuus kuntoutumista tukevana tekijänä

Nuorten kanssa tehtävässä työssä nuoren osallisuus rakentuu käydyissä dialogisissa keskusteluissa, ja ohjaus voi tapahtua osallistavin menetelmin. (Koskimies – Ukkonen 2013:111.) Nuoren osallisuus edellyttää kykyä olla erimieltä ja ymmärtää erilaisten näkökantojen pohjalta kumpuavaa moniäänisyyttä (Kallas – Nikkola – Rähä 2006: 151–154) . Tämä voi toteutua dialogisessa suhteessa, jossa on tilaa sekä ulkoiselle että sisäiselle dialogille (Holm n.d.).

Dialogisessa suhteessa kummankaan ei tarvitse piilottaa omia vahvuuksiaan: nuorella on nuoren asiantuntijuus ja kuntoutustyöntekijällä omansa. Dialogisuus kuntoutuksessa mahdollistaa sen, että nuoret voivat itse vaikuttaa toiminnan sisältöön ja päämääriin. (Gretschel, Anu 2011: 7.) Kuntoutusosallisuus rakentuu kuntoutuksen sosiaalisuudelle ominaisesta toiminnan arvioinnin kehiksestä, kommunikaatiota kehystävästä luottamuksesta, arvostuksesta, vastuuseen ja huoleen liittyvästä viestinnästä sekä nuoren elämäntilanteen kehittämistä tukevasta tavoitteellisuudesta (Mattila-Aalto 2010: 202).

Nuoren elämä rakentuu yhteydessä toisiin ihmisiin. Apua tarvitseva nuori hakee nimenomaan hyvää yhteyttä tukea tarjoavaan kuntoutuksen työntekijään. Autetuksi tuleminen kokemuksesta syntyy nuorelle hyvästä vuorovaikutuksesta ja työntekijän ymmärtävistä, myötätuntoisista viesteistä. Myötätuntoisuus on siis perusehto auttamiselle, mutta se on tärkeää kuntoutuksen lisäksi myös arjessa ihmisten välisille yhteyksille. Empatia ja myötälämisen kyky luovat ihmisten välille kontakteja, ryhmiä ja yhteisöjä, joihin nuori voi kuulua ja joita ilman hän ei tule toimeen (Nissinen 2015:179.)

Päivi Rissanen kuvaa väitöskirjassaan oman osallisuuden tunteensa kehittymisen mahdollistumisen syntyneen vuorovaikutuksessa sellaisten kuntoutustyöntekijöiden kanssa, jotka olivat mahdollistaneet ja tukeneet hänen omaa pohdiskeluaan elämästään, ongelmista, ratkaisumahdollisuuksista, vahvuuksista ja toteuttamismahdollisuuksista sekä

kannustivat toteuttamaan muutoksia. Tämän yhteistyön mahdollisti työntekijän kuunteleminen, hyväksyntä, suostumus vastavuoroisuuteen sekä ajatusten, toiveiden ja tunteiden jakaminen. (Rissanen 2015:155.)

Harran (2014) mukaan kuntoutuksen vastavuoroisen suhteen rakentamisessa vahvistavia tekijöitä ovat arvostukseen pohjautuva kunnioitus, luottamus, avoimuuteen pohjautuva hyvän tahtominen toiselle, joustavuuteen pohjautuva kohtuunmukaisuus sekä rehellisyyteen, luotettavuuteen ja jaettuun valtaan perustuva oikeudenmukaisuus. Vastavuoroisen kuntoutussuhteen rakentumista rajoittaa institutionaaliin toimintaympäristöihin liittyvät kuntoutussuhteen epäsymmetriaa ylläpitävät ja vahvistavat käytännöt, osapuolten aiempiin kokemuksiin perustuvat kokemukset arvostuksen puutteesta tai pelot loukatuksi tulemisesta sekä yksilöllisiin tekijöihin liittyvät haluttomuus, voimattomuus tai kyvyttömyys yhteistoimintaan. (Harra 2014: 198.)

Emme tietenkään aina ole täydessä vastavuoroisuudessa kaikkien kohtaamistemme suhteen. Aidosti nuoren kohtaava kuntoutustyöntekijä on sitä suhteessa tähän, tahtoen auttaa nuoren parhaimpia mahdollisuuksia toteutumaan. Todellinen vastavuoroisuus mahdollistaa toisen näkemisen persoonana mahdollisuuksineen tässä ja nyt, ei pelkkänä ominaisuuksien ja pyrkimysten sekä esteiden summana. Vastavuoroinen suhde toisen kanssa mahdollistaa tämän näkemisen kokonaisuutena, mitä toinen juuri siinä hetkessä kokee, haluaa, tuntee, havaitsee ja ajattelee. Se mahdollistaa myös näiden sisällön ja merkitysten yhdessä rakentamisen. (Buber 1990: 123–124; Buber 1997: 36-37.)

Kuntoutustyössä nuoren subjektiivisuuden tukeminen, sen millaiseksi nuori ihmisenä itsensä käsittää ihmisenä, on osa vuorovaikutusta. Vaikka kuntoutustyöntekijä oppisi olemaan dialogisessa suhteessa nuoren kanssa, ei tämä välttämättä johda muutokseen nuoren elämässä. Nuoren kuntoutumista suunniteltaessa on selvitettävä, millaisiin muutoksiin nuori on valmis sitoutumaan. Tämä vaatii muun osaamisen rinnalla kuntoutustyöntekijältä ymmärrystä nuoren toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. (Mönkkönen 2007: 142.)

Nuori luo itse tulevaisuutensa (Freire 2016: 41). Freiren ajattelutavan mukaan myös kuntoutuksessa tavoitteet nuorelle on yhdessä etsittävä nuoren arjesta, muuten kuntoutus ei motivoi nuorta, vaan vieraannuttaa hänet entisestään todellisuudesta (Reijonen, Mikko 2005: 79).

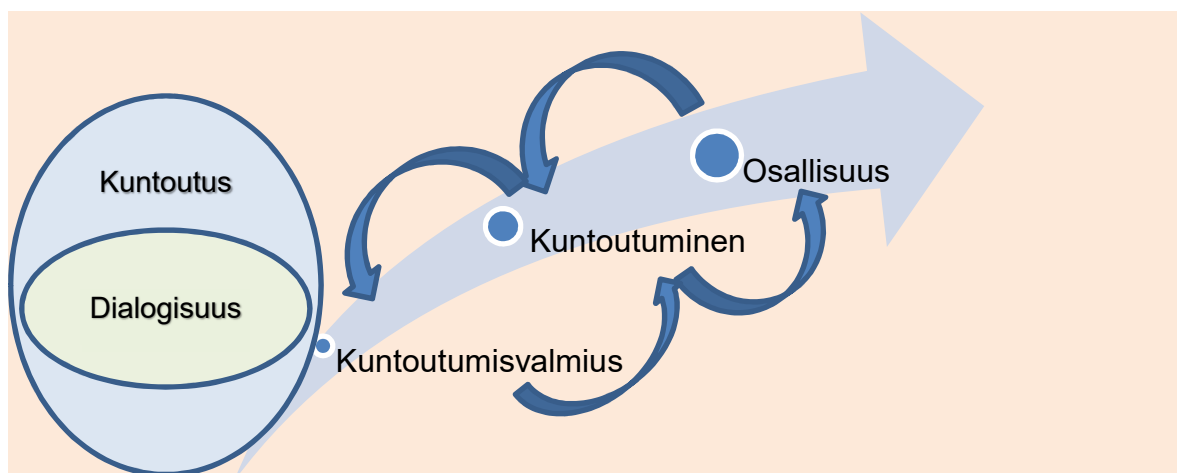
Freire korostaa buberilaiseen tapaan aikuisen ja nuoren tasa-arvoista ja vastavuoroista suhdetta, jossa jokainen osaa ja tietää jotakin, mutta kukaan ei tiedä kaikkea. Silloin jokainen on kuntoutustyöntekijä ja kuntoutuja. Prosessina tämä tarkoittaa yhteistä ihmettelyä, jossa jokainen osallinen suuntaa mielenkiintonsa samaan kohteeseen ja pyrkii yhdessä etsimään sen merkitystä, jolloin kenen tahansa esiin tuoma näkökulma voi tuottaa uuden oivalluksen. (Hannula 2011: 257–258.) Dialogisuus ei kuitenkaan Freiren mukaan tarkoita sitä, että kaikkien ajatukset olisivat yhteneväiset. Vaikka dialogisuus suhteena tarkoittaa empatiaa, rakkautta, toiveikkuutta, luottamusta, uskoa ja nöyryyttä, niin se ruokkii kriittistä ajattelua ja uskoa nuoreen sekä tämän mahdollisuuksiin. (Freire 2015: 42–43.)

Voimaantumisen kannalta nuoren onnistumisen kokemukset ovat merkittäviä, niiden liityessä läheisesti arvostuksen, hyväksymisen, luottamuksen ja ilmapiirin rakentumiseen. Nämä ovat yhteydessä mm. minäkuvan, itsearvostuksen ja itsetunnon rakentumiseen, rohkeuteen kokeilla itselle uusia haastavia ratkaisuja sekä luovuuden ja voimavarojen vapautumiseen. Onnistumisen kokemukset vahvistavat kyky- ja kontekstiuskomuksia sekä vaikuttavat rohkaisevasti uusien päämäärien valinnassa. Turvallisessa ilmapiirissä nuoren ei tarvitse pelätä epäonnistumista vaan hän voi uskaltaa ennakkoluulottomasti kokeilla uutta ja ottaa riskejä. Parhaimmillaan epäonnistuminenkin voi olla yhteinen oppimiskokemus, jota voi yhdessä aikuisen kanssa reflektoida. Onnistumisen kokemusten saamiseksi nuoren on ennen kaikkea uskottava itseensä ja asioihinsa, joita tekee. (Siitonen 1999: 154.)

Nuori on asiantuntija oman asiansa suhteen omasta näkökulmastaan, mutta ei muutu ammattilaiseksi eikä hänen tarvitse kantaa työntekijän asiantuntijuutta ja vastuuta (Notko 2016: 36, 105). Ammatillisesta asiantuntijuudesta luopuminen mahdollistaa nuoren oman asiantuntijuuden sekä yhteistoimijuuden kuntoutuksessa ja valtaistamisen (Peltomaa 2005: 100; Notko 2016: 105). Nuoren oma asiantuntijuus omassa kuntoutumisessaan lisää hänen toimintavalmiuksiaan, tietoisuutta itsestään, kuntoutumisesta ja ympäristöstä. Se liittyy myös avoimuuteen ihmissuhteissa, arjen mielekkyyteen ja toiminnallisuuteen. Usko omaan pystyvyyteen kuntoutumisessa ilmentää nuoren pystyvyyttä ihmissuhteissa ja arjessa. Nuoren pystyessä järjestämään arkeaan itselle mielekkäällä tavalla, hän kokee myös asiantuntijuutta omassa kuntoutumisessaan. Nuoren oma aktiivinen toimijuus mahdollistuu nuoren kokiessa voivansa vaikuttaa omaan elämänsä kuunsa, jolloin hän oppii tuntemaan omat kykynsä ja voimavaransa. Tämä mahdollistaa nuoren oman elämän muutokset. (Peltomaa 2005: 99–100.)

Nuorten mahdollisuuksien ja tuen yksilöllisyys ilmenee erilaisina tarpeina saada tukea. Osalla nuorista on perheen tuki takanaan ja elämä etenee, mutta osalta tämä tuki puuttuu ja nuori tarvitsee tukea perheen ulkopuolelta. Aikaa antaen, yhdessä ja ihmetellen sisäinen motivaatio, kuntoutumisvalmius voi löytyä. Osa nuorista tarvitsee kanssakulkijaa ja korjaavien kokemusten kartuttamista itselle pääomaksi elämään. Kasvaminen ja kuntoutuminen tapahtuvat jokaisen nuoren omalla yksilöllisellä rytmillä. (Koivuluhta-Ru-
ponen 2015:16.)

Kuntoutumisvalmius syntyy dialogisessa vuorovaikutuksessa ja suhteessa tavoiteltuun muutokseen nuoren elämässä. Nuorella voi jo olla kuntoutumisvalmiuksia tai niille voidaan yhdessä kuntoutuksen työntekijän kanssa luoda edellytyksiä. (Henriksson ym. 2015: 15.) Kuntoutuminen mahdollistuu, jos kuntoutuksen lähtökohtana on nuoren elämänhallinta ja valtaistuminen eli osallisuuden vahvistuminen omassa elämässä. (Kouk-
kari 2010: 28.) Seuraavassa kuviossa (kuvio 4) on koottuna kuntoutuksen dialogisuus kuntoutumisvalmiuksien lisäämisessä nuoren kuntoutumisen ja osallisuuden vahvistu-
misen perustana.

Kuvio 4. Kuntoutuksen dialogisuudesta osallisuuden vahvistumiseen.

Nuoren kuntoutumisen edetessä kuntoutumisvalmius voi ilmetä uusina merkityksinä ja toiveina sekä siten ohjata nuorta kohti uusia tavoitteita (Henriksson ym. 2015 : 15).

5 Toimintaympäristön kuvaus

Kehittämistyö toteutui Terapia-Myyrässä, joka on kahden fysioterapeutin yhteisvastaanotto. Terapia-Myyrä on perustettu vuonna 1994 ja tuotamme pääasiallisesti vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen palveluita ostopalvelusopimuksella Kelalle, HUS:lle ja Vantaan kaupungille. Mahdollisuuksien mukaan tarjoamme palveluita myös vakuutusyhtiöille sekä itse maksaville asiakkaille, lähinnä nuorille urheilijoille. Asiakaskäyntejä Terapia-Myyrässä on vuositasolla n. 1600 – 2000 ja näistä lähes kaikki ovat pitkäaikaisessa kuntoutuksessa olevien asiakkaiden käyntejä. Asiakkaistamme n. 90–95 % on lapsia ja nuoria.

Terapiasuhteemme ovat tyypillisesti pitkiä ja niissä korostuvat fysioterapeuttien interventioiden lisäksi vahvasti myös lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä arkeen liittyvät asiat. Pitkäaikaisterapiassa lasta ja nuorta tuetaan kokonaisvaltaisesti hänen kasvunsa ja kehityksensä kohti omannäköistä aikuisuutta ja mahdollisimman suurta itsenäisyyttä mikä korostaa kuntoutuksen, myös fysioterapian vuorovaikutuksellista luonnetta. Toiminta-ajatuksemme kodinomaisista vastaanottotiloista liittyy vahvasti tähän kehityksen kokonaisvaltaiseen tukemiseen ja kuntoutuksen arkeen nivoutumiseen.

Mahdollisuuksien mukaan pyrimme järjestämään lasten ja nuorten sekä perheiden kesken kohtaamisia luontevasti odotustiloissa. Lapset ja nuoret voivat kodinomaisesti koulun jälkeen tehdä läksyjä ja syödä välipalaa Terapia-Myyrän keittiössä sekä samalla kohdata luontevasti toisiaan. Tämä tukee myös terapiasuhteita ja osaltaan jaksamista säännölliseen fysioterapiassa käymiseen.

Teemme työtä konkreettisesti ja fyysisesti myös lasten ja nuorten arjessa yhdessä heidän sekä heidän sosiaalisen verkostonsa kanssa. Lasten ja nuorten vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen työssä korostuu myös rajapintoja ylittävä moniammatillinen verkostotyö. Tällainen yhteistyö edellyttää myös kykyä kuunnella ja arvostaa erilaisia näkökulmia sekä rakentaa yhdessä nuoren erityistä tukea vaatien itseltä siihen soveltuvaa vuorovaikutustaitoa.

6 Tavoite, tarkoitus ja kehittämistehtävät

Kehittämistyön tarkoituksena oli selvittää dialogisuutta kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa. Tuotoksena tehtiin kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa, joka vahvistaa nuoren osallisuutta hänelle itselle tärkeissä asioissa.

Täsmennetyt kehittämistehtävät olivat seuraavat:

1. Selvittää mitkä ovat dialogisuutta kuntoutuksessa edistävät tekijät osallisuuden vahvistamiseksi nuoren näkökulmasta.
2. Selvittää mitkä ovat dialogisuutta kuntoutuksessa rajoittavat tekijät nuoren näkökulmasta.
3. Selvittää miten dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa.
4. Tuottaa kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa, joka vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa.

7 Menetelmälliset ratkaisut

7.1 Tutkimuksellinen lähestymistapa

Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö tehtiin laadullisena tutkimuksena, jota voidaan kuvata kertomukseksi etsimisestä. Kehittämistyössä selvitettiin dialogisuutta kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa sekä mitä ovat ne tekijät dialogisuudessa kuntoutuksessa, jotka sitä tukevat tai rajoittavat kuntoutuksessa. (Hirsjärvi – Remes – Sarajärvi 2015: 266.) Pelkistetyimmillään laadullinen tutkimus ymmärretään aineiston ja analyysin muodon kuvaukseksi. Koska on kyse empiirisen ilmiön tutkimisesta, on laadullisia menetelmiä pidettävä työkaluina ja kohdeilmiön käsitteellistä pohdintaa korostettava. (Eskola – Suoranta 2001: 14–15) Laadullista tutkimusta kuvataan myös todellisen elämän tutkimiseksi. Tutkimukseksi, jolla tavoitellaan tietoa ja ymmärrystä todellisen elämän ilmiöistä ja niihin liittyvistä syy-seuraussuhteista. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2015:161; Robson 2002: 3-5.)

Kehittämistyön edetessä todentui laadullisen tutkimuksen prosessin luovuus. Se vaatii mm. kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisesti hyvin paljon lukemista aiheesta ja käsitteistä teoreettisen viitekehysten taustalla sekä suurta herkkyyttä tutkimusaineiston kanssa. Ymmärryksen lisääntyessä kehittämistyön edetessä myös teoreettinen viitekehys täsmentyi ja sai lisää syvyyttä. (Eronen – Syrjäläinen - Värrö 2007:8.) Teoreettinen viitekehys rajauksessaan sisältää laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti valintoja, jotka ovat vaikuttaneet tuloksiin.

Laadulliseen tutkimukseen sopien aineistoksi muodostui haastatteluna kerätty materiaali. Tutkimuksen näkökulma oli haastateltujen nuorten korostaen asiakaslähtöisyyttä kuntoutustutkimuksessa. Heidät valittiin harkinnanvaraisesti, useamman eri kuntoutusmuodon henkilökohtaisen kokemuksen pohjalta. Tulosten tarkastelussa hyödynnettiin kvantifioimista tulosten osa-alueiden osuuden korostamiseksi suhteessa teoreettiseen viitekehykseen sekä lisäämään ymmärrystä kuntoutuksen dialogisuuden vaikutuksista osallisuuden vahvistumiseen. (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 1.2, n.d.)

Kehittämistyön ajatus tutkia dialogisuutta yleisesti nuorten kuntoutuksessa sisälsi myös Terapia-Myyrässä tehtävän lasten ja nuorten pitkäaikaisen fysioterapian osaltaan kun-

toutuksen kenttänä tutkimuksen ja siten kehittämisen kohteena. Kehittämistyöstä saatava tieto tulee ohjaamaan kehitystä Terapia-Myyrässä tehtävään työhön yhdessä nuorten kanssa tuotettavan kuvauksen muodossa sekä olemaan oleellisessa osassa uusien työntekijöitä etsittäessä. (Eskola – Suoranta 2001: 128.)

7.2 Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen

Kehittämistyö eteni alla olevan taulukon mukaisesti. Työn aiheen muotoutuminen vaati runsaasti taustatyötä ja pohdintaa sekä perehtymistä laajasti lähdekirjallisuuteen ennen kuin teoreettinen viitekehys alkoi saamaan muotonsa. Alla olevassa taulukossa on kootuna työn eteneminen.

Taulukko 2. Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen.

KEHITTÄMISTYÖN ETENEMINEN	KEHITTÄMISTYÖN VAIHEET
9 / 2015 – 2 / 2016	Aiheen valinta ja muotoutuminen
2 / 2016	Aiheen täsmentyminen, tutkimusmetodien valinta
1 – 11 / 2016	Teoreettisen viitekehysten rakentuminen
4 – 6 / 2016	Haastateltavien hakuyritys facebook-ilmoituksella ja suoralla kontaktilla
6 / 2016	Haastateltavien haun muutos Terapia-Myyrän asiakaskunnasta
8-9 / 2016	Haastattelut
9 – 10 / 2016	Haastatteluaineiston litterointi
10 – 11 / 2016	Aineiston analysointi
11 / 2016	Työn etenemisen ja alustavien tulosten esittely
2 / 2017	Uuden toimintatavan kuvauksen tekeminen nuorten kanssa aiempien kehittämistehtävien tulosten pohjalta
1-4 / 2017	Työn loppuun kirjoittaminen, kypsyysnäyte ja raportin julkistaminen

Työ toteutui teknisesti Terapia-Myyrässä, yhden haastateltavan luona sekä raportin kirjoituksen osalta kirjoittajan kotona.

7.3 Tiedontuottajien valinta ja kuvaus

Ensimmäinen yritys oli saada haastateltavia nuoria Facebook – ilmoituksen kautta, laittamalla ilmoitusta erilaisten ryhmien ja kontaktien kautta eteenpäin. Tämä ei kuitenkaan tuottanut yhtään vastausta, joten suunnitelmaa oli pakko muuttaa ja hankkia haastateltavat kehittämistyön toimintaympäristön, Terapia-Myyrän kautta. Työn tuottamaa tietoa on tarkoitus hyödyntää siellä joka tapauksessa kuntoutustyössä nuorten kanssa sekä uusien työntekijöiden rekrytoinnissa.

Haastatteluun kysyttiin viittä nuorta, joista neljää kehittämistyöhön haastateltiin. Yksi nuorista ei halunnut henkilökohtaisista syistä haastatteluun nauhoitettavan, joten hänen kanssaan sovittiin hänen jäävän haastattelusta pois ja osallistuvan ehkä kuvauksen tekemiseen, mikä ei kuitenkaan toteutunut. Tiedontuottajiksi valikoitui kolme Terapia-Myyrän nykyistä asiakasta ja yksi entinen asiakas. Iältään nämä nuoret ovat 18 – 23 vuotiaita. Kolme heistä on naisia ja yksi on mies. Koska aiheena oli kuntoutuksen dialogisuus, ei pelkästään fysioterapian, haastateltaviksi valikoitui nuoria, joilla kaikilla on kokemusta vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen fysioterapian lisäksi myös jostain muusta kuntoutuspalvelujen muodosta.

Haastateltavilta kysyttiin heidän halukkuudestaan osallistua haastatteluun suullisesti ja he saivat samalla tiedotteen (Liite 1), joka käytiin yhdessä läpi. Yhdelle haastateltavalle nuorelle tiedot luettiin, koska hän ei lukivaikeudestaan johtuen jaksanut lukea niin pitkää tekstiä. Nuorten kanssa sovittiin, että he voivat miettiä asiaa ja allekirjoittaa sopimuksen (Liite 2) haastattelukerran aluksi. Lisäksi sovittiin, että heiltä tiedustellaan halukkuutta osallistua haastatteluun sähköpostilla tai tekstiviestillä pari päivää ennen haastattelua. Viesti valikoitui varmistamiseen, koska siihen olisi ollut helpompi vastata kielteisesti kuin puheluun, sähköisten viestien ollessa nuorille tänä päivänä luontevia kommunikointitapoja. Haastateltavien nuorten anonymiteetin turvaaminen oli yksi päämenetelmistä luotamuksellisuuden varmistamiseksi (Mäkinen 2006: 116.) Tähän liittyi myös kertominen totuudenmukaisesti haastattelun tarkoituksesta ja haastatteluista saatujen tietojen luotamuksellisuudesta (Tiittula – Ruusuvuori 2005: 41).

Alla olevaan taulukkoon (taulukko 3) on koottu eriteltynä jokaisen haastateltavan nuoren mukaan heidän kokemuksensa eri kuntoutuksen alueista. Taulukko antaa kuvaa myös haastateltavien nuorten ymmärryksestä opinnäytteen aiheesta ja siitä nousevista teemoista (Vilkka 2007: 110).

Taulukko 3. Haastateltavien nuorten kokemus eri kuntoutusmuotojen palveluista.

KUNTOUTUS- MUOTO	Nuori 1. 23 v	Nuori 2. 19 v	Nuori 3. 23 v	Nuori 4. 18 v
LÄÄKINNÄLLI- NEN KUNTOU- TUS	13,5 vuotta (ft, tt)	18 vuotta ft	22,5 vuotta ft, tt-jaksoja	3 vuotta ft, nuo- rempana vuosia tt
SOPEUTUMIS- VALMENNUS JA VERTAIS- TUKI		useita kursseja ja tapaamisia	yksi kurssi ja ta- paamisia	useita kursseja
KASVATUK- SELLINEN KUNTOUTUS				11 vuotta useissa eri kouluissa
LASTEN JA NUORTEN PSYKIATRIA				10 vuotta jaksoit- tain, avo- ja lai- tosmuotoisena
PSYKOLOGI, PSYKOTERA- PIA	kuntoutuspsy- koterapia	1 vuosi		2 vuotta
AIKUISPSYKI- ATRIA / MIE- LENTERVEYS- TYÖ				
LASTENSUO- JELUN TUKI- TOIMENPI- TEET, SIJAI- HUOLTO				useita vuosia tuki- toimenpiteitä, 2 vuotta perheko- dissa
LASTENSUO- JELUN JÄLKI- HUOLTO				3 kuukautta - jat- kuu
SOSIAALITYÖ, PÄIHDETYÖ				
SOSIAALITYÖ, MUU / VAM- MAISPALVELU			useita vuosia	useita vuosia

Haastateltavien kokemukset kuntoutuksesta sekä kuntoutuksen tarve oli ainakin yhdellä osa-alueella ollut pitkäaikaista ja heillä oli ollut kuntoutusta varhaislapsuudesta alkaen. Kaikkien kuntoutus myös jatkui ainakin yhdellä kuntoutuksen alueella.

Neljänteen kehittämistehtävään, kuvauksen tekemiseen osallistui kaksi nuorta naista, jotka olivat iältään 19 – vuotiaita. He ovat kumpikin urheilulukion opiskelijoita, joilla on jo takanaan pitkä urheilu-ura, siihen liittyviä pitkäaikaisia valmennussuhteita sekä urheilijan preventiiviseen ja korjaavaan terveydenhuoltoon liittyviä pitkäaikaisia kontakteja. Heille korostettiin kuvauksen tekemistä varten heidän kokemuksensa nuorten ja aikuisten kohtaamisesta missä tahansa arjen tilanteessa koulussa, urheilussa jne. olevan kaikkien

yhtä merkityksellisiä heidän näkökulmansa taustalla. Valintaan vaikutti myös viime kuu-
kausina paljon esillä ollut keskustelu erityisesti urheilulukion opiskelijoiden uupumisesta.
Lisäksi valintaan vaikutti Terapia-Myyrässä kertynyt kokemus heidän tarpeestaan kes-
kustella aikuisen kanssa sekä kokemus siitä, että huippu-urheilija nuorelle ja liikunta-
vammaisella nuorelle on paljon samanlaisia nuoruuteen liittyviä kysymyksiä, haaveita ja
jakamisen tarpeita.

Haastateltavien valinnassa noudatettiin Yhdysvalloissa 1979 julkaistuja yleisiä ja yleis-
maailmallisia ihmistutkimukseen liittyviä eettisiä periaatteita: 1) Nuorten ja heidän per-
sooniensa kaikenpuolista kunnioittamista, 2) hyvän / hyödyn tekemistä sekä 3) tutkimuk-
sen hyötyjen ja saavutusten oikeudenmukaista jakamista vertaisille. (Mäkinen 2006: 23.)
Nuoret olivat halukkaita osallistumaan haastatteluun, koska kokivat aiheen tärkeäksi it-
selle sekä yleisesti nuorten kanssa työskenneltäessä (Mäkinen 2006: 112).

7.4 Aineiston kerääminen

Aineiston keruuta varten kolmeen ensimmäiseen kehittämistehtävään valittiin menetel-
mäksi haastattelu, koska sillä on monia etuja joiden voi katsoa sopivan aiheeseen (Hirs-
järvi – Remes – Sajavaara 2015: 205–206). Kun halutaan tietää miten ihminen, tässä
tapauksessa nuoret, ajattelevat, on järkevää kysyä sitä heiltä itseltään (Sarajärvi – Tuomi
2013:72). Tutkimusaineisto kerättiin valituilta nuorilta heidän omista kokemuksistaan ja
näkemyksistään haastattelemalla (Vilkkä 2007:100). Nuorten oman kannan esiintuomi-
nen korosti heidän asemaansa subjektina sekä tutkimuksessa että kuntoutuksessa kuin
myös omassa elämässään. Toisaalta etukäteen ei voinut ollenkaan arvella miten nuoret
osaisivat vastata ja millaisia vastauksista tulisi.

Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä antoi mahdollisuuden laajempaan vastaamiseen
nuoren niin halutessa, toisaalta yksilölliset kokemukset tuottivat monitahoisia vastauksia.
Haastattelu menetelmänä myös mahdollisti lisäkysymysten tai selvennysten tekemisen.
(Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2015: 205–206.) Nuoria haastatellessa pyrittiin välittä-
mään heille tunnetta siitä, että heistä ja heidän mielipiteistään oltiin aidosti kiinnostuneita
(Hirsjärvi – Hurme 2010:132).

Haastattelun kysymykset noudattivat teoreettisesta viitekehyksestä nousevia dialogisuu-
teen kuntoutuksessa liittyviä ja valittuja aihepiirejä eli teemoja (Tiittula – Ruusuvuori

2005: 11). Teemahaastattelun kysymyksillä (Liite 3) haettiin tietoa dialogisuutta tukevista ja rajoittavista tekijöistä kuntoutuksessa nuorten näkökulmasta sekä siitä, miten he kokivat dialogisuuden vahvistavan nuoren osallisuuden kokemusta nuorelle itselle tärkeissä asioissa. Kysymyksillä kerättiin aineisto kehittämistehtäviin 1-3. Teemahaastattelulle tyypillisesti kysymyksiä muotoiltiin hieman ja järjestystä muutettiin kunkin haastattelun mukaan. (Hirsjärvi – Remes - Sajavaara 2015: 208.)

Haastatteluissa käytettiin apuna aiheesta piirrettyä kuvaa tukemaan ajatusta kuntoutuksen dialogisuudesta osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa, koska osallisuuden käsite itsessään on jo niin haasteellinen (Liite 4). Nuoret käyttivätkin usein kuvaa hyödykseen miettiessään vastauksiaan ja tekivät itse kuvan avulla välillä tarkentavia kysymyksiä *”ai vaikuttaa täällä mun elämässä vai, ku mä oon esimerkiks mun kavereiden kanssa”*. Ilman kuvaa tukena moneen kysymykseen olisi saattanut jäädä vastaus jäädä saamatta sellaisella ymmärryksen tasolla kuin nuoret sen kykenivät nyt tuottamaan.

Kolme ensimmäistä kehittämistehtävää varten tehdyistä haastatteluista kolme toteutui Terapia-Myyrässä ja yksi haastateltavan asuinpaikassa. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitettua materiaalia kertyi yhteensä 3 h 24 min. Haastattelun auki kirjoittamisesta kertyi litteroitua aineistoa yhteensä 57 A4 sivua fontilla Arial 11, rivivälillä 1,5 kirjoitettuna.

Neljänteen kehittämistehtävään aineisto saatiin yhteiskehittelyä Terapia-Myyrässä kahden nuoren kanssa ja keskustelu heidän kanssaan nauhoitettiin myös litterointia varten. Kuvauksen tekemistä varten oli tulostettu tulokset edellisistä kehittämistehtävistä sekä piirretty fläpille kuva esittämään kuntoutuksen dialogisuutta teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Kuvauksen tekemistä pohjustettiin esittelemällä nuorille lyhyesti kehittämistyön aihe sekä aiempien kehittämistehtävien tulokset. Nuoria ohjeistettiin yhteiskehittelyyn ulkopuolisen fasilitoinnin avulla joko nostamaan aiempien kehittämistehtävien tuloksista oleellimmat asiat tai tuottamaan niiden pohjalta uusia huomioita omalta näkökannaltaan. Esille nousseet keskeiset seikat kirjattiin fläpille. Yhteiskehittelyn nauhoitus kesti yhteensä 38 minuuttia ja sen auki kirjoittamisesta kertyi litteroitua aineistoa yhteensä viisi A4 sivua fontilla Arial 11, rivivälillä 1,5 kirjoitettuna. Seuraavassa taulukossa (taulukko 4) on kuvattu yhteenvedona aineiston keruun eteneminen.

Taulukko 4. Aineiston keruu kehittämistehtävittäin.

Kehittämistehtävä	Aineiston keruu	Analyysi	Tuotos
1. Selvittää mitkä ovat dialogisuutta kuntoutuksessa edistäviä tekijöitä osallisuuden vahvistamiseksi nuoren näkökulmasta	Neljän nuoren yksilölliset teemahaastattelut	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi Analyysiyksikkönä ajatuksellinen kokonaisuus 57 A4 sivua litteroitua tekstiä	Nuoren kuntoutuksen dialogisuutta tukevat tekijät
2. Selvittää mitkä ovat dialogisuutta kuntoutuksessa rajoittavia tekijöitä nuoren näkökulmasta.	Neljän nuoren yksilölliset teemahaastattelut	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi Analyysiyksikkönä ajatuksellinen kokonaisuus 57 A4 sivua litteroitua tekstiä	Nuoren kuntoutuksen dialogisuutta rajoittavat tekijät
3. Selvittää miten kuntoutuksen dialogisuus tukee nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa.	Neljän nuoren yksilölliset teemahaastattelut	Teorialähtöinen sisällönanalyysi 57 A4 sivua litteroitua tekstiä	Nuoren osallisuuden vahvistuminen itselle tärkeissä asioissa kuntoutuksen dialogisuuden avulla
4. Tuottaa kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa, joka vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa.	Kehittäjäryhmän kanssa aineiston läpikäyminen yhteisen ymmärryksen muodostamiseksi ja kuvauksen tekeminen	Kuvauksen tekeminen	Kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Haastattelujen ja yhteiskehittelyn onnistuminen tuotti runsaan ja rikkaan aineiston analysoitavaksi.

7.5 Aineiston analysointi

Aluksi nauhoitetut haastattelut kuunneltiin kolmeen kertaan aineistoon tutustumiseksi. Haastattelut kirjoitettiin sen jälkeen auki Word – tekstinkäsittelyohjelmalla eli litteroitiin nauhurilta kuunnellen ja käytiin sitten vielä läpi yhtä aikaa litteroitua tekstiä lukien ja nauhoitettua haastattelua kuunnellen. Näin varmistettiin auki kirjoitetun tekstin oikeellisuus ja mahdolliset puutokset aineiston luotettavuuden takaamiseksi sekä korjattiin virheet

litteroituun tekstiin. Samalla aineisto tuli tutuksi analysointia varten. Haastattelut kirjoitettiin auki sellaisenaan haastateltujen nuorten puhekielellä, osin aineiston puhtaana ja rikkaana pysymisen varmistamiseksi ja osin tulosten uskottavuutta tukevien lainausten autenttisuuden korostamiseksi.

Litteroidun aineiston sisällönanalyysillä saatiin kehittämistyöhön valitusta aiheesta kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi – Sarajärvi 2009: 103). Haastattelusta saadusta litteroidusta materiaalista etsittiin kolmen ensimmäisen kehittämistehtävän kysymyksiin vastauksia, jotka yliviivattiin kehittämistehtävittäin eri värillä. Aineistosta etsittiin yhteen kehittämistehtävään kerrallaan vastauksia, joista jokaiselle valittiin oma värinsä. Litteroidun aineiston jokaiselle sivulle oli kirjoitettu analyysikysymys ja yliviivattu se kyseisellä värillä. Näin varmistettiin aineistoa etsiessä, että se vastasi aina oikean kehittämistehtävän kysymykseen.

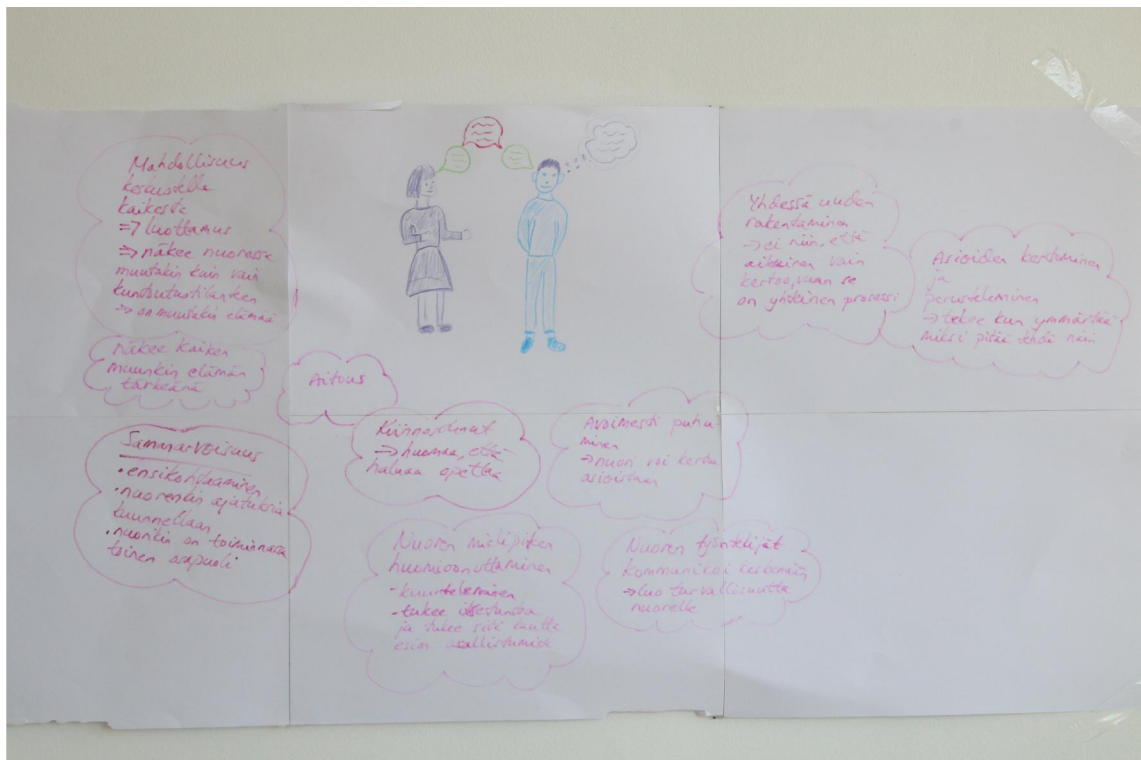
Yliviivattujen poimintojen tarkastuksen jälkeen siirrettiin saatu aineisto kysymyksittäin erillisiin analyysitaulukoihin. Analyysiyksiköksi oli valittu ajatuksellinen kokonaisuus, joka koostui yhdestä tai useammasta lauseesta. Ensimmäiseen versioon laitettiin suora lainaus ja pelkistetty ilmaus, mutta toisesta versiosta, josta myös on näyte tämän kehittämistyön liitteenä, jätettiin alkuperäinen ilmaisu pois haastateltujen anonymiteetin varmistamiseksi (Liite 5).

Analyysitaulukkoon siirretyt analyysiyksiköksi valikoituneet ajatuskokonaisuudet ryhmiteltiin eli klusterottiin alaluokkatasolle aineiston pitämiseksi mahdollisimman rikkaana ja lähellä konkretiaa. Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä haettiin vastauksia kahteen ensimmäiseen kehittämistehtävään. Aineistolähtöinen induktiivinen analyysi soveltui hyvin perustiedon saamiseen kuntoutuksen dialogisuutta tukevista ja rajoittavista tekijöistä nuorten itsensä näkökulmasta (Eskola – Suoranta 2001: 19).

Kolmanteen kehittämistehtävään, kuntoutuksen dialogisuudesta nuoren osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa, muodostettiin sisällönanalyysin teorialähtöisesti, deduktiivisesti. Aineiston luokittelu perustui osallisuudesta lähteiden pohjalta muodostettuun viitekehykseen. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 113) Ensimmäisessä vaiheessa luokiteltiin nämä alaluokkatasolle kuten kahden ensimmäisenkin kehittämistehtävän kohdalla. Sen jälkeen yhdistettiin alaluokkatasoja yläluokkatasoille, jotka oli muodostettu teoreettisena viitekehyksenä tehdystä osallisuuden rakentumisen ulottuvuuksista. (Liite 6) Tuloksia varten pystyi tästä tekemään kvantifiointia alaluokkatasojen

osumisesta tiettyihin teoreettisesta viitekehyksestä nostettujen yläluokkatasojen osa-alueisiin (osallisuuden ulottuvuuksien osa-alueet). Tämä mahdollisti prosentuaalisen osuuden laskemisen sille, mitä osallisuuden ulottuvuuksia (esim. voimavarat) ja missä suhteessa dialogisuus kuntoutuksessa nuorten näkökulmasta vahvistaa osallisuuden vahvistamiseksi heille itselle tärkeissä asioissa ja lisäksi minkä osa-alueen kautta tämä vahvimmin tapahtuu alaluokkatasojen lukumäärällä mitattuna (esim. elämönhallinta). Sisällön erittely lisäsi ja syvensi ymmärrystä ilmiöstä, siitä miten dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa täydentäen laadullista aineiston analyysiä. (Liite 7.)

Neljännän kehittämistehtävän aineisto kerättiin yhteiskehittelyssä nuorten esiintuomien asioiden keskeisimmät seikat karkeasti fläpppaperille kirjaamalla (kuva 1, Liite 8) sekä nauhoittamalla keskustelu. Kuten edellisissäkin kehittämistehtävissä, kuuntelin nauhoituksen ensin kolme kertaa läpi ja sitten litteroin sen auki Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Sen jälkeen kuuntelin aineiston yhtä aikaa lukien litteroitua tekstiä. Litteroidun tekstin pohjalta täsmensin fläpille kirjattuja keskeisiä seikkoja, jotka nuoret nostivat aiheeseen liittyen. Tästä aineistosta muodostui tuotoksena kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuuden vahvistumiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa (Liite 9).

Kuva 1. Yhteiskehittelyssä kirjatut asiat.

8 Tulokset

8.1 Kuntoutuksen dialogisuutta tukevat tekijät nuoren näkökulmasta

Nuorten haastatteluista keskeisiksi kuntoutuksen dialogisuutta tukeviksi tekijöiksi nousivat alla olevan taulukon (taulukko 5.) mukaisesti:

Taulukko 5. Tulokset dialogisuutta tukevista tekijöistä

Dialogisuutta tukevia tekijöitä	
- Asioiden kertominen nuorelle ja niiden perusteleva	- Yhdessä uuden rakentaminen
- Nuoren kertoman huomioiminen ja siihen vastaaminen	- Suhteen jatkuvuus
- Rento, kotoisa olo	- Halu auttaa nuorta aidosti
- Kaikkien kohtelu samanarvoisena	- Työntekijän ammattitaito
- Mahdollisuus keskustella kaikesta	- Kaverimainen kohtaaminen
- Keskusteleva ja kuunteleva yhteistyö	- Työntekijän kyky ymmärtää nuorta
- Nuoren mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja päättää asioista	- Työntekijän keskittyminen nuoreen
	- Nuoreen uskominen
	- Nuoren kunnioittaminen

Asioista kerrotaan nuorelle ja ne perustellaan

Nuoret kokevat tärkeäksi sen, että heille kerrotaan avoimesti heihin liittyvistä asioista. He haluavat myös, että heille perustellaan niitä ja kerrotaan miksi jotain tehdään tai mistä asiat johtuvat. He haluavat tietää asioista, jotta voivat varautua ja ymmärtää asioiden välisiä suhteita.

”Must on tosi tärkeä, että asiat selitetään miksi ne tehdään tietyllä tavalla ihan pienestä asti. Se et asioille annetaan kunnon perustelut ja ne näytetään kunnolla suhteessa toiseen eikä vaan irrallisina totuuspalasina. Sitä näkee niin paljon ympärillä etenkin just erityislapsiin kohdistuvana.”

Nuoren kertoma huomioidaan ja siihen vastataan

Nuori haluaa, että hänen näkemyksensä, mielipiteensä, kysymyksensä sekä sanomiansa tulee huomioiduksi niin, että hänen pienimpiinkin asioihinsa reagoidaan ja häntä tarvittaessa neuvotaan tai asioihin yritetään vaikuttaa, vaikka se tuntuisikin mahdottomalta. Nuorelle on tärkeää, että hänen huolenaihettaan tutkitaan tarkemmin ja työntekijä lupaa ainakin yrittää vaikuttaa nuoren huolenaiheeseen niin, että nuori voi luottaa siihen.

Työntekijä voi reagoida vastaamalla, toimintaa muuttamalla, nuoren huolen huomioonottamalla ja auttamalla nuorta löytämään ratkaisun.

”Se osaa ottaa ihan pienimmätkin yksityiskohdat ihan mitättömätkin huomioon ja just et se osaa reagoida ihan sama mikä se asia olikin siihen takaisin.”

Nuorelle on tärkeää, että mikäli hän haluaa tehdä jotain muuta kuin mitä työntekijä on suunnitellut tai hänellä on akuutti huolenaihe, siihen ainakin yritetään vaikuttaa ja se menee työntekijän suunnitelmien edelle.

”Jos mull on joku juttu, johon mä haluan perehtyy enemmän tänään, niin se menee vähän niinku muiden asioiden edelle.”

Nuori toivoo tarpeisiinsa vastattavan joko asiaa hoitamalla tai tarvittavan asian hankkimalla mikäli mahdollista. Näin hän kokee tulleen kuunnelluksi. Tämä mahdollistaa luottamuksen kehittymistä työntekijää sekä kuntoutusta kohtaan.

Nuorta halutaan aidosti auttaa

Nuorelle on tärkeää tietää, että työntekijä haluaa auttaa häntä ja nuori voi luottaa siihen, että häntä tarvittaessa autetaan, erityisesti hänen kertoessaan jostain ongelmasta. Nuori myös toivoo, että työntekijä on osallisena hänen kuntoutuksessaan halusta auttaa nuorta aidosti eikä vain sen vuoksi, että se on työtä.

”Sä teet sitä sen takia, että sä haluat auttaa mua eteenpäin, etkä sen takia, että se on vaan sun työ.”

Työntekijän ammattitaito

Nuori haluaa voitavansa luottaa työntekijän ammattitaitoon ja siihen, että tämä osaa asiansa ja työnsä mihin on kouluttautunut sekä myös näyttää sen. Nuoret kokevat ammattitaitoa olevan myös sen, että kuntoutuksen työntekijä on heitä kohtaan avoin ja jämpä, selkeä ja määrätietoinen tavalla, joka mahdollistaa yhdessä toimimisen ja avoimen keskustelemisen. Nuori kokee voitavansa työntekijän ammattitaidon avulla työstää omaa kuntoutettavaa asiaansa. Työntekijän ammattitaito luo nuorelle turvallisuuden tunnetta.

”sä et vaan tee, vaan myös kerrot mulle, että tämän takia, kyllä se luo turvallisuuden tunnetta ja mun korvaan se kuulostaa siltä, että sä osaat asias.”

Luottamusta työntekijän ammattitaitoon herättää myös työntekijän rehellinen vastaus siitä, ettei tiedä vastausta nuoren kysymykseen ja sitä pitää miettiä tai selvittää.

Rento kotoisa olo

Nuori kokee tärkeäksi, että kuntoutustilanteessa ilmapiiri on avoin, rento ja hyväksyvä. Se mahdollistaa yhdessä toimimisen ja esimerkiksi yhdessä nauramisen. Nuori voi kokeilla nauraako työntekijä hänen vitseilleen ja lähteekö niihin mukaan. Tällainen ilmapiiri mahdollistaa myös nuoren rentoutumisen sekä yhdessä toimimisen ja nuoren kokee turvallisuutta vaikeidenkin asioiden keskellä.

”Siinä tulee semmonen tunnelma rajatusta piiristä ja sitten siinä niinku on hirveen turvallista olla niitten omien asioiden kanssa.”

Asioiden kanssa edetään rauhallisesti eikä kuntoutuksessa kummankaan tarvitse suorittaa. Nuori voi olla kuin ”kotonaan”, mikä mahdollistaa puhumisen kuin kaverille.

”Mulla on sellanen rento olo ja ei mitenkään hermostunut.”

Rentoutta kuntoutuksessa tukee työntekijän luoma inhimillinen toisen ihmisen läheisyys, jota korostaa mm. työntekijän puheäänen pehmeys, elekieli, verbaalinen ulosanti ja tilanteiden soljuvuus.

Kaverimainen kohtaaminen

Aittoa kohtaamista ilmentää nuorten mielestä se, että kumpikin, sekä nuori että työntekijä, voi olla kuntoutuksessa oma itsensä. Nuori kokee hyväksyntänä sen, että työntekijä on tasavertainen hänen kanssaan, asettuu samalle viivalle kuin kaveri ikään.

”Tulee semmonen olo, että me ollaan vähän niinku kavereita ja nehan on ne joille helpommin kerrotaan asioita, vanhemmillehan on välillä vaikeempi kertoa ku kavereille.”

Aittoa kohtaamista korostaa se, että kuntoutustilanne on kahden ihmisen kohtaaminen. Se on molemminpuolista, ihmisenä ihmisen kohtaamista, ehdotonta hyväksyntää juuri sellaisena kuin kumpikin on. Kuntoutuksessa ei myöskään keskitytä nuoren kokemaan mahdolliseen erilaisuuteen liittyviin asioihin tai haasteisiin vaan hänet kohdataan kuin kuka tahansa ihminen. Tällöin esim. vamma on vain yksi asia, jota käsitellään dialogissa.

”Me ei mietitä joka päivä mun erilaisuuteen liittyviä asioita ja haasteita vaan keskustellaan kuin kaksi ihmistä keskenämme.”

Kaikkia kohdellaan samanarvoisena

Nuorten mielestä kuntoutuksessa jokainen on yksilö, mutta samanarvoinen. He korostavat saman tiedon jakamista muiden lisäksi myös heille oikeudenmukaisuutta ja samanarvoisuutta korostavana. Nuorten mielestä kaikkia myös tulee kohdella samanarvoisena.

Mahdollisuus keskustella kaikesta

Nuoret kertoivat kokevansa hyväksi sen, että työntekijä haluaa keskustella heidän kanssaan kaikista tavallisista, arkipäiväisistä asioista. Nuorten mielestä kuntoutuksessa tulee voida puhua ihan mistä vaan eikä työntekijä saa tilanteessa säikähtää mistään mitä nuori kertoo tai se ainakin käsitellään avoimesti yhdessä. Nuori voi jopa testata työntekijää nähdäkseen miten tämä reagoi ja voiko tähän luottaa.

”Puoliks alitajuntaisesti testailee aina jollain niinku stydillä tavaralla siihen alkuun heittää jonkun vitsin sitten vähän kattoo et mitenkähän toi reagoi toi tyyppi.”

Uskallusta luottaa työntekijään lisää tunne siitä, että tämä pystyy ymmärtämään nuoren näkökulmaa asioihin, jolloin nuori kokee voivansa puhua tälle. Nuorelle tärkeää on, että hän voi puhua asioistaan ja kokemuksistaan luottaen siihen, että työntekijä ei kerro niitä eteenpäin. Edellytyksenä on, ettei nuori koe suhteessaan työntekijään tekevänsä mitään väärää tai häiritsevää. Tähän sisältyy ajatus siitä, ettei ole oikeaa tai väärää tapaa olla tai tehdä asioita kuntoutuksessa, jotta nuori uskaltaa asioitaan avoimesti tuoda julki.

Keskusteleva ja kuunteleva yhteistyö

Nuoret halusivat kuntoutuksen sisältävän molemminpuolista, keskustelevaa kokemusten jakamista ja dialogiaa. Nuoren luottamuksen säilyttämiseksi on tärkeää, että nuori kokee häntä kuunneltavan. Nuorelle voi riittää sekin, että työntekijä kuuntelee vaikka hiljaa. Toisaalta nuoret kuitenkin toivoivat työntekijän tekevän välillä jopa vahvoja huomautuksia ja ohjeistuksia. Työntekijä voi myös osoittaa kuuntelevansa kommentoimalla esim. *”niin, aivan, ymmärrän, mutta entäs tämä ja tuo”* ja johdatella nuorta eteenpäin juuttumisesta johonkin asiaan.

He toivoivat kuntoutuksen vuorovaikutuksen sisältävän tarinankerrontaa molemminpuolisesti, myös ammatillisen tiedon esittämistä tarinallisesti konkreettisina esimerkkeinä. Nuoret toivoivat työntekijän puhuvan ja kertovan näkemyksiään sekä mielipiteitään nuoren asioista, myös ikävistä.

”Mä kerron jostain ikävästä mun erilaisuuteen liittyvästä tapahtumasta viikon aikana ja heitellään mielipiteitä molemmin puolin”

Nuoret myös toivat esiin halunsa kuunnella työntekijää, vaikeivat sitä aina tuokaan esiin. He toivoivat myös työntekijän kertovan itsestään ja näkemyksistään oman kokemuksensa kautta.

Työntekijä keskittyy nuoreen

Nuorelle työntekijän heihin keskittyvän läsnäolon merkitys kuntoutuksen vuorovaikutustilanteissa korostaa kokemusta siitä, että tämä hetki on vain häntä varten. Heidän mielestään työntekijällä tulee olla aikaa asettua hetkeen ja kuunnella heitä kiireestä huolimatta. Nuoret haluavat työntekijän olevan *”todella”* mukana tilanteessa ja keskittyvän heihin niin vahvasti, että heidän ja työntekijän välille kehittyy ikään kuin putki. Nuoret kokivat, että yhdessäolon tunne on merkityksellistä ja palkitsevaa molemmille osapuolille työntekijän keskittyessä häneen.

”Se on semmonen minuun keskittynyt taikapiiri, missä mä oon sen toisen tyypin kanssa ja me yhdessä tarkastellaan niitä asioita.”

Nuoret toivoivat työntekijän ilmaisevan läsnäoloaan, jopa vahvasti. He tulkitsevat työntekijän läsnäoloa ja keskittymistä heihin mm. eleistä, ilmeistä, kehonkielestä, rauhallisuudesta ja puheäänestä. Työntekijä voi ilmaista läsnäoloaan nuoreen myös silmiin katsoamalla, vastaamalla tai nyökkäämällä merkiksi nuorelle keskittymisestään. Työntekijän asettuminen rauhassa tilanteeseen sekä tämän emotionaalinen herkkyyks, verbaalinen ulosanti ja koettiin myös läsnäoloa korostavaksi. Nuoret toivovat työntekijän olevan valmiina hetkeen ja läsnä samanlaisessa tilassa heidän kanssaan valppaasti ja vastaanottavaisesti, ainakin kuuntelevan vaikkei pystyisikään vastaamaan. Tämä luo tunnelmaa *”rajatusta piiristä”*, yhdessäolon kokemuksesta.

Nuoreen uskominen

Kannustaminen ja nuoren pystyvyyteen uskominen lisäävät nuoren tunnetta siitä, että häneen uskotaan. Tätä ilmentää myös nuoren potentiaalin yhdessä etsiminen ja löytyminen, hyvän palautteen antaminen nuoren onnistumisista ja kehuminen. Kuntoutuksessa tulisi iloita, jopa juhlia nuoren etenemistä omassa kuntoutumisessaan, jolloin siitä tulee merkityksellistä.

Nuoren kunnioittaminen

Nuoret kokevat ajan ja tilan antamisen nuorelle kunnioittavana. Tämä mahdollistaa nuorelle tilan olla hiljaa tai puhua. Asioiden tulisi antaa edetä nuoren tahtiin. Nuoret haluavat myös näkemyksiään arvostettavan ja kunnioitettavan. Nuoren kuntoutuksessa kehollinen kunnioittaminen, miten nuorta kosketaan ja ollaan fyysisesti lähellä, on erityisen merkityksellistä.

Työntekijä ymmärtää nuorta

Nuoret toivovat työntekijän pystyvän aidosti asettumaan heidän asemaansa ja välittämään heidän tunteitaan. Jos on tarvetta, nuoret toivovat voivansa rauhoittua rauhassa ja työntekijän antavan mahdollisuuden rennommin ottamiseen. Työntekijä voi kysyä nuoren halukkuutta puhua ja sitten kuunnella sekä auttaa kestämaan. Nuoret kokevat tärkeänä vaikeiden kokemusten jakamisen ja työntekijän kyvyn ymmärtää, mitä he läpikäyvät tässä hetkessä. Se edellyttää työntekijän kykyä irrottautua omasta tunnemaailmastaan ja nuoren tunnemaailmaan asettumista. Työntekijältä toivotaan tukea ja ymmärrystä, muttei liikaa, eikä sääliä tai voivottelua. Uskallusta luottaa työntekijään lisää tunne siitä, että tämä pystyy ymmärtämään nuoren näkökulmaa asioihin, jolloin nuori kokee voivansa puhua tälle.

Nuoren mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja päättää asioista

Nuoret kokivat tärkeänä, että heillä on mahdollisuus sanoa mielipiteensä, myös eriävä. Se tarkoittaa myös mahdollisuutta kieltäytyä ja asettaa rajansa, sekä hetkellisesti että laajemmin. Nuori haluaa voida puhua vapaasti, olla eri mieltä ja ehdottaa vaihtoehtoja, mikäli kokee, ne paremmiksi kuin työntekijän tarjoama. He haluavat myös, että heiltä kysytään miten he haluaisivat toimia, jotta he voivat itse vaikuttaa. He haluavat mahdollisuuden itse suunnitella sekä ideoida kuntoutusta ja vaikuttaa siihen mitä kuntoutuksessa tehdään. Nuorelle tärkeää on myös saada itse hallita kuntoutettavaa asiaansa ja että heille mahdollistetaan sekä etsitään vaihtoehtoja.

”Voi kertoa ihan avoimesti että tää asia ei nyt niinku miellytä mua ja ois kiva ett tää tehtäis jollain toisella tavalla mutt sit et se tavallaan myös otetaan vastaan se tieto vaikka sitä ei olis mahollista muuttaa.”

Nuoret kertoivat myös haluavansa enemmän tehdä asiat omalla tavallaan. Kokiessaan keskustelun menevän liian yksityiseksi, nuorella tulee olla oikeus kieltäytyä puhumasta siitä ja vaihtaa puheenaihetta.

”Jos joku keskustelu käy liian yksityiseksi, niin silloin mä tavallaan voin sanoa sille, että tästä mä en aio todellakaan sulle puhua.”

Nuoret myös kokivat, että olisivat jo lapsuudessaan toivoneet voivansa päättää kuntoutuksessa enemmän omia asioitaan, vaikka vain valita lelun tai leikin.

Yhdessä uuden luominen

Yhdessä jakaminen sekä tekeminen koettiin tärkeäksi ja nuoret halusivat kehittää asioita yhdessä eteenpäin. Mutta ei vain puheena, vaan myös molemminpuolisena kuuntelemisena. Nuoret korostavat keskustelevuutta, dialogiaa, jossa yhdessä tarkastellaan asioita toisiaan kasvattaen. Kuitenkin he toivovat myös työntekijän näkemyksiä ja mielipiteitä asioistaan. Heille on tärkeää kuulla asioista työntekijän omien kokemusten kautta ja niiden jakamisena. Ammatillisen tiedon jakaminen tarinallisessa muodossa kuten yhteinenkin tarinankerronta koettiin hyvänä tapana. Yhteisten kokemusten kautta nuoret haluavat yhdessä työntekijän kanssa luoda uutta, mennä yhdessä eteenpäin, yhteisessä projektissa. Asioiden yhdessä tarkastelua tukee nuoren mielestä persoonien sopiminen yhteen sekä henkilökemia.

”siinä niinkun kaks ihmistä kohtaavat ja sitten niinku semmosten erilaisten konkreettisten kokemusten kautta takoo vähän jotain uutta”

Asioiden yhdessä tarkastelua tukee nuoren mielestä persoonien sopiminen yhteen sekä henkilökemia.

Suhteen jatkuvuus

Nuorelle jatkuvuuden tunne on tärkeää kuntoutuksessa. Se, että hän tietää näkevänsä työntekijän uudestaan ja ettei hän jää asiansa kanssa yksin. Hän toivoo työntekijän sitoutuvan suhteeseen emotionaalisesti ja vievän sen yhdessä hänen kanssaan loppuun suunnitelman mukaisesti.

”Mä tiedän ett me nähään uudestaan ja tää projekti jatkuu ja mä tiedän ett mä en jää yksin sen asian kanssa.”

Nuori kokee, että yhdessäolon tunne on merkityksellistä ja palkitsevaa molemmille osapuolille työntekijän sitoutuessa häneen emotionaalisesti ja pitäessään kiinni suhteestaan nuoreen.

8.2 Kuntoutuksen dialogisuutta rajoittavat tekijät nuoren näkökulmasta

Keskeisiksi kuntoutuksen dialogisuutta rajoittaviksi tekijöiksi nousivat seuraavan taulukon (taulukko 6) mukaiset asiat:

Taulukko 6. Tulokset dialogisuutta rajoittavista tekijöistä.

Dialogisuutta rajoittavat tekijät	
- Työntekijän oman tunne-elämän epäselvyydet	- Työntekijän kiire
- Työntekijän kyvyttömyys keskittyä nuoreen	- Kuntoutussuhteen pituus
- Asioiden salaaminen tai niiden kertomatta jättäminen nuorelle	- Työntekijän epäluotettava toiminta
- Työntekijän kyvyttömyys olla rennosti ja aidosti nuoren kanssa	- Keskittyminen nuoren erilaisuuteen
- Työntekijän kyvyttömyys puhua suoraan nuorelle	- Liiallinen myötätunto ja sääliminen
- Nuorta ei arvosteta ja kohdellaan huonosti	- Nuoreen ei uskota
- Työntekijän kyvyttömyys keskustella tai vastata nuorelle	- Epäselvä kuva kuntoutuksesta
- Nuoren ja hänen mielipiteidensä huomiotta jättäminen	- Epäluottamus kuntoutukseen
	- Ongelmakeskeisyys ja asiantuntijuus
	- Yhteyttä nuoren ja työntekijän välille ei synny

Työntekijän omat tunne-elämän epäselvyydet

Nuoren kuntoutuksessa ei dialogisuus toteudu, jos työntekijä ei osaa käsitellä omia tuntemuksiaan. Nuori voi kokea, että työntekijän heikon itsetuntemuksen tai itsekunnioituksen puutteen vuoksi hän ei voi luottaa tähän ja avautua. Työntekijän estyneisyys, varovaisuus tai pelokkaan väheksyvä asenne nuoren tunteiden edessä voi myös olla esteenä luottamuksellisen vuorovaikutuksen kehittymiselle. Jos työntekijä hämmentyy nuoren kertomista ”oudoista” asioista, ei nuori enää uskalla tälle avautua.

Työntekijän oman elämän stressi voi ilmetä liikaa hänestä kuntoutustilanteessa. Hän voi tuntua nuoresta hukassa olevalta ja työntekijä saattaa jopa aktiivisestikin pyrkiä pois tilanteesta esimerkiksi hämmentyessään nuoren asioista sekä pahimmillaan lähteä ja jättää nuoren yksin.

Työntekijä ei keskity nuoreen

Työntekijän poissaolevuuden tai epäaidon läsnäolon nuoret kokevat kuntoutuksen dialogisuutta rajoittavana tekijänä. Tällöin ei mikään muukaan vuorovaikutuksen elementistä tai kuntoutuksesta voi toteutua. Työntekijän puolinaisen läsnäolon nuoret kokevat loukkaavana itseään kohtaan.

”vähän sinne päin läsnäolo voi pahimmassa tapauksessa olla kuntoutettavaa kohtaan suorastaan julkeata”

Nuoret saattavat myös kokea, että työntekijä ei edes halua olla aidosti läsnä. Toisaalta työntekijän poissaolevuus kuntoutustilanteessa voi näkyä esim. hänen mielteliäisyytenään, asioiden nopeana ohittamisena ja kyvyttömyytenä keskittyä nuoreen. Poissaolevuus johtaa siihen, ettei nuoren ja työntekijän välille kehity punaista lankaa, keskinäistä sidettä, jolloin nuori ei koe tulleen hyväksytyksi siinä hetkessä. Läsnäolon vaikeus voi olla myös molemminpuolista, jolloin kuntoutustilanne takkuilee kokonaisuudessaan.

”se vaan katsoo tyhjyyteen ja miettii ja on muutenkin semmonen et se ohittaa asiat nopeasti”

Läsnäolon vaikeus voi olla myös molemminpuolista, jolloin kuntoutustilanne takkuilee kokonaisuudessaan.

Työntekijän kiire

Työntekijän kiire rajoittaa nuorten mielestä työntekijän läsnäoloa, kuuntelemista ja keskittymistä nuoreen. Se voi ilmetä työntekijän hermostuneisuutena, kärsimättömyytenä, tilanteesta poispääsemisen yrittämisenä, vuorovaikutuksen nopeutena ja liian tiukkoina aikatauluina. Työntekijä saattaa myös kiirehtiä nuorta eteenpäin siinä hetkessä tai omassa kuntoutumisessaan. Toisaalta kiire saattaa aiheuttaa työntekijässä pakonomaista suorittamista, minkä nuoret kokevat epäluotettavana.

”Oli vaikka kuinka kiire tahansa mut et tulee just joku asia, jost on pakko päästä purkaa vähän ett jokaisell tulis olla vaikka sen viis minuuttia olla siinä hetki ja kuunnella vaikka sit hiljaa jos ei löydä mitään sanoja”

Nuorelta salataan asioita tai niitä ei kerrota

Nuori kokee ylitsempääsemättömänä esteenä dialogiselle vuorovaikutussuhteelle, mikäli häneltä salataan asioita tai hänelle ei kerrota kaikkia häntä koskevia asioita. Nuoren luottamus työntekijää kohtaan katkeaa tällöin ja sitä voi olla enää vaikea korjata.

”mulle ei kerrota, ett mitä nyt on ja mä ihmettelen, ett mitä tapahtuu”

Kuntoutussuhteen pituus

Dialogisuutta nuoren kuntoutuksessa rajoittaa kuntoutussuhteen loppuminen ja työntekijöiden vaihtuminen. Luottamusta rajoittaa tilanne, jossa työntekijä ja nuori eivät vielä tunne toisia, tai työntekijä on uusi tai kuntoutuksessa ei ole jatkuvuutta.

Työntekijän epäluotettava toiminta

Nuoren kokiessa työntekijän epäluotettavaksi ei yhteistä ymmärrystä voi rakentua. Luottamusta rajoittaa myös, jos työntekijä ei kannu vastuuta omista sanomisistaan ja tekemisistään, syyttää niistä muita tai hän nuoren mielestä muuttaa nuoren sanomisia tai asioita, pahimmillaan vääristelee. Nuori myös menettää luottamuksensa, jos työntekijä kertoo hänen luottamuksellisia asioita muille.

*”jos semmonen kävis ilmi niin se rajoittais sitä et luultavasti mä lopettaisin asioiden ker-
tomisen”*

Nuorista tuntuu turvattomalta, mikäli työntekijästä huomaa, ettei hän vielä hallitse asi-
aansa.

Työntekijä ei osaa olla rennosti ja aidosti nuoren kanssa

Mikäli työntekijä ei osaa olla rennosti nuoren kanssa, *”semmonen rento tyyppi, joka voi
laittaa jalat pöydälle”* tai on jopa hermostunut, nuori ei osaa asettua hänen kanssaan
luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen. Nuori voi jopa yrittää hallita tällaista työn-
tekijää.

Nuoret ovat herkkiä myös sille, välittykö työntekijästä aitous heitä ja heidän asioitaan
kohtaan. Mikäli työntekijän ilmeet ja eleet tai puhetyyli eivät ole aitoja, nuori ei luota työn-
tekijään eikä dialogisuus pääse toteutumaan.

Työntekijä ei kykene puhumaan suoraan

Nuoret haluavat, että heille puhutaan asioista, vaikeistakin, suoraan. Mikäli työntekijä ei
näin tee tai se on hänelle vaikeaa, on nuoren vaikeaa luottaa työntekijään. Nuoret koke-
vat, että joskus työntekijät haluaisivat puhua, mutta eivät tiedä miten tai sitten he puhuvat
vain vähän. Nuoret kertoivat myös työntekijöiden joskus ”kaunistelevan” asioita, minkä
johdosta nuori saattaa ymmärtää asian väärin.

Nuorta ei arvosteta ja kohdellaan huonosti

Mikäli nuorta ei kohdella kuten muitakin, hän kokee sen arvostuksen puutteena. Jos
työntekijä kohtelee nuorta kuin ennenkin, kun tämän elämässä on sattunut jotain tai työn-
tekijä vastaa nuorelle huonolla tavalla, kokee nuori myös sen arvostuksen puutteena.
Nuori saattaa myös kokea työntekijän tuomitsevan tai arvottavan häntä liian tiukasti.

Nuoret kertoivat kuntoutuksen vuorovaikutussuhteen dialogisuutta rajoittaneen työntekijän jopa törkeä käytös heitä kohtaan. Työntekijä voi esim. puhua ilkeästi tai olla muutoin nuoren mielestä ilkeä. Työntekijän puhe voi olla nuoresta halveksuvaa. Nuori kokee sen niin, ettei työntekijä pidä hänestä, eikä luottamuksellinen kuntoutussuhde tällöin mahdollista. Fyysisten rajojen ylittäminen on nuoren mielestä osoitus siitä, ettei heitä kunnioiteta.

Työntekijä ei osaa keskustella tai vastata nuorelle

Jos nuori ei saa vastakaikua puheilleen, ne ohitetaan tai työntekijä ei vastaa nuoren puheeseen ja vuorovaikutus on yksisuuntaista, nuori voi kokea sen niin, ettei uskalla puhua, koska ei saa vastausta tai tukea tai hänen huoleensa ei kuitenkaan paneuduta. Nuoresta ei ole järkevää mennä puhumaan kuntoutukseen vain yksin tai tuntuu ajanhukalta, mikäli työntekijä vain ”murahtelee”.

”alkaa tuntua ajanhukalta, jos se ei osaa sanoa mitään muuta ku ett joo mitäs sinä sitten ajattelet siitä että sinä olet koulussa ja sinua jännittää”

Mikäli työntekijä vain toistelee samoja asioita, nuori ei tiedä kuunteleeko hän nuorta aidosti tai välittääkö hän nuoresta. Tämä voi saada nuoren ajattelemaan, ettei kannata vaivautua avautumaan tai kertomaan itsestään, jos ei siihen kuitenkaan saa vastakaikua. Nuoret eivät myöskään koe tulevansa kuunnelluiksi, mikäli työntekijä toistaa koko ajan samoja asioita tai vastaa aina samalla tavalla.

”miks mä ees avautuisin, jos en saa vastakaikua puheilleni”

Nuori voi kokea, ettei enää uskallakaan puhua, koska ei saa tarvitsemaansa tukea tai vastausta.

”mietin vaistomaisesti mitä uskallan puhua psykologille vaikka puhunkin luottamuksellisia asioita, kun ei se vastaa kunnolla”

Myös liiallinen rentous kuntoutuksessa voi tuottaa sen, että nuori jää vaille vastauksia.

Nuorta ja hänen mielipiteitään ei huomioida

Kuntoutuksessa ei voi syntyä dialogista suhdetta, mikäli työntekijä ei ota nuorta tai tämän mielipiteitä huomioon. Nuori kokee loukkaavana, jos hänen pieniä asioitaan ei huomioida tai ehdotuksiaan edes kokeilla. Mikäli työntekijä sivuuttaa nuoren sanoman tai avunpyynnön, nuori kokee sen loukkaavana ja menettää uskonsa kuntoutukseen. Nuori tulkitsee mielipiteensä huomiotta jättämisen niin, ettei työntekijä välitä hänestä.

”jos mä sanon että en oikeesti oo samaa mieltä tästä asiasta mutta silti se tehdään se luo niin sanotusti seinän tai kuilun meidän välille”

Nuori voi kokea, ettei hänen sanomisellaan ole merkitystä, koska hän ei ole työntekijä ja siksi yhtä merkityksellinen.

”jos mä vaikka toisin esille jotain mistä mä haluaisin vaikka kenties vähän valittaa, että se ainakin otetaan jotenkin ihan älyttömän negatiivisesti vastaan”

Liiallinen kuri ja rajoittaminen saattavat tuntua nuoresta siltä, ettei hänellä ole oikeutta sanoa mitään vastaan tai tuoda julki omia mielipiteitään. Pahimmillaan työntekijä tekeekin oman mielensä mukaan eikä huomioi nuoren mielipidettä tai päättää perustelematta toisin kuin nuori haluaa. Tämä johtaa luottamuksen menettämiseen kuntoutuksen työntekijää kohtaan.

Yhteyden puuttuminen nuoren ja työntekijän väliltä

Mikäli nuoren ja työntekijän välille ei kehity sidettä, ”punaista lankaa”, ei nuori koe itseään hyväksytyksi juuri siinä hetkessä ja kuntoutuksen dialoginen vuorovaikutus ei toteudu. Tämä näkyy myös molemminpuolisena läsnäolon vaikeutena.

Keskittyminen nuoren erilaisuuteen

Nuori ei koe itseään hyväksytyksi omana itsenään, mikäli kuntoutuksessa aletaan pohtimaan tai työntekijä keskittyy puheissaan hänen erilaisuuteensa esimerkiksi korostaen sitä jotenkin. Nuori kokee oudoksi sellaisen ilmapiirin kuntoutuksessa, jossa keskitytään pohtimaan hänen vammaansa tai erilaisuuttaan.

”työntekijän joku lausahdus saattaa viestittää mulle, että jaahas, sä pidätkin tätä mun erilaisuuttani jotenkin ongelmana”

Liiallinen myötätunto ja sääliminen

Nuori ei halua osakseen sääliä, ”voivottelua tai surkuttelua”. Työntekijä ei myöskään saa olla liian empaattinen nuoren erilaisuutta tai haasteita kohtaan.

Nuoreen ei uskota

Kuntoutus ei voi olla dialogista, mikäli työntekijä ei usko nuoreen, tämän pärjäämiseen, mahdollisuuksiin tai kykyihin. Varsinkin silloin kun nuori tekee jonkun virheen, voi työntekijän uskonpuute nuoreen olla kuntoutuksen jatkoon kannalta hyvinkin haitallista. Nuoren voi olla itsekkin vaikea enää löytää itseluottamusta ja uskoa omaan kuntoutukseensa.

”jos tulis vaikka joku moka niinku ei oo ihan varma siit mitä tekee ja sit se toinen ei tue sitä niinku tekemään virhettä ja auta siitä eteenpäin niin ei siit sit tuu mitenkään alyttömän hyvä olo”

Epäselvä kuva kuntoutuksesta

Mikäli työntekijä on liian intensiivisesti mukana nuoren kuntoutuksessa, nuori saattaa jäädä siihen ”koukkuun” eikä pääse ottamaan itsestään vastuuta. Nuori voi tällöin nähdä itsensä liikaa työntekijän kautta. Myös liian isot odotukset molemmin puolin voivat olla rajoituksena kuntoutuksen dialogisuudelle, jolloin avoimuus vuorovaikutuksessa rajoittuu. Dialogisuus ei myöskään toteudu, mikäli nuori ei syystä tai toisesta voi yhdessä työntekijän kanssa rakentaa elämäänsä uutta.

”se työntekijä ei oo vaan tarjotin, josta niitä juttuja otetaan”

Ongelmakeskeisyys ja asiantuntijuus

Nuoren kuntoutuksessa ei toteudu dialogisuus, mikäli kuntoutuksessa keskitytään vain hänen erilaisuuteensa tai haasteisiinsa. Nuorta loukkaa, mikäli häntä ei huomioida ainutlaatuisena tai hänen sijaansa keskitytään hänen sairauteensa, vammaansa tai muihin haasteisiin. Työntekijän ja nuoren kohtaamisen edetessä ennalta määritellyllä kaavalla, nuori kokee työntekijän tekevän vain työtään eikä kohtaavan nuorta ihmisenä vaan asiantuntijan asemasta, tuloksena on vain ammatillisen tiedon jakamista yksipuolisesti työntekijän suunnalta.

”jos mulla ois ollu semmonen tyyppi, jonka kaa ois hoidettu hommat ja jonka kaa ei ehkä mitään sen enempää niin sanotusti niin en mä sit ois tuntenu olooni niin spessuksi”

Nuori kokee tämän epätasa-arvoisena ja itsensä objektina. Ammatillisuus voi johtaa myös siihen, että keskitytään nuoren ongelmiin tai nuori on vain yksi muiden joukossa.

”huomaa sen että meillä ei oo pitkää historiaa yhdessä, että mä oon vaan yksi muiden joukossa”

Tällöin nuori ei tunne itseään erityiseksi ja merkitykselliseksi. Pahimmillaan nuori voi joutua omassa kuntoutustilanteessaan ulkopuoliseksi muiden keskittyessä hänen ongelmiinsa.

”muutaman kerran kun oli näit opiskelijoita iso kasa ihmisii joita mä en tunne ja sitten kun kuitenkin pitää vähentää vaatetta ja kävellä vieraiden ihmisten edessä joita on hirvee lauma ja ne kattoo ja se ei ollu ehkä mukavaa silloin ei mun mielestä keskitytty mun vaan siihen mun sairauteen”

Epäluottamus kuntoutukseen

Mikäli kuntoutuksesta puuttuisi luottamusta, kuuntelemista, hyväksyntää, turvallisuutta, avoimuutta, tasa-arvoisuutta, empatiaa, nuori ei saisi tukea oman elän suunnitteluun tai mahdollisuutta eriävään mielipiteeseen, niin nuori kokisi olonsa turvattomaksi eikä voisi luottaa kuntoutukseen ja työntekijään. Mikäli nuori kokisi toistuvasti jotenkin vääränlaisia tunteita kuntoutuksessa tai kuntoutuksen vuorovaikutus takkuilisi, tämäkin rikkoisi luottamuksen työntekijään ja eikä nuori enää kykenisi puhumaan tälle avoimesti.

8.3 Miten dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Nuoret kertoivat dialogisuuden kuntoutuksessa vahvistavan heidän osallisuuttaan itselle tärkeissä asioissa voimavarojen, elintason, yhteisyys-, ystävyys-suhteiden ja kuulumisen vahvistumisen sekä itsensä toteuttamisen ja tekemisen kautta. Vastaukset jakautuivat seuraavan taulukon (taulukko 7.) mukaisesti teoriataustan mukaisiin yläluokkiin.

Taulukko 7 Kolmannen kehittämistehtävän aineistosta poimittujen vastausten suhde teoriataustasta nostettuihin yläluokkiin.

Osallisuuden ulottuvuudet	Nuoren voimavarat	Nuoren elintaso (having)	Nuoren yhteisyys-, ystävyys-suhteet ja kuuluminen (loving)	Itsensä toteuttaminen ja tekeminen (being)
Vastauksien lukumäärä / alaluokkien lukumäärä osa-alueittain	Kyky ymmärtää muiden tunteita ja tunteiloja x 4 / 2 Elämänhallinta x 19 / 6 Mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään x 2 / 2 Myönteinen itsetunto x 8 / 3 Kyky ilmaista tunteita tarkoituksenmukaisesti x 5 / 2	Terveys x 4 / 2	Toimijuus x 21 / 5 Oman subjektuuden toteuttaminen x 9 / 3 Kuuluminen x 4 / 2	Käytännön järki x 3 / 2 Osallistuminen x 3 / 2 Vastarinnan mahdollisuus x 3 / 2
Yhteensä 85 / 32	38 / 14	4 / 2	34 / 10	9 / 6

Nuoren voimavarat

Kuntoutuksen dialogisuus lisää nuoren voimavaroja, kun hänen kykynsä ilmaista tunteita tarkoituksenmukaisesti kehittyy. Nuoren sosiaaliset taidot kehittyvät ja hän oppii uusia sosiaalisia taitoja arjen ihmissuhteisiin, kun hän saa kuntoutuksessa kokemusta siitä miten hänet kohdataan. Hyvästä kuntoutuksen luottamussuhteesta nuori oppii itsekin luomaan luottamusta arjessaan. Kokiessaan, että häntä oikeasti kuntoutuksessa kuunnellaan ja hänen sanomisestaan välitetään, nuori kehittyy siinä itsekin ja oppii käyttämään tätä taitoa. Nuori oppii uusia tapoja olla empaattinen ja tasa-arvoinen muita kohtaan ja käyttämään kuntoutuksessa toimivaa dialogiaa läheisissäkin ihmissuhteissa.

Nuoren voimavarat lisääntyvät, kun kuntoutuksen dialogisuus kehittää kykyä ymmärtää muiden tunteita ja tunnetiloja. Hän alkaa ymmärtämään muiden ihmisten suhtautumista itseensä saadessaan kokea kuntoutuksessa tasa-arvoista kohtelua ja oppiessaan yhdistämään sitä myös tavallisiin arkielämän kokemuksiinsa. Hän oppii kuntoutuksessa millaista on kunnioitetuksi tulemisen kokemus ja huomaa sitten arjessaankin kunnioitetaanko häntä siellä vai ei. Nuori huomaa, että samat asiat ilmenevät kuntoutuksen ja arjen ihmissuhteissa. Nuori on välillä kuntouttajan ja välillä kuntoutettavan roolissa.

”siin ihmissuhteet pystyy olemaan välillä se kuntouttaja ja välillä kuntoutettava koska elämässä ei oo mitään selkeitä totuuksia et miten täällä toimii dialogia niin sitten sitä samaa materiaalia voi tosiaan käyttää läheisissäkin ihmissuhteissa ”

Kuntoutuksen dialogisuus kasvattaa nuoren elämänhallintaa lisäämällä turvallisuuden tunnetta, joka vaikuttaa hänen jokapäiväiseen elämäänsä mahdollistaen itsenäistymistä. Hän alkaa tuntemaan oloaan turvallisesti muuallakin kuin kuntoutuksessa, minkä vuoksi hän alkaa uskaltamaan toimimaan itsenäisemmin eikä hänen enää tarvitse pyytää apua arkisiin asioihin.

Nuoren elämänhallintaa lisää, kun nuori tietää voivansa ainakin kuntoutuksessa voivansa puhua jollekin. Tieto siitä, että on joku, joka ymmärtää, tuo nuorelle hyvän ”fiiliksen”. Nuori kokee, että saadessaan tukea sekä voidessaan puhua missä tahansa kuntoutuksessa, hänen ei välttämättä tarvitse lähteä enää minnekään erikseen keskustelemaan asioistaan. Dialogisuus kuntoutuksen vuorovaikutussuhteessa mahdollistaa, että hän voi jakaa kuntoutuksessa sellaisiakin asioita, joita ei voi tai halua edes perheelleen kertoa. Nuori tietää myös voivansa avautua kuntoutuksessa negatiivisistakin kokemuksistaan ja saavansa niihin tukea sekä kannustusta. Nuoren elämänhallinta lisääntyy, kun hänen ei enää tarvitse arjessa miettiä kuntoutuksessa jakamiaan asioita.

Asioista keskusteleminen etäännyttää nuorta haastavista asioista ja niihin liittyvistä tunteista selkeyttäen hänen tunnemaailmaansa. Nuori tuntee itsensä tasa-arvoisemmaksi muiden ihmisten kanssa ja haastavat tunteet eivät enää muserra hänen itsetuntoaan. Nuori näkee yhteisen tarkastelun jälkeen, ettei hänen aiemmin ylitsepääsemättömäksi kokemansa tunnemaailma olekaan enää yhtä kuin hän vaan se on vain yksi asia elämässä.

”pääsee siitä tunteesta eikä enää tunne itseään niin lytättyksi”

Nuoren kokemusta elämänhallinnasta vahvistaa, kun kuntoutuksen dialogisuus auttaa häntä jaksamaan paremmin arjessa. Se mahdollistaa keskittymisen kaverien ja uusien tuttavuuksien tapaamiseen. Kun nuoren ei tarvitse enää stressata, miten hän päivästänsä selviää, esimerkiksi koulunkäynti helpottuu ja hän jaksaa olla kavereidensa kanssa. Kuntoutuksen dialogisuus mahdollistaa myös onnistumisen tunteiden saamisen.

Nuoren voimavarat vahvistuvat, kun hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään. Omiin asioihin vaikuttamisen myötä nuori alkaa ajattelemaan itseään itsensä tekijänä.

Voimavaroja vahvistaa, kun nuorelle kehittyy kuntoutuksen dialogisuudessa myönteinen itsetunto. Nuori hyväksyy itsensä ja oppii elämään itsensä kanssa. Hän oppii hyväksymään esim. fyysiset rajoituksensa sekä tuntemaan ja hyväksymään kehonsa. Dialogisuus mahdollistaa sen, että nuori alkaa näkemään esimerkiksi vamman enää yhtenä asiana itsessään, ominaisuutena, joka ei rajoita mitään. Nuorelle on tärkeää, että kuntoutuksessa hänen vammansa merkitys selkeytyy dialogisuuden avulla. Myönteisen itsetunnon kehittyminen mahdollistaa myös sen näkemisen, että myös muut ihmiset voivat hyväksyä nuoren kuten hänet on kuntoutuksessakin hyväksytty. Kuntoutuksessa koettu hyväksytyksi tuleminen myös auttaa nuorta kohtaamaan ihmisiä, joilla ehkä on haasteita kohdata nuori sellaisena kuin tämä on.

”Tää on semmonen paikka ainakin musta tuntuu, että mun erilaisuus hyväksytään, joten se helpottaa myös kohtaamaan niitä ihmisiä, joilla on haasteita sen suhteen.”

Nuoren elintaso (having)

Dialogisuus kuntoutuksessa parantaa nuoren elintasoja lisäämällä hänen psyykkistä terveyttään. Nuori saa kuntoutuksesta hyvinvointia ja iloa arkeen sekä päivä kerrallaan eteenpäin elämiseen. Dialogisuus mahdollistaa sen, että nuori kokee olevansa tärkeä sekä välitetty ja hän alkaa uskomaan sen olevan mahdollista myös muualla kuin kuntoutuksessa, mikä lisää hänen psyykkistä hyvinvointiaan.

”vaikuttaa mielentilaan tosi paljon et se miten käyttäydyn muuallakin jos mulle on jäänyt tosi hyvä fiilis niinku tosi hyväksytyt olo niin se vaikuttaa mun henkiseen hyvinvointiin”

Yhteisyys ja ystävyysuhteet ja kuuluminen (loving)

Nuoren toimijuutta vahvistaa, kun hän kuntoutuksen dialogisuuden kautta löytää toimintamalleja arkeen. Hän oppii varautumaan, miten aikuiset käyttäytyvät ja kokee osavansa sen pohjalta toimia vastaavassa tilanteessa ja olemaan ”kypsempi”. Nuoren osallisuus vahvistuu myös hänen oppiessaan kuntoutuksen dialogisuuden avulla tietämään miten toimia.

”siit just näkee et hetkonen et tässä tilanteessahan on semmonen 200:s tapa miten toimia”

Nuoren toimijuuden kehittymisen myötä hän kykenee ottamaan vastuuta omasta kuntoutumisestaan ja elämästään. Hän alkaa näkemään, että ajan ja tilan antaminen asioille vie elämää eteenpäin, minkä myötä hänen tärkeäksi kokemansa asiat mahdollistuvat kuntoutuksen avulla. Nuori alkaa luovimaan kohti eheämpää itsenäisyyttä työntekijän avustuksella ja hän näkee mahdolliseksi tavoitella esimerkiksi mahdollisimman suurta itsenäisyyttä vamman kanssa. Hän alkaa pitämään kuntoutettavia asioita sellaisina tavoitteina, joiden eteen tehdään töitä. Nuori sitoutuu itsensä hoitamiseen.

”sitoutuminen johonkin asiaan mikä on hyvä juttu itselle tommoseen itsensä hoitamiseen ja huoltamiseen ja kauniina pitämiseen siinä on kyse että on terveempi olo”

Nuoren toimijuutta tukee se, että nuori saa kuntoutuksen dialogisuudesta rohkeutta ja kannustusta tehdä asioita sekä kohdata haasteita ja hänen avunpyyntöjään kunnioitetaan. Hän uskaltaa kokeilla uusia juttuja, saa rohkeutta pyytää apua tarvitessaan, uskaltaa liikkua ulkomaailmassa ja itsenäistyä.

”et se kotona yksin oleminenkaan ei enää tunnu haasteelliselta, kun ne ekat kerrat mietin, että pystynköhän tähän ja oon saanu tukea ett tää vamma on vaan ominaisuus mut se ei rajoita mitään”

Nuoren toimijuus vahvistuu, kun hänen uskonsa omaan pärjäämiseen lisääntyy. Osallisuutta vahvistaa hänen kykynsä antaa itsestään reippaampaa kuvaa ja usko samaan voimiseen kuin muutkin haasteista huolimatta.

”kuntoutuksen vuorovaikutus tukee sitä ett mä uskon ett mä pystyn siihen ihan niinku muutkin”

Nuoren osallisuutta itselle tärkeissä asioissa vahvistaa, kun hän kuntoutuksen dialogisuuden kautta eheytyy ja alkaa löytämään minne hän haluaa kuulua ja kiinnittyä. Nuori

huomaa kuntoutuksen dialogisuudessa samojen asioiden vaikuttavan osallisuuden kokemukseen sekä kuntoutuksessa että omassa arjessaan. Nuoren riittävä eheytyminen saa hänelle mieluisat asiat näyttämään puoleensavetäviltä ja osallisuuden vahvistuminen sekä rakentuminen mahdollistuu sitä kautta.

”se tekee ihmisen niinku tiedostavammaksi suhteessa itseensä ja sitä kautta tietää ja tuntee syvemmin sen mihin haluaa ja voi kuulua”

Kuntoutuksen dialogisuuden avulla nuori alkaa löytämään oman subjektiivitensa ja sen toteuttamista. Hän oppii tuntemaan itseään, oppii olemaan kehossaan, löytää inhimillistä herkkyyttään ja tulee tiedostavammaksi suhteessa itseensä. Sitä kautta hän alkaa näkemään elämän tilannettaan paremmin ja hänen tuntosarvensa nousevat suhteessa muuhun maailmaan.

Nuoren subjektiivisuuden toteuttaminen mahdollistuu myös kun nuori oppii olemaan kuntoutuksen dialogisuudessa oma itsensä ja hän pystyy olemaan sitä helpommin myös arjessaan. Nuoren uskallus olla oma itsensä mahdollistaa mm. omien mielipiteiden ja tunteusten ilmaisun.

Itsensä toteuttaminen ja tekeminen (being)

Kuntoutuksen dialogisuus vahvistaa käytännön järjen hyödyntämistä ja nuoren voi olla helpompi vaikeiden asioiden selittämisen ja käsittelemisen pohjalta kertoa haasteistaan myös ystävilleen. Asioiden käsittely kuntoutuksessa vähentää / poistaa nuoren huolta eivätkä ne enää haittaa hänen elämäänsä. Nuori voi myös oppia kuntoutuksessa oivaltamaan uusia tapoja, miten esimerkiksi selvittää jostain asiasta kavereita tavatessaan.

”se antaa mulle uutta näkökantaa ja ehkä niinku helpottaa sitä ongelman ratkaisemista”

Nuoren rohkeus kokeilla asioita ja lähteä ”liikenteeseen” mahdollistavat osallistumisen erilaisiin tapahtumiin ja tilanteisiin. Hän uskaltaa kokeilla uusia asioita, mennä uusiin tapahtumiin ja liikkua erilaisissa paikoissa. Nuori huomaa, että voi toimia parhaalla kokeamalla tavalla osallistua osallistukseen, mutta toisaalta ymmärtää mahdollisuuden jättää tekemättä tai osallistumatta olevan myös hyväksyttävää.

Nuoren osallisuudelle itselle tärkeissä asioissa on oleellista mahdollisuus vastarintaan. Rohkeus olla eri mieltä kehittyi kuntoutuksen dialogisuudessa. Nuori uskaltaa olla eri mieltä ja esittää eriävän mielipiteensä esim. koulussa tai muussa arkiympäristössään. Hän alkaa luottamaan siihen, että eri mieltä oleminen ei saa ihmisiä hylkäämään häntä.

8.4 Kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuuden vahvistamiseksi nuorelle itselle tärkeissä asioissa

Nuoret nostivat dialogisuutta tukevista ja rajoittavista tekijöistä tärkeimmiksi kokemiaan asioita muodostamaan kuvauksen dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle tärkeissä asioissa ja täydensivät näitä joillain tarkentavilla seikoilla. Alla olevassa kuviossa (kuvio 5) nämä keskeiset seikat on koottu yhteen. (Liite 8) Nuorten mielestä monet aiemmista haastatteluista nostetuista seikoista tukevat ja vahvistavat toisiaan.

Kuvio 4. Kuvaus dialogisuudesta kuntoutuksessa osallisuuden vahvistamiseksi nuorelle itselle tärkeissä asioissa.

Ensikohtaamisella on suuri merkitys nuoren kannalta. Hän on herkkänä sille arvostaako aikuinen häntä tasavertaisena. Aikuisen arvostus saa nuoren kokemaan itsensä toiminnan toisena osa-puolena, tasavertaisena kumppanina, jonka mielipiteitä kuunnellaan ja huomioidaan.

Nuorelle on tärkeää, että kuntoutuksessa on mahdollisuus keskustella kaikesta. Nuorella on muutakin elämää, jonka nuori haluaa tulevan nähdyksi kuntoutuksen ulkopuolelta yhtä tärkeänä asiana. Tämä herättää nuoren luottamuksen työntekijään.

Nuoret haluavat, että kuntoutus on yhteinen prosessi, jossa yhdessä rakennetaan uutta. Kuntoutuksessa pitää pystyä puhumaan avoimesti ja nuori haluaa itselle puhuttavan avoimesti. Työntekijän kiinnostuksesta nuori huomaa tämän haluavan aidosti työskennellä nuoren kanssa. Nuoren itsetuntoa vahvistaa, jos työntekijä on aidosti kiinnostunut hänen elämästään. Työntekijän tulee muutenkin olla aito nuorta kohtaan.

Nuori haluaa, että kuntoutuksen kannalta tärkeät asiat perustellaan ja selitetään miksi näin pitää toimia. Nuori toimii tilanteen vaatimalla tavalla, kun hän ymmärtää miksi niin pitää toimia.

Nuori haluaa mielipiteensä otettavan huomioon niin, että sitä oikeasti kuunnellaan ja kunnioitetaan eikä sitä kyseenalaisteta. Se vahvistaa nuoren itsetuntoa, nuoren uskallusta osallistua kuntoutukseensa sekä tukee sitä kautta osallisuuden kokemusta arjessa.

Nuoren luottamusta kuntoutukseen ja turvallisuuden tunnetta lisää, jos nuoren työntekijät kommunikoivat keskenään. Nuorelle on tärkeää, että hänen verkostonsa aikuiset tietävät kaikki samat oleelliset asiat hänen tilanteestaan ja löytävät yhteisymmärryksen sen pohjalta.

9 Pohdinta

Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli selvittää dialogisuutta kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle tärkeissä asioissa. Aineisto tähän saatiin nuoria haastatteleamalla sekä tuotoksena tehtyä kuvausta varten yhteiskehittelyllä nuorten kanssa. Seuraavassa kuviossa (kuvio 4.) on koottu tulokset haastatteluista nousseista dialogisuutta tukevista tekijöistä sekä dialogisuudesta kuntoutuksessa nuoren osallisuuden vahvistumiseksi nuorelle itselle tärkeissä asioissa. Dialogisuutta rajoittavat tekijät on jätetty irralleen kuvioista tarkoituksellisesti, mutta niiden muistaminen nuorten kanssa työskentelyssä on oleellista.

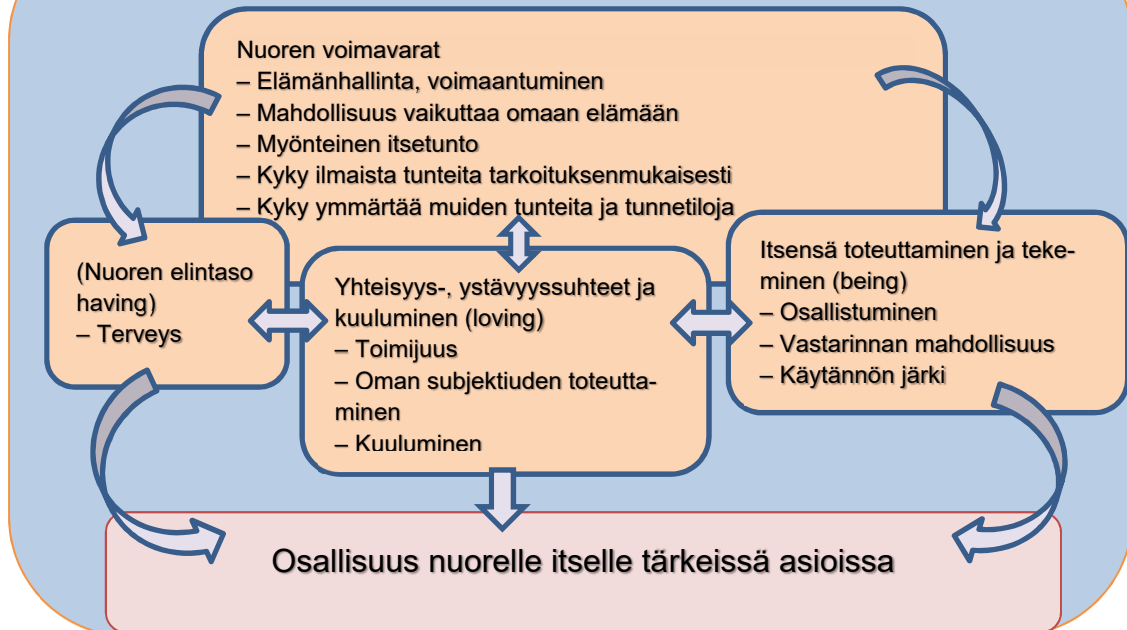
Dialogisuutta rajoittavia tekijöitä

- Työntekijän oman tunne-elämän epäselvyydet
- Työntekijän kyvyttömyys keskittyä nuoreen
- Asioiden salaaminen tai kertomatta jättäminen nuorelle
- Työntekijän kyvyttömyys olla rennosti ja aidosti nuoren kanssa
- Työntekijän kyvyttömyys puhua suoraan nuorelle
- Nuorta ei arvosteta ja kohdellaan huonosti
- Työntekijän kyvyttömyys keskustella tai vastata nuorelle
- Työntekijän kiire
- Kuntoutussuhteen pituus
- Työntekijän epäluotettava toiminta
- Keskittyminen nuoren erilaisuuteen
- Liiallinen myötätunto ja sääliminen
- Nuoreen ei uskota
- Epäselvä kuva kuntoutuksesta
- Epäluottamus kuntoutukseen
- Ongelmakeskeisyys ja asiantuntijuus
- Yhteyttä nuoren ja työntekijän välille ei synny
- Nuoren ja hänen mielipiteidensä huomiotta jättäminen

Dialogisuutta tukevia tekijöitä

- Asioiden kertominen nuorelle ja niiden perustelevuus
- Nuoren kertoman huomioiminen ja siihen vastaaminen
- Rento, kotoisa olo
- Kaikkien kohtelu samanarvoisena
- Mahdollisuus keskustella kaikesta
- Keskusteleva ja kuunteleva yhteistyö
- Nuoren mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja päättää asioista
- Suhteen jatkuvuus
- Yhdessä uuden rakentaminen
- Halu auttaa nuorta aidosti
- Työntekijän ammattitaito
- Kaverimainen kohtaaminen
- Työntekijän kyky ymmärtää nuorta
- Työntekijän keskittyminen nuoreen
- Nuoreen uskominen
- Nuoren kunnioittaminen

DIALOGISUUS NUOREN KUNTOUTUKSESSA VAHVISTAA

Kuvio 5 Dialogisuus kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa / Tulokset

Seuraavassa tarkastelen kehittämistyön tuloksia ja niiden luotettavuutta sekä hyödynnettävyyttä, kehittämistyön etenemistä ja menetelmällisiä ratkaisuja sekä eettisyyttä.

9.1 Tulosten tarkastelua

Kuntoutuksen paradigman muutos korostaa nuoren kuntoutumisen perustuvan nuoren omien voimavarojen ja tavoitteiden huomioimiseen jokaisessa kohtaamisessa. Nuoren kuntoutuminen ei ole itseohjautuva prosessi, siksi nuori tarvitsee tuekseen hyvät vuorovaikutustaidot omaavat kuntoutusalan ammattilaiset. (Autti-Rämö – Salminen 2016: 14-15.) Tutkimuksellisessa kehittämistyössäni nuorten haastatteluilla sekä aiheella haettiin vastauksia tähän nuoren näkökulmasta. Kuntoutusalan ohjeissa korostetaan oikeudenmukaista kohtelua, yhdenvertaista kohtaamista ja luottamuksellisuutta (Autti-Rämö – Topo 2016: 89). Nuorten tuottamassa haastattelu- ja yhteiskehittelyaineistossakin tämä tuli myös vahvasti esiin. Nuorten kokemus oli, että heidät kohdataan usein ”vain nuorena”, mikä rajoittaa heti luottamuksen syntymistä sekä työntekijään että itse kuntoutukseen asettaessaan nuoren eriarvoiseen asemaan kuntoutuksen työntekijän kanssa.

Kumppanuuteen perustuvassa kuntoutuksessa nuori ja työntekijä muodostavat kuntoutuksen tavoitteet yhdessä. Molemmat ovat sitoutuneita ja nuori on hyvin tietoinen päämäärästä. Kyse nuoren kohtaamisesta, vuorovaikutuksen laadusta ja määrästä, molemminpuolisesta luottamuksesta sekä nuoren osallisuudesta. Olennaista onkin tunnistaa, millaisen aseman työntekijä mahdollistaa tai antaa nuorelle ja minkä aseman nuoret ovat valmiita ottamaan itselleen. (Mäkinen 2014: 13-14) Kehittämistyön tuloksissa korostui nuoren arvostaminen tasavertaisena kumppanina, kaikinpuolinen kunnioittaminen ja avoimuus niin tiedon jakamisessa kuin nuoren kohtaamisessakin. Nuoruuteen oleellisena liittyvän itsenäistymisen tavoittelusta huolimatta oman päätäntä-vallan ohella nuoret korostivat sekä yksilöllisissä haastatteluissa että yhteiskehittelyssä yhdessä tekemistä ja uuden luomista. Nuoret haluavat kuntoutuksen työntekijän olevan kiinnostunut aidosti heistä ja heidän elämästään. Nuoren luottamuksen saavuttaminen ja ylläpitäminen vaatii työntekijältä rehellisyyttä ja aitoa läsnäoloa sekä herkkyyttä vastata nuoren tilanteeseen.

Purjon mukaan (2010) nuoren pitää saada etsiä elämäänsä suuntaa jostain sellaisesta arvokkaasta, johon hän kokee kaipausta ja halua kiinnittyä. Hän esittää myös huolensa siitä, ettei suomalainen nyky-yhteiskunta tällaisia arvoja tarjoa, jolloin joidenkin nuorten tulevaisuuden toivo katoaa ja he alkavat oireilla eri tavoin (Purjo 2010: 45). Haastatte-

luissa nuoret kokivat dialogisuuden kuntoutuksessa rakentavan sellaista eheytymistä, mikä mahdollistaa itselle merkityksellisiksi kokemuksiin yhteisöihin ja asioihin kiinnittymisen sekä tietämisen mihin haluaa kuulua.

Vaikka tulosten yhteenvedossa dialogisuutta rajoittavat tekijät on jätetty hieman irralleen, on niiden tiedostaminen oleellista nuorten kanssa työskenneltäessä. Nuorten kanssa työskentely on hyvin herkkää, mitä kuvaa myös nuorisolääkäri Elina Hermanson kertoessaan pitkäaikaisen potilas-lääkärisuhteen päättymistä hänen väärin ajoitettuun hymähdykseensä nuoren kertoessa nuorelle itselle tärkeästä asiasta (H.S. 10.3.2016). Vaikka Hermanson ei tarkoittanutkaan loukata tai vähätellä nuorta, koki tämä kuitenkin asian näin eikä enää koskaan palannut. Nuorten eläminen vahvasti tässä hetkessä edellyttää myös kohtaamista juuri siinä hetkessä, sillä toista sellaista hetkeä ei enää välttämättä tule.

Nuoren kohtelemisella kunnioittavasti ja kohteliaasti, ilmaisemme pitävämme häntä tasavertaisena (Purjo 2010:). Yhteiskehittelytilanteessa tätä kuvasi hyvin nuoren sanomana ” *et sen tuntee silleen et se aikuinen ei arvosta sua silleen yhtään tai kattoo sua silleen ku sä oot nuori niin sä et voi olla yhtä älykäs tai muuta*”. Kuntoutuksessa tämä vaati työntekijältä paljon; asettautumista samaan asemaan nuoren kanssa, täydellistä keskittymistä ja läsnäoloa, yhtä aikaa turvallisena ja jämäptinä aikuisena olemista, kuitenkin rennon kaverimaisesti ja vastatessa nuoren tunteeseen, että auttaa tätä aidosta halusta eikä ”vain töissä” olemisen takia.

Nuorten haastatteluissa korostui heidän tarkkanäköisyytensä kuntoutuksen työntekijän tavalle kohdata heidät. Mikäli se saa nuoren vähänkään epäilemään työntekijän aitoutta tai itse kohtaamisen ilmapiiri ei ole luottamuksellinen ja aito, saatetaan mahdollisuus nuoren kuntoutumista tukevaan suhteeseen menettää. Toisaalta nuori saattaa testata työntekijää tarkoituksellisesti, tämän aitoutta ja luotettavuutta sekä kykyä kestää nuoren asioita. Haastatteluissa tuli myös esille, että kuntoutuksen työntekijä ei välttämättä itse osaa käsitellä nuoren kertomia asioita tai ottaa niitä vastaan, pahimmassa tapauksessa tämä jopa pelästyy nuoren kertomia asioita.

Nuoret tuottivat yllättävän paljon omiin kokemuksiinsa peilaten dialogisuutta rajoittavia tekijöitä, joissa kuvastuivat edelleen asiantuntija- ja ongelmakeskeisyys, rajoitettu mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ja jopa huono kohtelu. Osin vastaukset kuvastivat myös kuntoutustyöntekijöiden heikkoa ammatti-identiteettiä ja vähäistä kiinnostusta

työskennellä aidosti nuoren kanssa tämän tarpeista lähtien. Työntekijöiden kiire tai kykenemättömyys pysähtyä nuoren asioiden äärelle rajoittaa kohtaamisia ratkaisevasti. Nuorten epäselvästä kuvasta kuntoutuksesta kuvastui puutteita kuntoutuksen mahdollisuuksista ja sisällöstä kertomisessa sekä kuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa, joiden yhteisestä pohjimista dialogisuus kuntoutuksessa mahdollistaa (vrt Henriksson ym. 2015) . Playford (2016) kuvaa kuntoutuksen tavoitteenasettelun muistuttavan vuorovaikutuksellisenä yhteistä päätöksentekoa. Sen kehittyminen edellyttää työntekijältä empatiaa ja luottamuksellisuutta sekä nuoren kuntoutustarpeen näkemistä osana tämän elämän tarinaa. Tavoitteiden asettaminen kuntoutukselle vaatii aikaa, jotta voidaan löytää nuoren tietämyksen taso, arvot, ensisijaiset tarpeet ja uskomukset sekä niihin vaikuttavat toiminnalliset rajoitukset, osallisuuden rajoitukset ja ympäristötekijät. Jos nuori ei ole valmis asettamaan tavoitteita, on hänen kanssaan työskenneltävä niiden valmiuksien kanssa, jotka saavat aikaiseksi halun saada muutosta aikaan elämässä. (Playford 2016: 89–102.)

Mönkkösen (2007) mukaan kiireenkin keskellä voimme kohdella asiakkaita ystävällisesti ja välittää heille viestiä, että heidän asiansa otetaan vakavasti. Hän antaa esimerkkinä kuntoutukseen hyvin sopivan Afrikkalaisen aikakäsityksen, jonka mukaan aika ei kulu, vaan aikaa luodaan tärkeiksi katsomillemme asioille (Mönkkönen 2007: 126.) Jos kuntoutuksella tavoitellaan nuoren kuntoutumista, emme pääse yli siitä, että se vaatii aikaa. Jo pelkästään tavoitteiden löytymisen ja asettamisen kohdalla, eikä sitä voi kiirehtiä nopeammaksi kuin nuoren rytmi on. Työntekijän kiire ja suorittaminen kuntoutuksessa nousivatkin nuorten mielestä dialogisuutta rajoittaviksi tekijöiksi kuntoutuksessa.

Eettisyys kuntoutustyössä korostaa nuoren oikeuksia vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Joskus tämä sekoittuu nuoren tiedottamiseen eikä hänen aito kuuntelemisensa tai hänen asioidensa yhdessä pohtiminen toteudu. Kuntoutustyöntekijä voi olla eettisessä ristiriitatilanteessa, kun hän haluaisi käyttää enemmän aikaa nuoren kohtamiseen kuin kiire tai resurssit sallivat.(Mönkkönen 2007:126.) Vantaalaiset lastensuojelun työntekijät toivat oman huolensa asiasta julkisuuteen kokiessaan että eivät ehdi riittävästi paneutumaan asiakkaidensa asioihin. Samasta asiasta ovat olleet huolissaan myös ulkopuoliset henkilöt (HS 11.4.2016).

Toisaalta nuoret kertoivat kokemuksista, joissa kiinnostus ja kuunteleminen oli toteutumisestaan huolimatta näennäistä ja kuntoutus eteni ilman, että heidän mielipiteitään oikeasti otettiin huomioon. Dialogisuuden vaikutusta kuntoutuksen ajattelumalliin voidaan

kuvata Mihail Bahtinin sanoin; *”Kuuntelenko sitä, mitä sinä haluat kertoa vai sitä, mitä itse haluan tietää”* (www.doalogic.fi). Kuntoutuksen asiantuntijuus ohjaa meitä dialogisuutta ajatellen väärään suuntaan, kun yritämme etsiä vastausta nuoren kertomasta omiin kysymyksiimme, joiden oletamme olevan vastaus asiakkaan kuntoutuksen tarpeisiin. Dialogisuus taas ohjaa meitä kuulemaan nuoren kysymykset ja tukemaan häntä löytämään omia vastauksia oman elämänsä haasteisiin meidän avustuksellamme. Tämä edellyttää kuntoutuksen ammattilaisten asettumista aktiivisen kuuntelijan rooliin, mikä vahvistaa kuntoutuskäytäntöjen dialogisuutta ja antaa siten mahdollisuuden asiakkaan elämismaailman äänille saada tilaa. Dialogisessa kuntoutuksen vuorovaikutuskohtaamisessa nuorella on mahdollisuus kuulla ja tulla kuulluksi. (Aaltonen 2014: 190.)

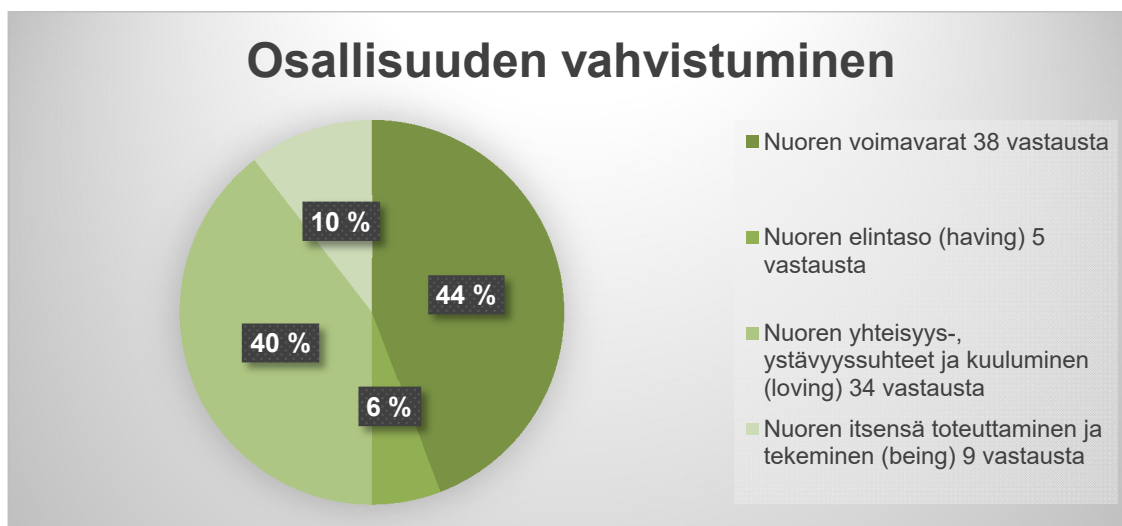
Holmeslandin (2015) tutkimuksessa nuorten kohtaamisessa sekä verkostotyössä dialogisuutta korostivat luottamus, kuunteleminen, asettuminen, hiljaisuus, ajan ja tilan antaminen, mitkä korostuivat myös tässä kehittämistyössä. Erityisesti luottamus, sen luominen ja säilyttäminen tuli nuorten vastauksissa esiin yhä uudestaan. Dialogisuudessa eettisyys on kohtaamista, joka pohjautuu luottamukseen. Hyvä ja oikea vaativat toteutuakseen ihmisten välistä luottamusta ja vastuuntuntoa. Tämä luottamus koskee koko olemista. Kuntoutuksen työntekijän on oltava luottamuksen arvoinen ja välitettävä luottamusta nuorelle, jotta tämä voi kokea kuntoutussuhteen luottamuksen arvoiseksi ja sen ansiosta oman olemisensä mielekkääksi ja luottamuksenarvoiseksi. (Värri 2000: 77–79.)

Tuloksissa korostui yhteisen pohdinnan lisäksi myös nuorten halu kuulla kuntoutuksen työntekijän mielipiteitä nuoren asioista, välillä jopa vahvaa ohjeistusta. Pahimmaksi nuoret kokivat sen, jos eivät saaneet vastakaikua (vrt. Arnkill – Seikkula 2014, Arnkil – Erikson 2005.) Nuoren mielestä koko kuntoutus ei kannattanut, jos kohtaaminen ei tuottanut vastausta tai työntekijä kyseli vain nuoren mielipiteitä asiasta ottamatta niihin itse kantaa. Tämä korostaisi asiakaskeskeistä lähestymistapaa, jossa nuori jää yksin vastuuseen asioistaan. (Mönkkönen 2002: 55–56.) Asiakslähtöisessä kuntoutuksessa tarpeet ovat nuoresta lähtöisin, mutta kuntoutus on yhteistoimijuuteen pohjautuvaa ja dialogisuutta mahdollistavaa (Mönkkönen 2002: 82–82).

Jotta kuntoutuksella voidaan ajatella tavoiteltavan nuoren osallisuuden vahvistumista nuorelle tärkeissä asioissa, on kuntoutuksen työntekijällä oltava jonkinlainen käsitys, mitä osallisuus ylipäätänsä ja sen vahvistuminen kyseisen nuoren elämässä tarkoittaa.

Nuorisotutkijat Gretschel, Kiilakoski ja Nivala tuovat esiin mielenkiintoisen seikan osallisuuden määrittelyn vaikeuden yhteydessä siitä, että löyhästi rajattu käsite on mahdollistanut monenlaisten innovaatioiden edistämistä eikä ole siten turhaan rajannut toimintaa tai ihmisten ajattelua. Osallisuuden ymmärtäminen liian kapeasti mahdollistaa toimia, jotka ruokkivat vain nuorten näennäisosallisuutta. Osallisuuden merkitys jää silloin vain vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen tiettyjen rakenteiden kautta. (Gretschel – Kiilakoski – Nivala 2012: 14–15; Gellin ym. 2012a: 249–250.) Osallisuuden käsite saattaa kuntoutuksessa jäädä kuntoutusosallisuuden tasolle, jos se ymmärretään esimerkiksi vain osallisuuden portaina (vrt. Gretschel 2002a:81). Toisaalta kuntoutuksella tavoitellaan mm. nuoren toimijuuden vahvistumista, osallistumista, voimavarojen löytymistä ja hyvinvointia, jotka ilmentävät osallisuutta nuoren omassa elämässä ja itselle tärkeissä asioissa sekä mahdollistavat kuntoutumista ja osallisuuden rakentumista.

Osallisuuden käsitteen määrittelyn vaikeus toi näkyväksi ilmiön moniulotteisuuden. Ilmiön, jossa useimmat asiat olivat kytköksissä muihin osa-alueisiin, joko suoraan tai mahdollistaen tai vahvistaen toisiaan. Tämä selittäisi myös sitä, miksi kuntoutuksella esim. ICF-luokituksen mukaan tavoitellun osallistumisen osuus jäi kehittämistyön aineistosta nostetuissa vastauksissa (= analyysiyksiköistä muodostetuissa pelkistetyissä ilmauksissa) niin alhaiseksi, kun taas toimijuuteen liittyvien vastausten osuus oli suhteellisen suuri (Liite 7). Osallistuminen vaikuttaisi tämän kehittämistyön tulosten mukaan mahdollistuvan muiden osa-alueiden kautta. Tulosten mukaan aineiston pelkistettyjen ilmausten määrä, vastaukset, jakautuivat osallisuuden eri ulottuvuuksiin prosentuaalisesti seuraavan kaavion (kaavio 1) mukaisesti.

Kaavio 1. Sisällönerittely : miten dialogisuus kuntoutuksessa vahvistaa nuoren osallisuutta nuorelle tärkeissä asioissa, vastausten (= analyysiyksiköstä pelkistetty ilmaus) jakautuminen osallisuuden ulottuvuuksiin.

Tämän kehittämistyön tuloksissa kuntoutuksen dialogisuus näyttäisi vahvimmin vaikuttavan nuoren osallisuuden vahvistumiseen voimavarojen lisääntymisen kautta (vrt Autti-Rämö – Salminen 2016: 24). Tämä vahvistaa ajatusta kuntoutusparadigman mukaisesta kuntoutuksen muuttumisesta voimavarakeskeisempään suuntaan. Toiseksi eniten tuloksissa näkyi nuoren osallisuuden vahvistuminen yhteisyys-, ystävyys-suhteiden ja kuulumisen kehittymisenä.

Nuori haalii elämää ja rakentaa kokemuksistaan identiteettiään (Malinen 2011:113). Nuoren asenteet itseä kohtaan rakentuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Kuntoutuksessa nuoren asenteisiin itseä kohtaa vaikuttaa se, miten hän kokee työntekijän asennoituvan häneen. Nuoren, joka ei ole kokenut kunnioitetuksi tulemista, on vaikea kunnioittaa itseään ja luottaa arvostelukykyynsä. Kuntoutuksen työntekijän asenteilla kohdata nuori on silloin suuri merkitys. (Purjo 2010: 39.) Haastatteluista nuoret toivat vahvasti esiin tämän oman osallisuuden kehittymisen kannalta. Itsensä erityiseksi, merkitykselliseksi ja toisiin verrattuna yhtä arvokkaaksi sekä oman paikkansa ansaitsevaksi kasvoi kuntoutuksen työntekijän dialogisuutta korostavassa kohtaamisessa.

Osallisuuden kokemusten liittyminen haastateltujen nuorten henkilökohtaiseen elämämaailmaan, kokemuksiin, identiteettiin ja verkostoihin tuli hyvin esiin haastatteluissa (Särkelä-Kukko 2014:35). Haastatelluista neljästä nuoresta kaksi vanhempaa kykenivät selkeästi laajemmin analysoimaan asioita, kun taas kaksi nuorempaa vastasivat huomattavasti suoraviivaisemmin ja enemmän ”se on minun oikeuteni” pohjalta. Heillä oli myös kokemusta siitä, että kuntoutustoimenpiteet olivat tuntuneet rajoittavilta, mikä johtui osittain siitä, että kummallakin oli myös päivittäistä hoitoa ja jatkuvaa seurantaa vaativa somaattinen sairaus. Erityisesti nuori, jolla oli kokemusta sellaisilta vahvasti rajoittavista kuntoutuksen osa-alueista, toi vastauksissa esiin omaa oikeuttaan. Hän myös kyseenalaisti muutamassa kohdin, voiko kuntoutuksen dialogisuus vaikuttaa hänen osallisuuden kokemukseensa itselle tärkeissä asioissa. Tämä vastasi teoriataustassa esiin tulleisiin huostaan otettujen nuorten ja laitoksessa asuvien maahanmuuttajatyttöjen kokemuksiin (Kauko – Parkkila 2014:113–119).

Kotoaan paljon tukea ja voimavaroja sekä välitetyksi tulemisen kokemusta saaneet nuoret kertoivat luontevammin siirtävänsä kuntoutuksen dialogisuudesta asioita myös oman elämänsä osallisuuteen itselle tärkeissä asioissa haasteista huolimatta. Kodista saadun tuen ja voimavarojen jäätyä epäselvemmiksi tai puuttumaan, korostui vielä vahvemmin

kohtaamisen ja kohdelluksi tulon merkitys. Tällöin nuori kaipasi korostetusti kokemusta välitetyksi tulemisesta ja arvostamisesta sekä merkityksellisestä suhteesta. Toisesta näkökulmasta kohtaamisen ja kohdelluksi tulemisen merkitys korostui myös vamman näkyessä ulkoisesti: tällöin nuoret kaipasivat rohkaisua, tukea itsensä hyväksymiseen sekä kohtaamisen tapahtuvan kuin kenen tahansa nuoren kanssa (vrt. Purjo 2010: 39).

Toimijuuden vahvistuminen näyttäytyi tässä kehittämistyössä muodostuvan vahvasti kykyuskomuksen ja pystyvyyden lisääntymisen kautta. Rohkeus ja uskallus tehdä asioita sekä kohdata haasteita vaikuttaisi lisääntyvän kuntoutuksen dialogisuuden avulla. Toisaalta myös nuoren kyky asettaa tavoitteita elämälle ja vastuunotto lisääntyvät toimijuuden vahvistumisen kautta. Kuntoutumisvalmiuden ja kuntoutumisen lisäksi toimijuuden käsite on nykyisen kuntoutustutkimuksen keskeisiä asioita, jolla voidaan myös perustella kuntoutuksen paikkaa nuorten hyvinvoinnin tukemisessa. (vrt. Henriksson 2015: 16.; Härköpää – Järvikoski – Valkonen 2016: 77-78.)

Kuuleminen ihmisten välisenä kohtaamisena on terveydenhuollon palveluissa toisen ihmisen kokemusten ja näkemysten vastaanottamista sekä niiden kuuntelemista. Kuntoutuksessa on siirrytty ainakin teoriassa yksilö- ja perhelähtöiseen ajatteluun eli niin sanottuun ekologiseen näkökulmaan lääketieteellisesti painottuneen ajattelun sijaan. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan asiantuntijuutta ja omistajuutta omasta tilanteestaan kuullaan, kunnioitetaan ja vahvistetaan yhteistyössä kuntoutuksen työntekijän kanssa. Kolemme tulevamme kuunnelluiksi ja tarjoutuuko meille kuntoutuksen käytännöissä mahdollisuus jakaa kokemuksiamme yhteistoimijuudessa työntekijän kanssa. Eräs nuorista yksinkertaisti asian sanomalla, että kohtaamisessa pitäisi nuorta kohdella kuten kuntoutuksen työntekijä haluaisi itse tulla kohdatuksi ja kohdelluksi.

Teoreettisessa osuudessa nuoruuden ja nuoren kuntoutuksen määrittely syvensi aihetta lisäämällä entisestään ymmärrystä vuorovaikutuksen merkityksestä tässä kehitysvaiheessa. Pitkään kuntoutuksen piirissä olleiden nuorten haastatteluista nousseet näkemykset vastasivat yhteiskehittelyyn osallistuneiden nuorten urheilijan näkemyksiä aiheesta. Tämä tukee nuorten halua tulla kohdatuksi kuten muutkin ikäisensä, ei kuntoutuksen tarpeen kautta. Dialogisuus tuntuisi erityisesti mahdollistavan nuoren elämänhallinnan ja – suunnan etsinnässä, oman identiteetin ja itsetunnon rakentamisessa sekä osallisuuden vahvistamisessa sen eri ulottuvuuksissa näiden elementtien tuella.

Kelan ja julkisen terveydenhuollon järjestämässä kuntoutuksessa edellytetään, että nuoren kuntoutus on hyvän kuntoutuskäytännön mukaista. Siihen sisältyy mm. nuoren voimavarojen huomioiminen, terveyteen liittyvän elämänlaadun seuraamista, asiakaslähtöisyys, nuoren tarpeeseen perustuva toiminta, nuoren omien elämäntavoitteiden ja toimintakyvyn sekä elämönhallinnan tukeminen, tavoitteiden asettaminen, nuoren oma aktiivinen toimijuus ja osallistuminen suunnitteluun, elämäntilanteen ja mahdollisuuksien arviointi, vuorovaikutuksellisuus, yhteiskumppanuus ja verkostomaisuus, arkeen nivoutuminen ja riittävän tiedon jakaminen. (Kela 2015: 3-4.) Näihin kaikkiin kuntoutuksen yhteiskunnan ja kuntoutusta järjestävän tahon kuntoutukselle asettamiin vaatimuksiin kehittämistyön tulosten mukaan voidaan vastata myös dialogisuudella kuntoutuksessa nuorten haastatteluista saadun aineiston perusteella.

9.2 Kehittämistyön etenemisen ja menetelmällisten ratkaisujen arviointia

Juuri nuorten syvälinen ja henkilökohtainen, mutta kuitenkin hallittu ja ajateltu avautuminen oli yllätys. Osa vastauksista kertoi nuorten ikävistä kokemuksista ja kohtaamisista sekä kuntoutuksen ammattilaisten että heidän sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Tämä vaati huomattavan paljon pohdintaa oman tunnemaailman irrottamiseksi tulosten analysoinnista mahdollisimman hyvin. Haasteellista oli myös yrittää välttää nuorten tuntemisesta johtuvaa liiallista tulkintaa haastatteluaineiston analysoinnissa. Tietoisella ajattelulla ja kehittämistehtävien mielessä pitämisellä sekä teoreettisella viitekehyksellä pyrittiin minimoimaan omaa tulkintaa heidän kokemuksistaan. Aineiston läpikäyminen kolmesti etäännytti tulkintaa haastateltavista nuorista ja mahdollisti kohtelevaan tietoa yleisemmällä tasolla. On kuitenkin selvää, että oma kiinnostus aiheeseen sekä näkemys nuoren kuntoutumisen rakentumisesta vaikuttaa jollain tasolla sekä aineiston hankintaan valittujen teemojen muodossa haastattelussa että teoreettisen viitekehyksen muodostamisessa analysoinnin taustalla. Joku toinen olisi kenties nähnyt asiat omaan kokemushistoriaansa peilaten toisin ja tehnyt erilaisia valintoja, tutkimuksen ollessa aina kontekstuaalinen (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2012). Aineiston analysoinnin jättäminen alaluokkatasolle jätti aineiston rikkaammaksi ja enemmän nuorten näkökulmaan nojautavaksi sekä konkreettisemmaksi.

Haastattelijana kehittyi jokaisen haastattelun myötä, mikä näkyi haastattelujen syvenemisenä ja osittain saadun tiedon kertymisenä kerta kerralta enemmän. Samoin kävi teo-

reettisen tiedon hankinnassa. Osallisuuden käsitteen rajaamisen haasteellisuus tai käsitteen ”pakettiin” saaminen osoittautui työläimmäksi asiaksi ja sisälsi eniten tuloksiin vaikuttavia valintoja. Osallisuuteen liittyvien erilaisten ilmiöiden sekä niitä selittävien lähteiden valinta sisältää paljon toisiinsa kietoutuvia ja limittyviä asioita. Näitä ilmiöitä selittävien lähteiden sisällöllinen eroavaisuus oli myös huomattava haaste, mutta toi samalla esiin myös osallisuuden käsitteen kontekstuaalisuutta. Samalla se kertoo myös osallisuuden käsitteen käytön haasteellisuudesta ja sen jonkinasteisen määrittelyn tärkeydestä asiayhteydessään.

Lähteiden käytössä on pyritty kriittisesti arvioimaan lähteen luotettavuutta ja toisaalta käytettävyyttä. Mahdollisuuksien mukaan on pyritty käyttämään mahdollisimman tuoreita, ajankohtaisia julkaisuja, kuten Mäkinen ohjaa tieteen tutkimuksen kovassa vauhdissa tekemään. Toisaalta hän myös toteaa, että on tieteenaloja kuten filosofia, jossa tilanne on täysin päinvastainen. (Mäkinen 2006: 130.) Ajallisesti ja kulttuurisesti muovautuvaan osallisuuteen liittyvässä teoriapohjassa onkin käytetty mahdollisimman tuoreita julkaisuja lähteinä, mutta toisaalta dialogisuuden filosofisessa teoriataustassa osa lähteistä on viime vuosisadan alusta peräisin pitäen edelleen ajattelutavan teoreettisena kivijalkana hyvin paikkansa. Haastattelujen käyttämisellä on tuotu esiin aiheeseen sopien inhimillistä puolta kuntoutukseen ja elämään liittyen.

Vaikka teemahaastattelun runko olikin rakennettu dialogisuuteen liittyvistä teemoista, olivat vastaukset monilta osin yllättävän vahvasti yhteensopivia teorian kanssa, jopa sanatarkasti. Tulokset eivät vain vastanneet kehittämistehtävien kysymyksiin, vaan myös vahvistivat teoriaa. Tulokset toivat hyvin esiin sen, miten kuntoutuksen dialogisuus vahvistaa nuoren osallisuutta itselle tärkeissä asioissa. Tulosten mukainen merkitys osallisuuden vahvistumiseen tuli kuitenkin hienoisena yllätyksenä, mutta antaa vahvistusta sille kokemukselle, jota käytännön työ nuorten kanssa on tuonut. Nuorten vastaukset kertoivat heidän kyvystään nähdä asiat luonnollisesti ja itsestään selvinä juuri siten kuin kuntoutuksen ja kuntoutumisen tutkimus vuorovaikutuksen merkityksen esittää.

Haastateltavien pienestä lukumäärästä huolimatta aineistossa oli kylläntymistä, vaikkakin myös yksilöllisyyttä. Se, että haastatteluissa kysyttiin sekä dialogisuutta tukevia että rajoittavia tekijöitä, lisäsi aineiston rikkautta nuorten pysähtyessä miettimään tuottamiinsa vastauksia. Haastatteluissa korostettiin kehittämistyön intressin kohdistuvan missä tahansa kuntoutuksen kentällä tapahtuvaan kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen, mikä

olikin nuorten mielestä aivan luonnollista. He eivät nähneet kohtaamisissa vuorovaikutuksellisesti eroa, tapahtui se sitten fysioterapiassa tai esim. lasten suojelun parissa. Mikäli nuorten vastaukset olisivat pohjautuneet vain kokemuksiin fysioterapiasta Terapia-Myyrässä, eivät tulokset olisi niin luotettavia ja uskottavia.

9.3 Kehittämistyön eettisyys

Kehittämistyössä noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan Hyvän Tutkimuskäytännön ohjeita niiltä osin kuin se koski tätä kehittämistyötä: tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, vahingoittamisen välttämisen sekä yksityisyyden ja tietosuojan osalta. Tutkimukseen osallistuminen oli nuorille täysin vapaaehtoista ja perustui riittävästi tietoon. (www.tenk.fi n.d.)

Haastattelujen sopimukset, nauhoitteet ja litteroidut tekstit olivat säilytyksessä lukollisessa arkistokaapissa. Haastattelusopimuksia lukuun ottamatta heidän henkilötietojaan ei kerätty eikä mainittu missään. Nauhoitteet hävitettiin, kun aineiston oli analysoity eikä niiden kuunteluun osallistunut muita. Aineistosta säilytettiin analyysitaulukot, joissa oli pelkistetyt ilmaisut ja niiden pohjalta tehdyt analyysit. Kehittämistyön tulokset perustuvat näihin, mutta haastateltujen nuorten henkilöllisyys ei ole niistä tunnistettavissa. Haastattelusopimukset hävitettiin työn valmistuttua. (Mäkinen 2006: 120.)

Eskola ja Suoranta tuovat laadullisen tutkimuksen eettisiä näkökulmia pohtiessaan esiin sen, ettei tutkijan ja tutkittavan välillä saisi olla riippuvuussuhdetta kuten esim. terapeutin ja potilaan välillä voi olla. Tämä voi pahimmillaan vaikuttaa tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen. (Eskola – Suoranta 2001: 55.) Toisaalta haastattelijan ja haastateltavan läheisyyden synnyttämä luottamus voi saada haastateltavan avautumaan ja kertomaan asioita, joiden kertomista hän jälkeensä katuu (Tiittula – Ruusuvoori 2005:17). Tämän vuoksi nuorille korostettiin moneen kertaan kirjallisenkin sopimuksen kohdan mahdollisuudesta perua osallistumisensa missä vaiheessa tahansa, myös jälkikäteen. Nuorille korostettiin myös, ettei heidän tarvitse haastatteluun suostua, koska ovat asiakassuhteessa Terapia-Myyrään. Kaikki nuoret kuitenkin vakuuttivat osallistuvansa haastatteluun mielellään. Tässä kehittämistyössä eettisesti haastavan näkökulman toi juuri omien asiakkaiden haastattelu osana aineiston hankintaa. Juuri tämän eettisen haasteen minimoimiseksi, haastateltaviksi valikoitui sellaisia nuoria, joilla on kokemusta useammasta

eri kuntoutusmuodosta. Tämä mahdollisti heidän puhumisensa avoimemmin ja yleisemmin kuntoutuksesta kuin vain yhteiseen työhön perustuen ja omien sanojensa mukaan nuoret pystyivät avoimesti aiheesta kertomaan ilman painostuksen tunnetta tutkimusasetelman suhteen. Tätä tukee myös se, että nuoret tuottivat haastattelussa paljon tietoa kuntoutuksessa kokemastaan dialogisuutta rajoittavista tekijöistä, ikävistäkin kokemuksista, avoimesti tilanteessa yhtään arastelematta.

Jukka Hankamäki tuo esiin tieteen dialogista filosofiaa käsittelevässä kirjassaan, että tilaisuus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi on niin iso asia ihmiselle, että vain harva jättää tämän tilaisuuden käyttämättä tutkimuksessakaan (Hankamäki 2015: 227). Tämä tuli esille myös näissä haastatteluissa. Se, että nuoret olivat tuttuja, vaikutti todennäköisesti haastatteluaineiston sisällön laajuuteen ja syvyyteen. Nuoret avautuivat henkilökohtaisista kokemuksistaan syvällisemmin, kuin he ehkä olisivat avautuneet täysin vieraille haastattelijalle. Silti nuoret kertoivat kokeneensa haastattelutilanteet positiivisina kokemuksina, jopa terapeutisina. Eräs nuorista oli hyvin tyytyväinen kyettyään puhumaan haastattelussa avoimesti:

”Tässä haastattelussakin mä pystyin olemaan aika avoin ja sanomaan asioita. Sulle oli helppo puhua ja sehän on juuri sitä luottamusta, kunnioitusta ja kaikkea mistä juuri puhuttiin.”

Mäkinen korostaa sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimuksissa ilmenevistä eettisistä seikoista tutkimuksen kosketuksen tutkittavien tunteisiin ja siihen, ettei tutkimus saa koskaan pahentaa esim. tutkittavan elämäntilannetta herättämillään tunteilla. Hänen mielestään tutkijan tunnepitoiset reaktiot tutkimuksen eettisiin tilanteisiin kertovat tämän mieliteistä siihen, miten eettisesti hyväksyttävänä he kyseistä asiaa pitävät. Siksi spontaanit tunneilmaisut ovat Mäkisen mielestä tutkijan kannanottoja eettisiin kysymyksiin ja tunnepitoinen lähestymistapa on siksi tärkeä osa tämän tyyppistä tutkimusta. (Mäkinen 2006: 113.) Haastattelutilanteessa tunteiden näyttäminen loikin syvempää luottamuksen tilaa syventäen siten nuorten kertomuksia kuitenkin johdattelematta niitä mihinkään itse määrittelemääni suuntaan.

Haastattelutilanteet luotiin turvallisiksi olla ja avautua, luottamusta herättäviksi sekä miellyttävän rennoiksi tapahtumiksi kahvipöydän ääressä. Näin nuorille jäi yleismielikuvaksi-kin tilanteesta miellyttävä tunne. Kiitokseksi osallistumisestaan nuoret saivat yllätyksenä elokuvalippuja haastattelun jälkeen.

9.4 Kehittämistyön hyödynnettävyys

Kehittämistyössä tutkittiin neljän nuoren omista kuntoutuskokemuksistaan tuottaman aineiston pohjalta heidän kokemuksiaan dialogisuutta kuntoutuksessa tukevista ja rajoitettavista tekijöistä sekä miten osallisuus vahvistuu nuorelle tärkeissä asioissa sen avulla. Samoja ilmiöitä esiintyy elämässä yleisestikin. Dialogisuutta lähestymistapana on kehitetty monella eri alalla: kuntoutuksessa, kasvatuksessa, opetuksessa, nuorisotyössä, liikemaailmassa jne. Osallisuuden vahvistaminen on sinänsä jo yleismaailmallisen ilmiön tasoinen tavoite, mutta erityisesti se on sitä kuntoutuksessa.

Kuntoutuksessa haetaan menetelmiä, jotka olisivat tuloksellisia ja vaikuttavia laajassa mittakaavassa. Myös yhteiskunnan rakenteilla pyritään mahdollistamaan nuorten kuntoutumista sekä osallisuutta yhteiskunnassa. Kuntoutuksessa kuitenkin jokainen nuoren kohtaaminen on merkityksellistä ja dialogisuus vuorovaikutuksessa kenen tahansa kuntoutuksen työntekijän hyödynnettävissä. Tästä ainutlaatuisena esimerkkinä on Molenbeekissä, Brysselissä aloitettu projekti, jossa yritetään katkaista nuorten syrjäytymiskierre ja pelastaa yksi nuori kerrallaan sekä siten ennaltaehkäistä terroritekoja. (H.S. 2016: A22.) Kuntoutuksessa on pohjimmiltaan kyse samasta osattomuuden tai toiseuden kierteen katkaisemisesta, joka on marginaaliryhmiinkin kuuluvan nuoren kohdalla aina oma, yksilöllinen tilanteensa ja ratkaiseminen edellyttävät ”*yhdessä jonkin uuden takomista*”, kuten yksi haastatelluista nuorista sanoi.

Tämän kehittämistyön antama aineisto on huomioitavissa ja hyödynnettävissä, mutta vaatii asiaan paneutumista ja pohdintaa. Vuorovaikutus sekä dialogisuus toisen ihmisen kohtaamisessa ei ole mahdollista ilman aitoutta ja tietynlaista ihmisen ainutlaatuisuutta kunnioittavaa ihmiskäsitystä. Dialogisuus on tapa olla ja elää, eikä sellaisenaan opetettava menetelmä ja vaatii kuntoutuksen työntekijältä kehittymistä inhimillisenä ihmisenä. Arnkil ja Seikkula kertovat tästä esimerkin, kun dialogiseksi työskentelymenetelmäksi luotu varhaisen puuttumisen malli uhkasi muuttua tarkkailu-, valvonta- ja kontrollivälineeksi, vaikka alkuperäisenä ajatuksena olikin ollut huolten dialoginen puheeksi ottaminen. Sittemmin on alettu puhumaan varhaisesta avoimesta yhteistoiminnasta sekä korostettu sen eettisyyttä. Hyvät käytännöt eivät ole siten suoraan siirrettävissä, vaan vaativat aina paikallista kehittelyä. Niiden kehittämisessä voidaan kuitenkin käyttää hyödyksi dialogisia menetelmiä. Dialogisuus kasvattaa dialogisuutta. (Arnkil – Seikkula 2014: 194–195.)

Kuvaus antaa hyvän pohjan kehittää vastaavanlaisia toimintatapoja nuorten antaman näkökulman pohjalta, erityisesti tietysti kuntoutuksen saralla. Tuloksissa korostui joissain vastauksissa nuorten kokemukset lääkinnällisen kuntoutuksen alueelta. Nämäkin tulokset olivat kuitenkin sellaisia, joita voi pohtia myös muussa nuoren kuntoutumista tukevassa työssä. Tulokset on pyritty siksi kirjoittamaan niin, että ne aukenevat kenelle tahansa (Mäkinen 2006: 102). Asiakkailta, tässä kehittämistyössä nuorilta, saatu kokemustieto on aina arvokasta, jonka äärelle jokaisen kuntoutuksen ammattilaisen tulisi pysähtyä miettimään, mitä itse voi tästä oppia ja miten voi sitä omassa työssään hyödyntää asiakkaiden hyväksi.

9. 5 Lopuksi

Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö ei olisi onnistunut ilman dialogia monien ihmisten ja verkostojen kanssa.

Ilman upeita ohjaavia opettajiani Elisa Mäkistä ja Salla Siparia en olisi löytänyt tietä perille. Kun vielä hapuilin pimeässä, tietäen hatarasti minne haluan vailla käsitystä miten löytää perille, he jaksoivat luoda uskoa ja rohkeutta pystymiseeni. Taitava tutkijaystäväni auttoi minua tämän ainutlaatuisen aineiston keräämisessä opastamalla minua haastattelun saloihin. Perheeni antoi minulle kärsivällisesti aikaa käyttää tähän lukemattomia tunteja. Opiskelutoverini Vuokko Mäkitalo palautti minua maanpinnalle rakentavilla kommentteillaan ja opintopiirimme puski minua sinnikkäästi eteenpäin niinä hetkinä, kun en olisi enää itse jaksanut.

Erityinen kiitos kuuluu kuitenkin nuorille, jotka mahdollistivat tämän kehittämistyön jakamalla kokemuksiaan sekä kaikille niille nuorille, joiden kanssa olen vuosien varrella saanut kasvaa työssäni näkemään tämän ihanan, haastavan elämänvaiheen tuomia mahdollisuuksia sekä kehittymään heidän kohtaamisessaan.

Lähteet

Aalto, Maija 11.4.2016. Asiantuntija: Huoli lastensuojelusta ei ole ohi, vaikka onnistumisia on jo nähty. Vantaalla joukko työntekijöitä kanteli juuri omasta työpaikastaan. Verkkodokumentti < <http://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002895690.html> >Luettu 28.12.2016.

Aalto-Kallio - Koskinen-Ollonqvist – Nikula - Rouvinen-Wilenius 2012. Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Koskinen-Ollonqvist - Rouvinen-Wilenius (Toim.) Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 9/2011. Helsinki. ss.49–76.

Aaltonen, Tarja 2014. Kuulla ja tulla kuulluksi – kokemukseronta osana kuulokojekuntoutusta. Teoksessa Kuusela, Pekka – Saastamoinen, Mikko (Toimi.) Hyvän elämän sosiaalipsykologia. Toimijuus, tunteet ja hyvinvointi. UNIPress. ss.173–192

Alanko, Katarina 2014. Lesbo-, homo-, bi- ja transnuorten hyvinvointi ja perheiden tuki. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss 187–198.

Alitolppa-Niitamo, Anne - Haikkola, Lotta – Laatikainen, Tiina – Malin, Maili – Säävälä, Minna – Wikström, Katja 2013. Kuinka saada tietoa ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista? Teoksessa Reivinen, Jukka – Vähäkylä, Leena (Toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Helsinki

Anttila, Reetta – Harinen, Päivi – Honkasalo, Veronika n.d. Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 15.

Appelqvist-Schmidlechner, Kaija – Wessman, Jenni. Straight from Transylvania – Nuorten mielenterveyskuntoutujien toiseuden kokemuksia. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss 73–85.

Arnkil, Tom Erik – Eriksson, Esa 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki

Arnkil, Tom Erik – Seikkula, Jaakko 2009. Dialoginen verkostotyö. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki.

Arnkil, Tom Erik – Seikkula, Jaakko 2014. "Nehän kuunteli meitä!". Dialogeja monissa suhteissa. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Autti-Rämö, Ilona – Gissler, Mika – Merikukka, Marko - Paananen, Reija - Ristikari, Tiina - Tuulio-Henriksson, Annamari – Törmäkangas, Liisa 2015. Kelan järjestämä kuntoutus vuonna 1987 syntyneille. Kelan työpapereita 75 / 2015. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Verkkodokumentti < <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155613/Tyopapereita75.pdf?sequence=1> > Luettu 05.03.2017.

Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa 2016. Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa – Rajavaara, Marketta – Ylinen, Arne (Toim.). Kuntoutuminen. Duodecim. Helsinki.

Autti-Rämö, Ilona – Topo, Päivi 2016. Eettiset näkökohdat kuntoutuksessa. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa – Rajavaara, Marketta – Ylinen, Aarne (Toim.). Kuntoutuminen. Duodecim. Helsinki.

Bahtin, Mihail 1991. Dostojevskin poetiikan ongelmia. Kustannus Oy Orient Express.

Bahtin, Mihail n.d.. ”Kuuntelenko sitä mitä sinä sanot, vai sitä mitä itse haluan kuulla”. Verkkodokumentti < <http://www.dialogic.fi/tyonohjaajat/> > Luettu 01.10.2016

Bandura, Albert 1999. Social cognitive theory: An agentic perspective. Asian Journal of social Psychology. Blackwell Publishers Ltd with the Asian Association of Social Psychology and the Japanese Group Dynamics Association. Vol: 1999 (2):21–41. Verkkodokumentti < <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1999AJSP.pdf> > Luettu 15.01. 2017

Bandura, Albert 2006. Toward a Psychology of Human Agency. Perspective on Psychological Science. Vol: (1) 2: 164-180. Verkkodokumentti < <http://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura2006PPS.pdf> > Luettu 15.1.2017

Berscheid, Ellen 2006. Ihmisen suurin vahvuus: toiset ihmiset. Teoksessa Aspinwall, Lisa _ Staudinger, Ursula. Ihmisen vahvuuksien psykologia. Edit Publishing OY. Helsinki. ss. 51–53.

Blomqvist, Jarkko – Häkkinen, Katja – Särkelä, Mona – Viander, Riikka 2009. 2009 (Toim.). Jokainen on kansalainen. Huono-osaisten osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylän Yliopiston kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelman artikkelikokoelma.

Buber, Martin 1993. Minä ja Sinä. WSOY. Helsinki.

Buber, Martin 1990. Jag och Du. Dualis. Falun. Sverige.

Buber, Martin 1997. Distans och relation. Dualis. Falun. Sverige.

De Fresnes, Tulikukka – Kettumäki, Rosa. Työkyvyttömyyseläkkeellä 22-vuotiaana: Kai mä sit oon syrjäytynyt. YLE Uutiset 5.9.2013. Verkkodokumentti < <http://yle.fi/uutiset/3-6816576> >

Eronen, Ari – Syrjäläinen, Eija – Värry, Veli-Matti 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampereen Yliopisto.

Espinosa, M. Angeles - Ochoa, Esperanza 1997. Children's participation in family and school life: A psychological and development approach. The International Journal of Children's Rights, Volume 5, Issue 3. Ss. 279-297. DOI: <http://dx.doi.org/10.1163/15718189720493690>. Luettu 15.11.2016

Europaeus, Marke 2001. Rakkaus ja panttivankeus. Emmanuel Levinas oikeudenmukaisuuden perustasta. Teoksessa Mäkelä, Kaisa – Tontti, Jarkko (Toim.). Filosofien oikeus 2. Suomalainen lakimiesyhdistys. ss. 161–182

Finlex. Verkkodokumentti <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>. Luettu 11.9.2016 , 28.12.2016.

Freire, Paulo 2016. Sorrettujen pedagogiikka. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Freire, Paulo 2015. Education for critical consciousness. Bloombury Academic. London & New York.

Gellin, Maija – Gretschel, Anu – Jokinen, Kimmo – Kiilakoski, Tomi – Lundbom, Pia – Matthies, Aila-Leena - Mäntylä, Niina – Nivala, Elina – Ryyänen, Aimo 2012a. Demokratiaremontin työkaluja. Teoksessa Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (Toim.). Demokratiapöytätyö. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisu 118. Helsinki. ss. 249–271.

Gellin, Maija – Gretschel, Anu – Jokinen, Kimmo – Kiilakoski, Tomi – Lundbom, Pia – Matthies, Aila-Leena - Mäntylä, Niina – Nivala, Elina – Ryyänen, Aimo 2012. Muistiinpanoja DeMokratiaoppitunnista. Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla? Toim. Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 57. Verkkodokumentti < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/muistiinpanoja_demokratiaoppitunnista.pdf > Luettu 16.10.2016

Gellin, Maija – Herranen, Jatta – Junttila-Witikka, Pirjo – Kiilakoski, Tomi – Koskinen, Sanna – Mäntylä, Niina – Niemi, Reetta – Nivala, Elina – Pohjola, Kirsi – Vesikansa, Sari. Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä 2012. Teoksessa Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (Toim.). Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja118. Helsinki ss.95- 148.

Gissler, Mika - Paananen Reija – Ristikari, Tiina 2013. Lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttavat tekijät - Kansallinen syntymäkohortti 1987. Teoksessa Hakulinen-Viitanen, Tuovi – Hietanen-Peltola, Marke - Pelkonen, Marjaana – Puumalainen, Taneli (Toim.). Hyvinvointia useammille – Lasten ja nuorten palvelut uudistuvat. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnan loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:36. Helsinki . Verkkodokumentti < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110796/URN_ISBN_978-952-00-3452-8.pdf?sequence=1 > Luettu 05.03.2017

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän Yliopisto.

Gretschel, Anu 2002. Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

Gretschel, Anu 2011. Nuorisotalo mahdollistavana lähiyhteisönä: nuortennäkökulma. Nuori-soasiainkeskus. Julkaisuja 03/2011. Helsinki.

Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi – Nivala, Elina 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja118. Helsinki.

Haarakangas, Keijo 2008. Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveystyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Magentum. Helsinki.

Haarakangas, Keijo – Seikkula, Jaakko 1999. Psykoosi – uuteen hoitokäytäntöön. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.

Hallitusohjelma 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Hankamäki, Jukka 2015. Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. Books on Demand GmbH. Helsinki.

Hannula, Aino 2011. Paulo Freire: yhteiskunnallista pedagogiikkaa. Teossa Paalasmaa, Jarno (Toim.) Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. PS-kustannus. Jyväskylä. ss.251–263.

Harra, Toini 2014. Terapeuttinen yhteistoiminta. Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.

Helakorpi, Jenni – Mietola, Reetta – Niemi, Anna-Maija 2014. Tasa-arvoisten mahdollisuuksien vuoksi erillään. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss. 161–171.

Henriksson, Mikko – Juvonen-Posti, Pirjo – Laaksonen, Maire – Pesonen, Sanna – Savinainen, Minna - Seppänen-Järvelä, Riitta - Syrjä, Vesa – Tuusa, Matti 2015. Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Hietala-Paalasmaa, Outi – Narumo, Reija – Yrttiaho, Kaiju 2007. Kuntoutuja, ammattilainen, vertainen. Mielenterveyskuntoutuksen kolme asiantuntijaa. Mielenterveyden keskusliitto ry. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Oy Yliopistokustannus. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2015. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Hoikkala, Tommi – Sell, Anna 2007. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76.

Holm, Pekka n.d.. Dialogisuus työnohjaajan osaamisena. Verkkodokumentti < http://www.dialogic.fi/wp-content/uploads/pdf/julkaisut/dialogisuus_tyonohjaajan_osaamisena.pdf >Luettu 20.7.2016

Holmesland, Anne-Lise 2015. Professionals' experinces with Open Dialogues with Young People's Social Networks – Identity, Role and Teamwork. A Qualitative Study. Jyväskylä studies in education, psychology and social reserch. University of Jyväskylä and Sorlandet sykehus.

"Hymähdin väärässä kohdassa, eikä nuori koskaan palannut" – nuorisolääkäri Elina Hermanson neuvoo, miten teinille puhutaan oikein. Helsingin Sanomat 10.3.2016. Verkkodokumentti < <http://www.hs.fi/elama/art-2000002890404.html> >. Luettu 11.3.2016.

Hyvinvointi on toimintakykyä ja osallisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatkaus.

Hyvärinen, Reetta – Riitaoja, Anna-Leena – Särkelä, Elina 2014. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss. 63- 72.

Hänninen, Riitta 2014. Kaupallinen nuorisokulttuuri ja erottautuminen lumilautailussa. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss. 86- 91

Härkäpää, Kristiina – Järvikoski, Aila – Valkonen, Jukka 2016. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa – Rajavaara, Marketta – Ylinen, Aarne (Toim.). Kuntoutuminen. Duodecim. Helsinki.

Isaacs, William 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Talentum Media Oy. Helsinki.

Isola, Anna-Maria 2013. Sukupuoli ja syntyvyyden retoriikka Venäjällä ja Suomessa 1995–2010. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin Yliopisto. Verkkodokumentti <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38510/sukupuol.pdf;sequence=1> Luettu 03.08.2016.

Isola, Anna-Maria – Suominen, Esa 2016. Suomalainen köyhyys. Into Kustannus. Helsinki.

Jantunen, Eila 2008. Osalliseksi tuleminen – masentuneiden vertaistukea jäsentävä substantiivinen teoria. Lisensiaatin työ. Diakonia ammattikorkeakoulujen julkaisuja. Helsinki.

Jeglinsky, Ira – Sipari, Salla 2015. GAS-menetelmä moniammatillisesti asiakkaan arjessa. Teoksessa Laukkala, Tanja - Sukula, Seija – Vainiemi, Kirsi. GAS. Menetelmästä sovellukseen. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Jeglinsky, Ira – Kukkonen, Tarja 2016. Moniammatillinen yhteistyö kuntoutuksessa. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa – Rajavaara, Marketta – Ylinen, Aarne. Kuntoutuminen. Duodecim.

Kallas, Kai - Nikkola, Tiina - Rähä, Pekka. 2006. Mukautujasta aktiiviseksi päätöksentekijäksi - oivallusryhmä opettajankoulutuksessa. Teoksessa Suutarinen, Sakari (toim.) Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. PS-kustannus. Jyväskylä 151–184.

Kalliopuska, Mirja 1983. Empatia. Tie ihmisyyteen. Kirjayhtymä Oy. Helsinki

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 9/2017. Oikeusministeriö. Helsinki. 16.2.2017. Verkkodokumentti < http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1487078098840/Files/OMML_9_2017_Kansallinen_perus-ja_ihmisoikeustoimintaohjelma.pdf > Luettu 18.2.2017

Karjalainen, Jarno – Raivio, Helka 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, Taina (Toim.). Osallisuus - Oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

KASTE 2012. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki. Verkkodokumentti < http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74066/STM_2012_%20KASTE_FI_uusi.pdf?sequence=1 > Luettu 15.01.2016

Kaukko, Mervi – Parkkila, Helena 2014. Nykyajan totaaliset laitokset tyttöjen suojelijoina. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. s. 113–121.

Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda 2014. Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot – vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Kelan avoterapiastandardi. Vaativan lääkinällisen kuntoutuksen terapiat 1.1.2015 alkaen. 31.12.2015 päivitetty versio. Kansaneläkelaitos. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.

Kivistö, Mari 2011. Henkilökohtainen apu ja monimuotoinen osallisuus. Tutkimus vaikeavammaisten osallistumisesta ja osallisuudesta. Lisensiaatin tutkimus. Lapin Yliopisto. Sosiaalityön laitos. Verkkodokumentti < <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59521/Kivist%c3%b6.Mari.pdf?sequence=1> > Luettu 3.11.2016

Kivistö, Mari 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.

Kiviranta, Tuula – Koskinen, Sanna – Munck, Petriina – Tuulio-Henriksson, Annamari 2016. Kuntoutuminen nuoruudessa ja siirtymä aikuisuuteen. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona – Salminen, Anna-Liisa – Rajavaara, Marketta – Ylinen, Aarne (Toim.). Kuntoutuminen. Duodecim. Helsinki.

Koivuluhta, Merja – Ruponen, Ritva 2015. Toimijuuden tuki Pohjois-Karjalan ohjausammattilaisten kuvaamana. Teoksessa Koivuluhta, Merja – Kauppila, Päivi Annika (Toim.) Toimijuuden tuki: Dialoginen ohjaus. Reports and studies in education, humanities and theology. Publication of the University of Eastern Finland. Joensuu.

Kokkonen, Tuomo – Matthies, Aila-Leena – Närhi, Kati 2013. Osallisuuden reunaehdot palvelujärjestelmässä. Teoksessa Era, Taina. Osallisuus – Oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Konkka, Jyrki – Salonen, Arto 2017. Kun tyytyväisyys ratkaisee. Nuorten suhtautuminen globaaleihin haasteisiin, käsitykset ihanne yhteiskunnasta ja toiveet omasta tulevaisuudesta. Teoksessa Myllyniemi, Sami (Toim.) Nuorisobarometri 2016. Katse tulevaisuudessa. Nuorisotutkimusseura. Helsinki. ss.137-158.

Kopperi, Marjaana 2001. Martha Nussbaum – hyvän elämän filosofi. Teoksessa Mäkelä, Kaisa – Tontti, Jarkko (Toim.). Filosofien oikeus 2. Suomalainen lakimiesyhdistys. ss. 205–218.

Korhonen, Kaarina 2015. Nyt hyvä, mutta entä tulevaisuudessa? Nuorten hyvinvoinnin ja tulevaisuuteen suhtautumisen tarkastelua nuorisobarometriiden pohjalta. Teoksessa Myllyniemi, Sami (Toim.). Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Korkiamäki, Riikka 2013. Kaveria ei jätetä. Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Korkiamäki, Riikka 2014. ”Jos mä nyt voisin saada ystäviä” – Ulkopuolisuus vertaissuhteissa nuorten kokemana. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jänntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot - vuosikirja 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss. 38–50.

Koskimies, Helena – Ukkonen, Milla 2013. Osallisuutta vahvistavia toimintatapoja. Teoksessa Era, Taina (Toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Koskisu, Jari 2002. Mielenterveyskuntoutus – kuntoutuja oman elämänsä asiantuntijaksi: kokemuksia VÄYLÄ – mallista. Teoksessa Haarakangas, Kauko (Toim.). Mielisairaala muuttuu. Ke-roputaan sairaalan kokemuksia psykiatrisen hoidon kehittämisessä : avoimen dialogin hoito-malli. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

Koukkari, Marja 2010. Tavoitteena kuntoutuminen – Kuntoutujien käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.

Kylmänen, Erkki 23.11.2016. Suuri osa urheilulukiolaisista kärsii burnout-oireista ensimmäisenä vuonna – joka viidennellä opiskelijalla on heikko motivaatio jo kouluun tullessa. Verkkodokumentti < <http://www.hs.fi/urheilu/art-2000004877275.html> > Luettu 19.3.2017

Laine, Timo 1983. Romaanin dialogiikka. Mihail Bahtinin romaaniteoria, lähtökohdat ja niiden filosofis-antropologinen kritiikki. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta / Julkaisusarja 15/ 1983.

Launiainen, Helena – Sipari, Salla 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Lapsen ja nuoren hyvän kuntoutuksen toteutuminen palveluverkostossa – projekti 2007–2011. Vajaaliikkeisten kunto. Helsinki

Lemetyinen, Lea 2014. Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jänntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. ss. 105- 112.

Lindfors, Pirjo 2007. Tutkimuksia, kokemuksia ja ajatuksia yhteisöllisyyden terveysvaikutuksista. Psykoterapia 2007;25(1):21–37.

Lundbom, Pia 2002. Osallisuuden uudet muodot. Porkkanan parentaa, kettujen vapauttamista ja mielenosoittamista. Teoksessa Aaltonen, Sanna – Honkatukia, Päivi (Toim.) Tulkintoja tytöistä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Lähteenmäki, Susanna 2013. Miten elämä kantaa – Narratiivinen tutkimus puhevammaisten CP-nuorten elämäntarinoista. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto.

Lämsä, Anna-Liisa – Kiviniemi, Liisa 2009. Toivo kaiken voimavarana. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. PS-kustannus. Jyväskylä.

Lapin psykiatriasta tuli vientituote – ”Tuskin olisin hengissä, jos en olisi päässyt tuohon hoitoon”. Länsi-Pohjassa psykiatria viedään potilaan kotiin, ja perhe on mukana hoidossa. H.S. 26.1.2016.

Makkonen, Katri – Pynnönen, Päivi 2007. Pitkäaikaissairaus ja nuoruus – Haastava yhtälö. *Duodecim* 2007;123(2):225–30.

Malinen, Piritta 2011. KANNU VIE — KOHTI TAIDETTA? Graffitikokemus sekä graffitin ja kuvataideopetuksen vuorovaikutus. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto. Verkkodokumentti < https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61714/Malinen_Piritta_DORIA.pdf?sequence=2 > Luettu 08.01.2017

Martin, Marjatta 2016. Nuoruus, vammaisuus ja kuntoutuksen merkitys. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto.

Mattila-Aalto, Päivi 2010. Kuntoutusosallisuuden diagnoosi. Tutkimus entisten rappiokäyttäjien kuntoutumisen muodoista, mekanismeista ja mahdollisuuksista. Akateeminen väitöskirja. Helsingin Yliopisto. Kuntoutussäätiö. Helsinki

Molenbeek pyrkii eroon jihadismin leimastaan. *Helsingin Sanomat* A22. 20.12.2016

Myllyniemi, Sami 2014. Some vaikuttaminen. Teoksessa Myllyniemi, Sami (Toim.). Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. 35–36

Myllyniemi, Sami 2016. Arjen jäljillä. Nuorisobarometri. Nuorisobarometri 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Myllyniemi, Sami 2017. Johdanto. Teoksessa Myllyniemi, Sami (Toim.). Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Mäkinen, Elisa 2014. Kuntoutujan uusi asema. Teoksessa Mäkinen, Elisa – Paalasmaa, Pekka – Sipari, Salla (Toim.) Kuntoutettavasta kehittäjäkuppniksi. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Aatosartikkelit. Verkkodokumentti < <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5797-82-4> >. Luettu 08.04.2017.

Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki

Mönkkönen, Kaarina 1999. Solmusta kiinni. Nuorten päihdetyön opetusmoniste. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisut D 3/1999. Kuopio.

Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopisto.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita Prima Oy. Helsinki.

Niemi, Kalevi 2010. Kansalaiskasvatus osana suomalaisten nuorisoliikkeiden varhaisvaiheen eetosta ja toimintaa. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (Toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 64–92

Nissinen, Leena 2015. Myötätunto ihmissuhdetyössä 2015. Teoksessa Koivuluhta, Merja – Kauppila, Päivi Annika (Toim.) Toimijuuden tuki: Dialoginen ohjaus. Reports and studies in education, humanities and theology. Publication of the University of Eastern Finland. Joensuu.

Nivala, Elina – Ryyänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013;14. 9-41.

- Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko 2010. Nuorisokasvatuksen teoria ja konteksti. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (Toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheen-
vuoroja. Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos.
ss.8-28.
- Nurmi, Jari-Erik 2008. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehä. Teoksessa Kor-
kiakangas, Mikko – Lyytinen, Heikki – Lyytinen, Paula (Toim.) Näkökulmia Kehitys-psykologi-
aan. WSOY.Helsinki.
- Nussbaum, Martha 2000. Women and human development: The capabilities approach. Cam-
bridge University Press. Cambridge.
- Olli, Johanna 2014. Tulla kuulluksi omana itsenään. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Mar-
jatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen.
Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 152-160.
- Pajulammi, Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Lapin Yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
Talentum Media.
- Patrikainen, Eija 2014. "Että mä oon normaali lapsi ja mä käyn normaalin koulun!" – Nuorten
kokemuksia myöhään saadusta kehitysvammadiagnoosista. Teoksessa Gissler, Mika – Kekko-
nen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toi-
sin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 172-
173.
- Peltomaa, Marjo 2005. Kuntoutumisvalmius tarpeenmukaisen mielenterveyskuntoutuksen suun-
nittelemisen perustana. Lisensiaatintutkimus. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Playford, Diane 2016. Goal setting as shared decision making. Teoksessa Siegert, Richard –
Levack, William (Editors). Rehabilitation Goal Setting. Theory, practice and evidence. CRC
Press. Boca Raton. USA.
- Pulli, Tuula 2010. Totta ja unta. Draama puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten yhteisöllisenä
kuntoutuksena ja kokemuksena. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Purjo, Timo 2008. Kasvatuksen tarkoitus nuorten väkivallan ehkäisyssä. Teoksessa Purjo, Timo
(Toim.) Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen. Nuorten erityiskasvatuksen
mahdollisuudet ja keinot. Non Fighting Generation. Tampere.
- Purjo, Timo 2010. Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen. Eksistentiaalis-feno-
menologinen ihmiskäsitys elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustana. Akateeminen
väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Rissanen, Päivi 2015. Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta.
Akateeminen väitöskirja. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Robson, Colin 2005. Real World Research. Second edition. Blackwell Publishing. United King-
dom.
- Romakkaniemi, Marjo 2011. Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisessa.
Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto
- Rouvinen – Wilenius 2014. Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa Jäm-
sen, Arja – Pyykkönen, Anne (Toim.). Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdys-
tys ry. 51-68.
- Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Rönkä, Kimmo – Särkelä-Kukko, Mona 2015. Yhteisöllinen asuminen lievittää vanhojen ihmisten yksinäisyyttä. *Gerontologia* 4 / 2015. 303-308.

Saaranen-Kauppinen – Puusniekka n.d. Kvalimotiv. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien oppimisympäristö. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkodokumentti < <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/i/index.html> >

Salmela-Aro, Katariina 2014. Lukiolaiset uupuvat. Nuoret tarvitsevat tukea ja innostusta. Verkkodokumentti < <https://kuntoutusportti.fi/lukiolaiset-uupuvat-nuoret-tarvitsevat-tukea-ja-innostusta/> > Luettu 19.3.2017

Salminen, Anna-Liisa 2014. Näkövammaisen nuoren osallistuminen. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 174-175.

Sarajärvi, Anneli – Tuomi, Jouni 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Sen, Amartya 2005. *The Argumentative Indian: Writings on Indian Culture, History and Identity*. Penguin Books Ltd. London. United Kingdom.

Sen, Amartya 2009. *Identiteetti ja väkivalta*. W.W.Norton & company, Inc. and Tönnheim Literary Agency.

Sen, Amartya 2009. *The Idea of Justice*. Penguin Books. London. United Kingdom.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Akateeminen väitöskirja. Oulun yliopisto.

Suhonen, Sami 2014. Sukupuolen määrittelyn käytännöt ja itsenään elämisen mahdollisuudet. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.). Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 178-186.

Särkelä, Mona 2009. Huono-osaisuus, osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus – Johdatus teoriataustaan. Teoksessa Blomqvist, Jarkko – Häkkinä, Katja – Särkelä, Mona – Viander, Riikka 2009 (Toim.). Jokainen on kansalainen. Huono-osaisten osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylän Yliopiston kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelman artikkelikoelma.

Särkelä-Kukko, Mona 2012. Huono-osaisten osallisuus. Osallisena yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Verkkodokumentti < <http://www.jelli.fi/lataukset/2012/03/Mona-S%C3%A4rkel%C3%A4-Kukko.pdf> > Luettu 07.11.2016

Särkelä-Kukko, Mona 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsen, Arja – Pyykkönen, Anne (Toim.). Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. ss. 34-50.

Särkelä-Kukko, Mona 2016. Mitä osallisuus on ja kuinka osallisuuden kokemus rakentuu? Aidosti osallisena seminaari 28.4.2016. Verkkodokumentti < http://www.joensuu.fi/documents/11127/4043501/S%C3%A4rkel%C3%A4_Kukko_esitys/7034f658-d988-47bf-8cca-24cb83793e46 > Luettu 25.9.2016

Tiittula, Liisa – Ruusuvuori, Johanna 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Tiittula, Liisa – Ruusuvuori, Johanna (Toim.). Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Osuuskunta Vastapaino. Tampere

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet 2012, voimaan 01.03.2013. Verkkodokumentti < <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet> > Luettu 25.02.2016 / 26.02.2017.

Urmonen, Amu 20. Vammaisuus ja seksuaalisuus. Kaksi tabua. Teoksessa Korhonen, Elina – Mäkinen, Inka (Toim.). Ilman esteitä. Vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Väestötietosarja 23. Väestöliitto. Helsinki.

YK:N IHMISOIKEUKSIEN JULISTUS 1948. Suomen YK-liitto. Verkkodokumentti < <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet> > Luettu 28.12.2016.

YK:n Lapsen Oikeuksien Julistus 1989. Suomen YK-liitto. Verkkodokumentti < <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet> > Luettu 28.12.2016

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2006. Suomen YK-liitto. Verkkodokumentti < http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf > Luettu 28.12.2016.

Vesikansa, Sari 2002. Demokratia kouluissa ja nuorisotyössä. Teoksessa Gretschel, Anu (Toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Suomen kunталиitto. Helsinki.

Vilka, Hanna 2007. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Vilkkumaa, Ilpo 2008. Teoksessa Mäkitalo, Jorma – Turunen, Jari – Vilkkumaa, Ilpo (Toim.) Vaikuttavuus muutoksessa. Oulu : Verve.

Vilkkumaa, Ilpo 16.12.2010. Millainen kuntoutuja on omasta ja toisten mielestä? Verkkodokumentti <http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/ajankohtaista/tatakin_voisi_tutkia?bid=447> Luettu 06.01.2016.

Värri, Veli-Matti 2000. Hyvä kasvatus. Kasvatus Hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto.

Wilska, Terhi-Anna 2014. Nuoret osallistuvat kulutusvalinnoillaan – vai osallistuvatko. Teoksessa Myllyniemi, Sami (Toim.). Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. 119-124.

Äikäs, Aino 2012. Toiselta asteelta eteenpäin. Narratiivinen tutkimus vaikeavammaisen nuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

Tiedote haastateltaville nuorille

Hei sinä 18-22 vuotias nuori, joka olet ollut pitkäaikaisessa kuntoutuksessa.

Kiitos, kun tulet kertomaan kokemuksistasi vuorovaikutuksesta pitkäaikaisessa kuntoutuksessa omasta näkökulmastasi.

Sinun ei tarvitse tietää etukäteen mitään aiheeseen liittyvää, ainoastaan kertoa oma näkökantasi haastattelussa siitä, miten koet itse tulleeesi kohdatuksi kuntoutuksessasi ja miten koet, että sen tulisi tapahtua, jotta se hyödyttäisi nuorta hänelle itselle merkityksellisissä asioissa.

Teen opinnäytetyötä Helsingin Metropolian ammattikorkeakoulussa Kuntoutuksen ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnossa. Tulokset liitetään osaksi opinnäytetyötäni, jonka tarkoituksena on selvittää dialogisuutta nuoren näkökulmasta osallisuuden vahvistamiseksi hänelle itselle merkityksellisissä asioissa.

Tutkimusaineisto kerätään lapsena ja / tai nuorena pitkäaikaisessa kuntoutuksessa olleilta nuorilta aikuisilta teemahaastattelu menetelmällä. Koska tavoitteena on tutkia asiaa nimenomaan nuoren näkökulmasta, on tärkeää, että tuot esille oman näkemyksesi ja mielipiteesi omasta kokemuksestasi käsin. Kaikki opinnäytetyössä esitetyt mielipiteet ja kommentit esitetään nimettöminä siten, ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa.

Haastatteluun osallistuminen on sinulle vapaaehtoista ja voit keskeyttää osallistumisesi missä vaiheessa tahansa opinnäytetyöni tekemistä syytä ilmoittamatta pelkällä suullisella ilmoituksella. Haastattelut nauhoitetaan ja niistä saatu haastattelumateriaali on vain opinnäytetyön tekijän käytössä. Se säilytetään lukollisessa arkistokaapissa sekä henkilökohtaisen salasanan suojassa sähköisessä tiedostossa. Sitoudun hävittämään materiaalin heti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Valmis opinnäytetyö ja sen tulokset julkaistaan hyödynnettäväksi lasten ja nuorten kuntoutuksessa ja kaikkien nähtäväksi Metropolia Ammattikorkeakoulun Theseus-tietokannassa, paperinen versio on luettavissa työpaikallani Terapia-Myyrässä.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksesta.

Liitteenä: Suostumus osallistumisesta haastatteluun.

Yhteistyöterveisin Vantaalla 11.08.2016

Tarja Ranta
Tuijarinteentie 9
01760 VANTAA
puh.0500-532273
terapiamyyra@kolumbus.fi

Sopimus haastatteluun osallistumisesta

Annan suostumukseni osallistumisestani teemahaastatteluun koskien Tarja Rannan tekemää opinnäytetyötä Metropolia Ammattikorkeakoulun Kuntoutuksen ylemmässä ammattikorkeakoulu tutkinnossa. Työssä on tarkoituksena selvittää, mitkä ovat dialogisuutta tukevia tekijöitä kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta hänen osallisuutensa vahvistamiseksi hänelle tärkeissä asioissa. Haastattelussa antamaani tietoa saa käyttää opinnäytetyön tekemisessä. Minua on informoitu haastattelutilanteesta sekä siinä nauhoitetun aineiston käytöstä ja oikeudestani keskeyttää osallistumiseni opinnäytetyöhön missä vaiheessa vain.

Helsingissä _____ / _____ 2016

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

Allekirjoitus:

Nimenselvennys: Tarja Ranta

Teemahaastattelurunko

X Mikä tukee seuraavien asioiden ilmenemistä kuntoutuksen vuorovaikutuksessa. Mitä ovat ne asiat ammattilaisessa, mistä huomaat nämä asiat.

- luottamus
- kuunteleminen
- hyväksyntä
- turvallisuus
- avoimuus
- tasa-arvoisuus
- empatia
- oman elämän suunnittelu
- mahdollisuus vastarintaan tai eriävään mielipiteeseen

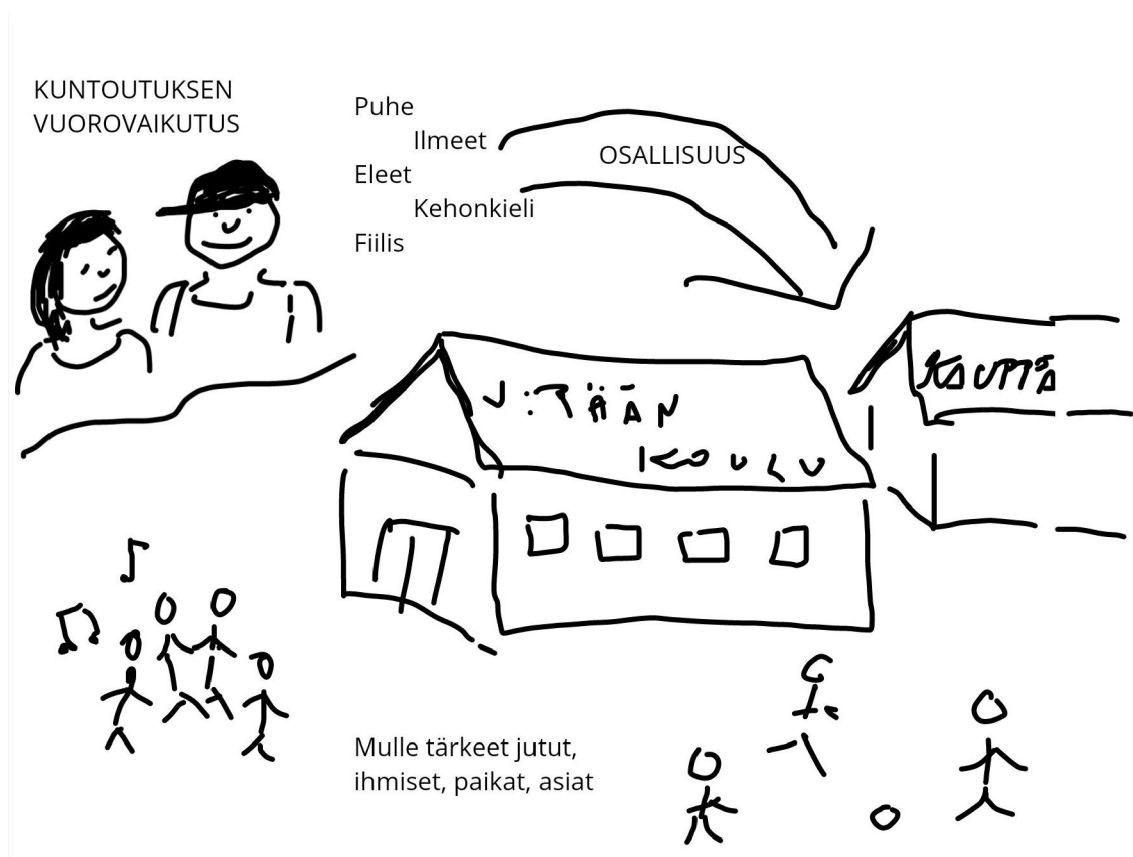
X Mikä rajoittaa seuraavien asioiden ilmenemistä kuntoutuksen vuorovaikutuksessa. Mitä ovat ne asiat ammattilaisessa, mistä huomaat ne asiat.

- luottamus
- kuunteleminen
- hyväksyntä
- turvallisuus
- avoimuus
- empatia
- tasa-arvoisuus
- oman elämän suunnittelu
- mahdollisuus vastarintaan tai eriävään mielipiteeseen

X Miten seuraavat asiat onnistuessaan kuntoutuksen vuorovaikutuksessa tukevat osallisuuttasi sinulle tärkeissä asioissa, kuulumista itselle tärkeisiin ryhmiin, merkityksellisyiden kokemista

- luottamus
- kuunteleminen
- hyväksyntä
- turvallisuus
- avoimuus
- empatia
- tasa-arvoisuus
- oman elämän suunnittelu
- mahdollisuus vastarintaan tai eriävään mielipiteeseen

Kuntoutuksen vuorovaikutus – osallisuus kuvitettuna haastattelun tueksi

NÄYTE AINEISTOLÄHTÖISESTÄ SISÄLLÖNANALYYSISTÄ, Kehittämistehtävä 1.

PELKISTETTY ILMAUS	ALALAUOKKA	YLÄLUOKKA
Turvallista olla omien asioiden kanssa Olen kuin kotonani Oloni on rento Rennoin mielin Avoimuus näkyy rentoutena Ei suorittamista Yhdessä nauraminen Nauraako hoitaja vitseilleni ja lähtee niihin mukaan Pystymme toimimaan yhdessä Ihmisen läheisyys Puheäänänen pehmeys Elekieli Verbaalinen ulosanti	RENTO KOTOISA OLO	
Ollaan kuin kavereita On helppo puhua kuin kaverilleen Kumpikin voi olla oma itsensä Olemme samalla viivalla Jaamme kokemuksiamme Kahden ihmisen kohtaaminen Ihmisenä ihmisen kohtaaminen Minua kohdellaan kuin ihmistä Keskustelemme kuin kaksi ihmistä Hyväksytään juuri sellaisena kuin on Minut hyväksytään Vamma on vain yksi asia dialogissa Emme mieti erilaisuuteeni liittyviä asioita Minulle kerrotaan samat asiat kuin muillekin	TASAVERTAISENA KOHTAAMINEN	
Jatkuvuuden tunne Tiedän näkevämme uudestaan	SUHTEEN JATKUVUUS	

NÄYTE AINEISTOLÄHTÖISESTÄ SISÄLLÖNANALYYSISTÄ, Kehittämistehtävä 2.

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
<p>Jos työntekijä ei itse osaa käsitellä tuntemuksiaan</p> <p>Joudun työntekijän heikkoon itsetuntemukseen tai itsekunnioituksen puutteeseen</p> <p>Työntekijän estyneisyys, varovaisuus tai pelokkaan väheksyvä asenne nuoren tunteiden edessä</p> <p>Työntekijällä on oman elämän stressiä, joka ilmenee liikaa hänen ulkopuolelleen</p> <p>Työntekijä on hämmentynyt oudoista asioista</p> <p>Työntekijä on hukassa olevan tuntuinen</p> <p>Työntekijä lähtee ollakseen yksin</p>	TYÖNTEKIJÄN OMAN TUNNELÄMÄN EPÄSELVYYDET	
<p>Työntekijä katseli mietteissään ympärilleen</p> <p>Työntekijä miettii omia asioitaan niin ettei pysty keskittymään työhönsä</p> <p>Työntekijän puolinen läsnäolo on loukkaavaa nuorta kohtaan</p> <p>Työntekijä on mietteissään ja ohittaa asiat nopeasti</p> <p>Työntekijä ei ole halukas olemaan aidosti läsnä</p>	TYÖNTEKIJÄ EI KESKITY NUOREEN	
<p>Työntekijän tekee epäluotettavaksi pakonomainen suorittaminen</p> <p>Työntekijä yrittää päästä tilanteesta nopeasti pois</p> <p>Työntekijällä on tiukka aikataulu</p> <p>Työntekijä kiirehtii nuorta tekemään</p> <p>Työntekijä kiirehtii nuorta seuraavaan vaiheeseen</p> <p>Työntekijän vuorovaikutus on nopea ja kiirehtii eteenpäin</p> <p>Työntekijä on kärsimätön eikä anna tilanteen edetä rauhassa</p>	TYÖNTEKIJÄN KIIRE	

NÄYTE TEORIALÄHTÖISESTÄ SISÄLLÖNANALYYSISTÄ, kehittämistehtävä 3.

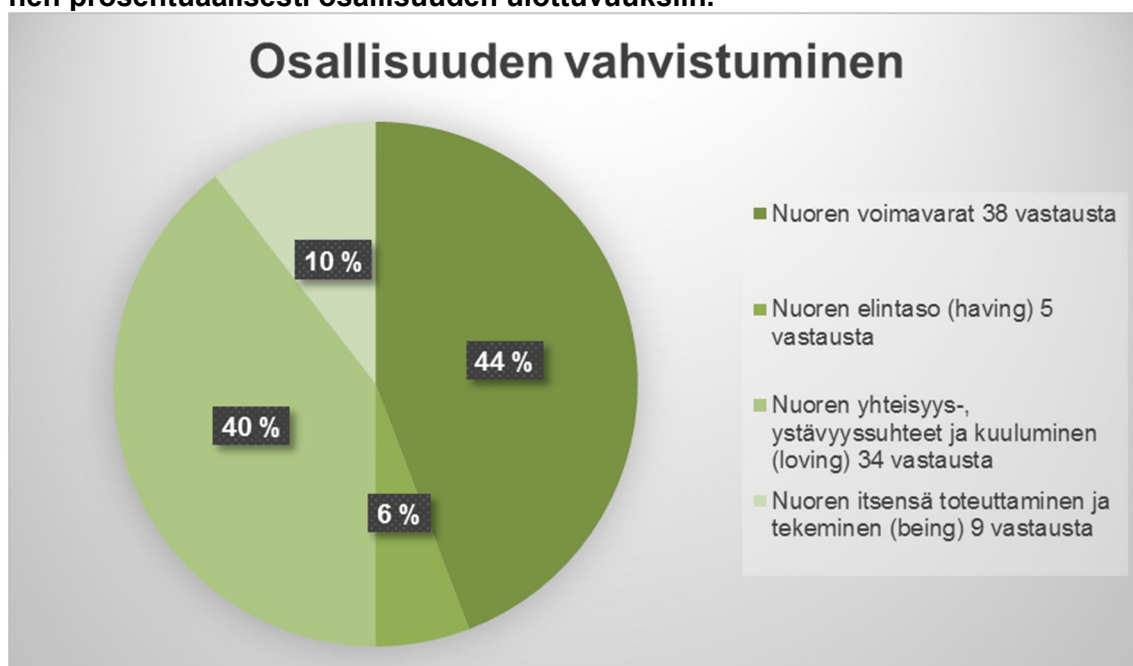
YLÄLUOKKA	Alkuperäinen ilmaus	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
KÄYTÄNNÖN JÄRKI (Itsensä toteuttaminen ja tekeminen)		<p>Saadun tiedon pohjalta voi selvittää tilannettaan ystävilleen</p> <p>Saa neuvoja miten selvittää kavereiden tapaamisesta</p> <p>Tieto, että asioille voidaan tehdä jotain, poistaa huolta eikä pilaa elämää</p>	<p>Tieto auttaa arjessa selviytymistä</p> <p>Tieto poistaa huolta</p>
TOIMIJUUS (Yhteisyys-, ystävyysuhteet ja kuuluminen)		<p>Kuntoutuksessa puhumisen pohjalta pystyy vaurutamaan miten aikuiset käyttäytyvät</p> <p>Osoo toimia kypsemmin</p> <p>Oppii toimimaan vastaavassa tilanteessa</p> <p>Antamalla aikaa ja tilaa asioille elämä menee eteenpäin</p> <p>Kuntoutuksen avulla tärkeäksi koetut asiat mahdollistuvat</p> <p>Luovin kohti eheämpää itsenäisyyttä työntekijän avustuksella</p> <p>Kuntoutettavista asioista tulee sellaisia minkä eteen tekee töitä</p> <p>Sitoutuu itsensä hoitamiseen ja huoltamiseen sekä kauniina pitämiseen niin on terveempi olo</p> <p>Mahdollisimman suuren itsenäisyyden tavoittelu vammalla kanssa</p> <p>Uskaltaa kotona tehdä perusasioita</p> <p>Uskaltaa kokeilla uusia asioita</p> <p>Uskaltaa mennä tuolla</p> <p>Uskaltaa kävellä kadulla</p> <p>Saa rohkeutta kysyä apua muuallakin</p> <p>Avunpyynnön kunnioittaminen antaa rohkeutta arkeen</p> <p>Kannustuksen ansiosta uskalletaan tehdä jonkin jännittävän asian</p>	<p>Toimintamalleja arkeen</p> <p>Vastuun ottaminen omasta kuntoutumisesta / elämästä</p> <p>Rohkeus tehdä asioita</p>

SISÄLLÖNERITTELY / KVANTIFIOINTI, kehittämistehtävä kolme

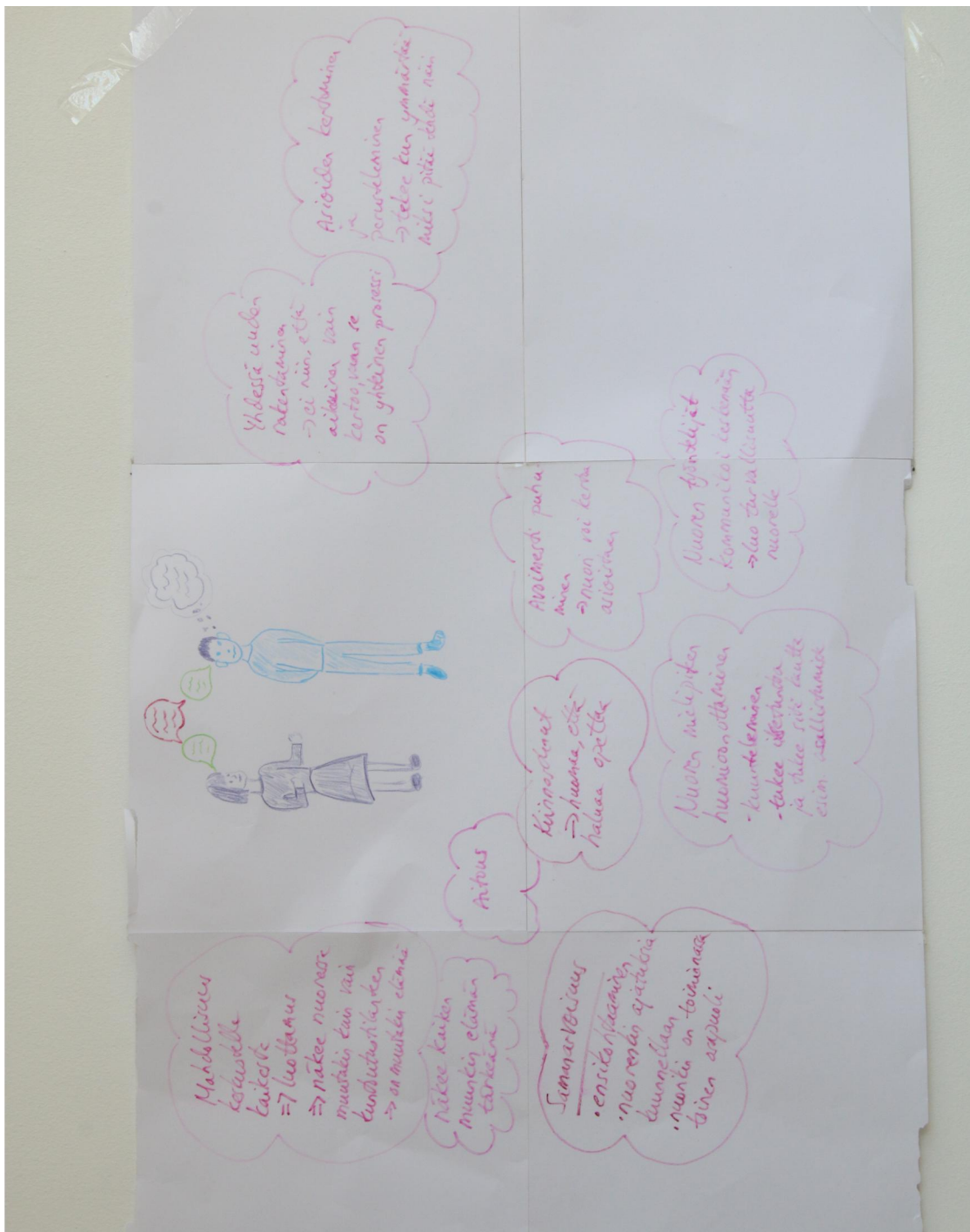
Kolmannen kehittämistehtävän aineistosta nousseiden vastausten (=analyysiyksikön pelkistetty ilmaus) lukumäärällinen osuus teoriataustan osallisuuden ulottuvuuksissa.

Osallisuuden osa-alue	Nuoren voimavarat	Nuoren elintaso (having)	Nuoren yhteisyyss-, ystävyyssuhteet ja kuuluminen (loving)	Itsensä toteuttaminen ja tekeminen (being)
Vastausten lukumäärä	Kyky ymmärtää muiden tunteita ja tunteiloja x 4 Elämänhallintaa x 19 Mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään x 2 Myönteinen itsetunto x 8 Kyky ilmaista tunteita tarkoituksenmukaisesti x 5	Terveys x 5	Toimijuus x 21 Oman subjektien toteuttaminen x 9 Kuuluminen x 4	Käytännön järki x 3 Osallistuminen x 3 Vastarinnan mahdollisuus x 3
Yhteensä 86	38	5	34	9

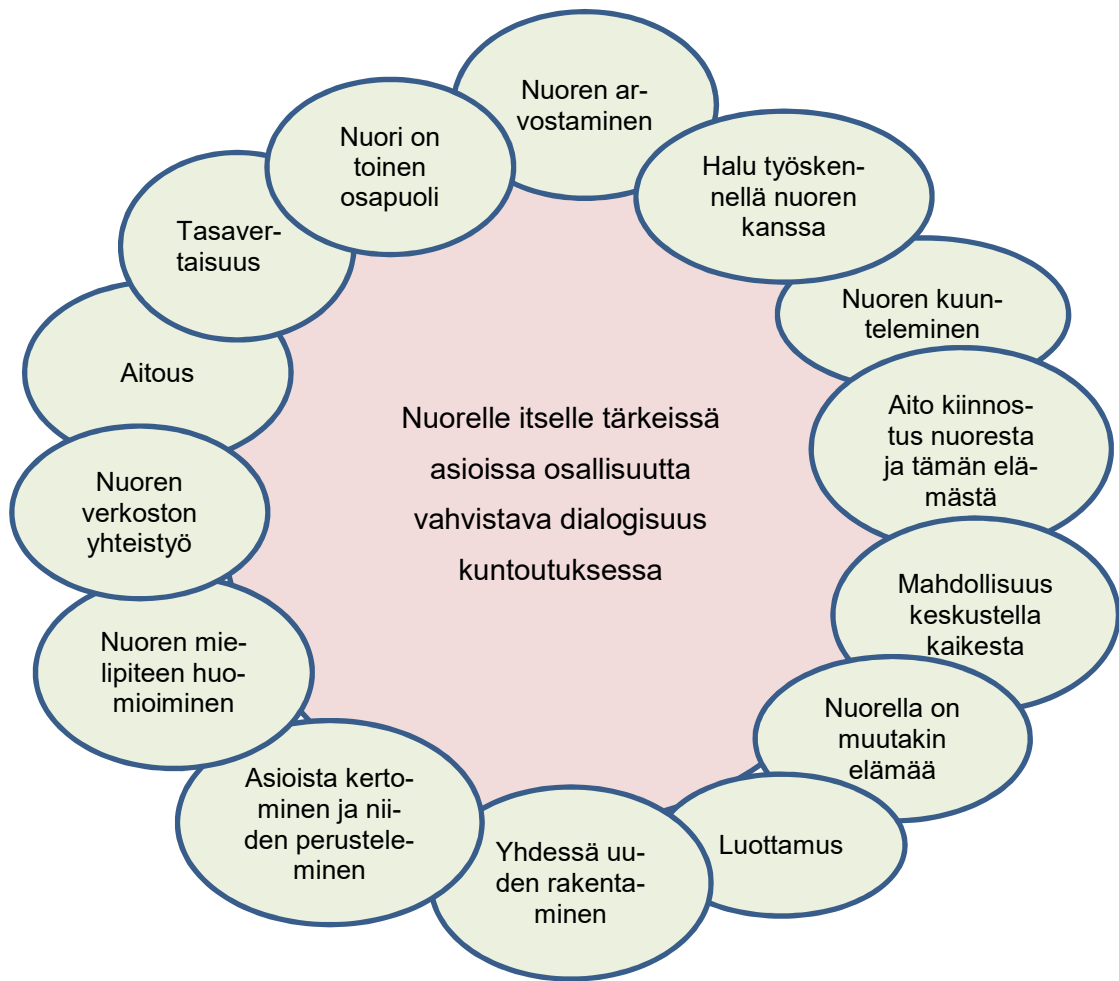
Kuntoutuksen dialogisuus osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle tärkeissä asioissa. Vastausten (=analyysiyksikön pelkistetty ilmaus) jakaantuminen prosentuaalisesti osallisuuden ulottuvuuksiin.

Yhteiskehittelyssä kirjatut asiat

Kuvaus dialogisuudesta nuoren kuntoutuksessa osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle tärkeissä asioissa

Dialogisuus nuoren kuntoutuksessa nuoren näkökulmasta osallisuutta vahvistavana tekijänä nuorelle itselle tärkeissä asioissa / Tulokset

Dialogisuutta rajoittavia tekijöitä

- Työntekijän oman tunne-elämän epäselvyydet
- Työntekijän kyvyttömyys keskittyä nuoreen
- Asioiden salaaminen tai kertomatta jättäminen nuorelle
- Työntekijän kyvyttömyys olla rennosti ja aidosti nuoren kanssa
- Työntekijän kyvyttömyys puhua suoraan nuorelle
- Nuorta ei arvosteta ja kohdellaan huonosti
- Työntekijän kyvyttömyys keskustella
- Työntekijän kiire
- Kuntoutussuhteen pituus
- Työntekijän epäluotettava toiminta
- Keskittyminen nuoren erilaisuuteen
- Liiallinen myötätunto ja sääliminen
- Nuoreen ei uskota
- Epäselvä kuva kuntoutuksesta
- Epäluottamus kuntoutukseen
- Ongelmakeskeisyys ja asiantuntijuus
- Yhteyttä nuoren ja työntekijän välille ei synny
- Nuoren ja hänen mielipiteidensä huomiotta jättäminen

Dialogisuutta tukevia tekijöitä

- Asioiden kertominen nuorelle ja niiden perustelevuus
- Nuoren kertoman huomioiminen ja siihen vastaaminen
- Rento, kotoisa olo
- Kaikkien kohtelu samanarvoisena
- Mahdollisuus keskustella kaikesta
- Keskusteleva ja kuunteleva yhteistyö
- Nuoren mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja päättää asioista
- Suhteen jatkuvuus
- Yhdessä uuden rakentaminen
- Halu auttaa nuorta aidosti
- Työntekijän ammattitaito
- Kaverimainen kohtaaminen
- Työntekijän kyky ymmärtää nuorta
- Työntekijän keskittyminen nuoreen
- Nuoreen uskominen
- Nuoren kunnioittaminen

DIALOGISUUS NUOREN KUNTOUKSESSA VAHVISTAA

